

Ikäpolvien kanssakäyminen hoivakodissa
Etnografinen tutkimus muistisairaiden ikääntyneiden
toimijuudesta

Johanna Maria Vuorinen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2012

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalityö	
Tekijä – Författare – Author Johanna Maria Vuorinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Ikäpolvien kanssakäyminen hoivakodissa. Etnografinen tutkimus muistisairaiden ikääntyneiden toimijuudesta			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2012	
		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 115s. + 6 liites.	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Ikäsegregaatiosta ja perheissä tapahtuneista muutoksista johtuen ikäpolvet ovat eriytyneet toisistaan, eikä luonnollisia arjen kohtaamisia eri-ikäisten välillä välttämättä ole. Muistisairauksien vuoksi yhä useamman ikääntyneen arki siirtyy kotoa pitkäaikaishoidon piiriin erilleen muusta yhteisöstä. Toisaalta monet lapset viettävät suuren osan ajastaan päiväkodeissa. Tutkielma sijoittuu pääkaupunkiseudulla sijaitsevaan hoivakotiin, jonka yhteydessä toimii päiväkotiki. Yksiköiden välillä on pyritty kehittämään yhteistä toimintaa lasten ja muistisairauksia sairastavien vanhusasukkaiden välillä. Mitä tapahtuu, kun nämä hoivainstituutiot yhdistetään yhteiseksi yksiköksi?</p> <p>Tutkimuskentällä on ehdotettu siirtymää ikääntyneiden toimintakyvyn näkökulmasta kohti toimijuutta. Ikääntyneitä tulisi tarkastella valintoja tekevinä, toimivina subjekteina silloinkin, kun toimijuus on heikkenemässä muistisairauksien vuoksi. Toimijuuden ulottuvuuksia ovat yksilön haluaminen, kykeneminen, voiminen, osaaminen, tunteminen ja täytyminen, jotka ovat yhteydessä toisiinsa ja tilanteiden kontekstiin moniulotteisena kokonaisuutena. Tutkimusten mukaan ikäpolvien kanssakäyminen voi tuottaa iloa ja edistää ikääntyneiden aktiivisuutta hoivakotiympäristössä. Jotta se voi olla mielekäs molemmille ikäryhmille, suunnittelussa ja toteuttamisessa on kuitenkin huomioitava yksilön ja kontekstin näkökulmat. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää, millaista ikäpolvien kanssakäymistä hoivakodissa on, ja miten vanhusasukkaiden toimijuus siinä ilmenee. Toinen tutkimuskysymys laajentaa näkökulman yksilöstä rakenteisiin: millaisena kokonaisuutena ikäpolvien kanssakäyminen näyttäytyy toimijuuden kontekstissa?</p> <p>Tutkielman aineisto on kvalitatiivinen. Se kerättiin etnografisen havainnoinnin ja yksikön työntekijöille toteutettujen ryhmähaastattelujen avulla. Tutkielmassa havainnoitiin noin kahtakymmentä vanhusasukasta hoivakodin arjessa. Pääpaino oli lapsille ja vanhusasukkaille järjestettyjen yhteisten tapahtumien havainnoinnissa. Yhteisiä tapahtumia olivat viisi lauluhetkeä, kaksi koululaisten vierailua, ystävänpäiväjuhla ja laskiaisrieha. Havainnoinnin tarkoituksena oli saada tietoa siitä, miten ikääntyneiden toimijuus ilmenee kanssakäymisessä ja millaisia haasteita siihen voi liittyä.</p> <p>Työntekijöille toteutettiin kolme ryhmähaastattelua: haastattelut erikseen kummallekin yksikölle ja yksi yhteishaastattelu. Kumpunkin haastatteluun osallistui kuusi työntekijää. Niiden tarkoituksena oli tukea havainnointiaineistoa ja tuoda esiin työntekijöiden ymmärrystä vanhusasukkaiden ja lasten välisestä kanssakäymisestä omissa yksiköissään suhteessa niiden toimintakulttuureihin ja rakenteisiin. Haastatteluiden kautta saatiin tietoa siitä, millaista toimijuutta työntekijät näkevät ja toivovat kanssakäymisen tuottavan, sekä siitä, millaisia ratkaisuja ilmenneisiin haasteisiin voidaan löytää.</p> <p>Tutkielman tulosten mukaan ikääntyneiden toimijuus näyttäytyy ikäpolvien kanssakäymisessä erilaisina toiminta-alueina. Toiminta-alueita ovat yhteisen toiminnan katseleminen ja seuraaminen, osallistuminen ja kehon kieli, puhe ja äänet, tunteiden ilmaisu, passiivisuus sekä aktiivinen vetäytyminen. Pääasiassa lasten näkeminen virittää vanhusasukkaissa eri tavoin ilmeneviä ilon ja ihasituksen tunteita, mutta tilanteittain vaihdellen myös passiivisuutta tai vetäytymisen halua. Toimijuuden kontekstista tarkasteltuna kanssakäymiseen vaikuttavat neljä toisiinsa liittyvää rakenteellista ulottuvuutta, joihin voi liittyä erilaisia haasteita. Ulottuvuuksia ovat osallistujat ja toiminnan sisältö, hoitajien roolit, resurssit, eli aika ja paikka, sekä yksiköiden toimintakulttuurit ja -käytännöt. Ulottuvuudet muodostavat dynaamisen kokonaisuuden ja määrittävät osallistujien toimijuutta kanssakäymisen tilanteissa.</p> <p>Tutkielman tuloksia voi soveltaa ikäpolvien kanssakäymisen suunnittelussa ja kehittämisessä hoivakotiympäristöissä. Tutkielma liittyy ilmiön toimijuuden teoreettiseen viitekehykseen, josta käsin sitä ei aikaisemmissa tutkimuksissa ole tutkittu. Tulokset laajentavat myös toimijuuden näkökulmia ikäpolvien välisiin suhteisiin ja kontekstiin. Tarkoituksena on herättää keskustelua siitä, miten ikäpolvien kanssakäymistä voidaan soveltaa palveluverkostossa ja siten lieventää ikäpolvien eriytymistä toisistaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords ikäpolvet kanssakäyminen toimijuus dementia hoivakoti päiväkotiki			

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 IKÄPOLVIEN ERIITYMINEN	6
2.1 SUKUPOLVISTA IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMISEEN	6
2.2 IKÄSEGREGAATIO JA PERHEIDEN MUUTOKSET	8
2.3 HOIVAKODIN ASUKKAAT TOIMIJOINA	10
2.3.1 Muistisairauden vuoksi hoivakotiin	10
2.3.2 Toimijuus hoivaympäristöissä	12
3 IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMINEN	19
3.1 IKÄPOLVIA YHDISTÄVÄT HANKKEET JA YKSIKÖT	19
3.2 TEOREETTISEN PERUSTAN PUUTE	21
3.3 KANSSAKÄYMISEN HYÖTYJÄ MUISTISAIRAILLE IKÄÄNTYNEILLE	22
3.4 KANSSAKÄYMISEN HAASTEISTA ONNISTUMISEN AVAIMIIN	23
4 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKENTTÄ	26
4.1 TUTKIELMAN IDEAN SYNTYMINEN JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	26
4.2 KENTÄLLE PÄÄSY.....	27
4.3 HOIVAKODIN ARKI, VANHUSASUKKAAT JA PÄIVÄKOTI.....	29
5 TUTKIMUSMETODOLOGISET RATKAISUT	36
5.1 ETNOGRAFIA METODOLOGIANA.....	36
5.2 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	39
5.2.1 Etnografia ja osallistuva havainnointi.....	39
5.2.2 Ryhmähaastattelut.....	40
5.2.3 Aineiston kuvaus	42
5.3 ANALYYSIMENETELMÄT.....	43
5.4 EETTISET KYSYMYKSET.....	46
5.5 TUTKIJAN POSITIO	48
6 IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMINEN JASMIINISSA	51
6.1 LAULUHETKET, JUHLAPÄIVÄT JA KOULULAISVIERAILUT	51
6.2 VANHUSASUKKAIDEN TOIMIJUUS TOIMINTA-ALUEINA	60
6.3 LOPPUTULOKSENA ILOA JA HAASTEITA.....	70
7 IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMINEN TOIMIJUUDEN KONTEKSTISSA	73
7.1 TOIMIJUUDEN KOKONAISDYNAMIIKKA.....	73
7.2 TOIMINTA JA OSALLISTUJAT	75
7.3 HOITAJIEN ROOLIT	84
7.4 RESURSSIT; PAIKKA, TILA JA AIKA	90
7.5 YKSIKÖIDEN TOIMINTAKULTTUURIT JA -KÄYTÄNNÖT	94
8 LOPUKSI	99
LÄHTEET	106
LIITTEET	

Taulukot

Taulukko 1. Ikääntyneiden toimijuus toiminta-alueina ikäpolvien kanssakäymisessä.

Taulukko 2. Toiminnan ja osallistujien ulottuvuus.

Taulukko 3. Hoitajien roolien ulottuvuus.

Taulukko 4. Resurssien eli ajan, paikan ja tilan ulottuvuus.

Taulukko 5. Yksiköiden toimintakulttuurien ulottuvuus.

Kuviot

Kuvio 1. Kontekstuaalisuus ja toimijuuden modaliteetit.

Kuvio 2. Ikäpolvien kanssakäyminen toimijuuden kontekstissa.

Kuvat

Kuva 1. Jasmiinin hoivakoti v. 2010.

Kuva 2. Lauluhetken tohinaa vanhusasukkaiden kuvakulmasta.

Kuva 3. Asukkaat katselevat saamiaan ystävänpäiväkortteja.

Kuva 4. Jasmiinin yhteistä pihaa, jossa pidettiin laskiaisrieha.

Kuva 5. Asukas katselee saamiaan joulukortteja.

Kuva 6. Asukas taputtaa rytmiä lapsia katsellen.

1 JOHDANTO

Erilaiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset ovat ajaneet perhesukupolvia, lapsia ja ikääntyneitä, kauemmaksi toisistaan (Gaigl 2010; Newman & Smith 1997). Monen sukupolven perheet ovat nykyään harvinaisia ja eri ikäryhmät viettävät entistä enemmän aikaa pelkästään ikätovereidensa kanssa. Mahdollisuudet eri sukupolvien tai ikäpolvien kohtaamiselle ovat kaventuneet. (Marin 2008, 69.) Voidaan puhua yhteiskunnassa ilmenevästä ikäsegregaatiosta (Hagestad & Uhlenberg 2006).

Hagestadin ja Uhlenbergin (2005, 346–349; 2006, 640–643) mukaan ikäsegregaatiolla tarkoitetaan sitä, että ikäryhmät eriytyvät toisistaan institutionaalisesti, tilallisesti sekä kulttuurisesti. Instituutiot, kuten päivähoito, koulu, hoivakodit ja työpaikat määrittyvät tiloiksi, joihin vain tietyntyyppisillä on pääsy. Eri ikäryhmille tyypilliset kulttuuriset piirteet, kuten pukeutumistyyli, lisäävät institutionaalista ja tilallista eriytymistä. Marinin (2008, 69) mukaan samalla perheet ja perhesuhteet ovat muuttuneet yhteiskunnallisten muutosten myötä. Monen sukupolven perheyhteisöt ovat perinteisesti tarjonneet lapsille tunteen sukupolvien jatkuvuudesta, roolimalleja ja paikan sisäistä elämäntapojen ja -tyylejä. Ikäsegregaation ja perheiden muutosten vuoksi yhteiskunnassa voi ilmetä ikäyrjintää, ikääntyneiden eristymistä muusta yhteiskunnasta sekä nuorten ja vanhojen sosialisoinnin kapenemista (Hagestad & Uhlenberg 2006).

Yksi selkeästi ikäpolvia erottava asia on ikääntyneiden sijoittuminen pitkäaikaishoidon piiriin. Muistisairauksia sairastavien ikääntyneiden määrän lisääntyminen aiheuttaa haasteita palveluverkostolle, erityisesti pitkäaikaishoidon ja -hoivan piirissä. Suomessa vähintään keskivaikeaa dementiaa sairastavia yli 65-vuotiaita on jo yli 89 000 ja vuonna 2060 määrän arvioidaan olevan lähes 240 000. (Martikainen ym. 2010, 38.)

Tutkimustyöni lähti liikkeelle siitä, kun kuulin vuonna 2009 valmistuneesta ”Jasmiinin” hoivakodista, joka tarjoaa tehostettua palveluasumista yli 65-vuotiaille ympärivuorokautista hoitoa tarvitseville dementiaa sairastaville. Hoivakodin erityisyytenä on, että samassa rakennuksessa toimii lasten päiväkotit. Yksiköiden välillä on tehty yhteistyötä järjestämällä lapsille ja vanhusasukkaille yhteisiä tapahtumia. Suomen ulkopuolella ikäsegregaatiosta johtuviin ongelmiin on pyritty vastaamaan luomalla uudenlaisia, ikäpolvien kanssakäymistä hyödyntäviä palvelumuotoja (Newman & Smith 1997), kuten

Jasmiinin kaltaisia eri ikäpolvia yhdistäviä yksiköitä. Seuraavaksi esittelen Jasmiinissa järjestettyä toimintaa havainnointiaineistostani.

Jasmiinissa joulukuussa 2010 (nimet muutettu):

Ehdin nipin napin hoivakodille ennen ensimmäistä lauluhetkeä. Ulkovaatteet yltä saatuani kiirehdin hoitajien ja asukkaiden perään. Hoitajat huutelivat suunnistusohjeita asukkaille, jotka etenivät käytävää pitkin kohti päiväkodin salia. Luluhetken ohjaaja toivotti osallistujat tervetulleiksi. Lapset istuivat ryhmittäin riveissä katsellen kohti patjoista muodostettua näyttämöä ja vanhusasukkaat asettuivat heidän taakseen. Oli ensimmäisen lauluhetken aika.

Pian tarinan alkamisen jälkeen Kalle ja Anna-Liisa kommentoivat jotain, mistä en saanut selvää. Kalle alkoi liikkua rullatuolillaan eteenpäin. Hoitaja työnsi hänet takaisin riviin ja osoitti, että nyt tulee olla hiljaa.

Sitten oli ensimmäisen laululeikin vuoro ja lapsia pyydettiin näyttämön eteen piiriin. Ohjaaja lauloi ja säesti laulua kitaralla lasten leikkiessä. Asukkaista Rauha naputti hymyillen varovasti sormiaan yhteen musiikin rytmissä. Hänen vieressään istunut Anna-Liisa taputti hiljaa. Martti näytti nuokkuvan. Jorma istui koko lauluhetken katsellen totisena lapsia tai ympärilleen. Kun laulu loppui, Rauha osoitti naurahtuen erästä poikaa, jolla oli helistin kädessä ja joka näytti olevan hieman eksesissä.

Lasten ja vanhusasukkaiden kohtaamiset ja katkelman kaltaiset pienet episodit herättivät mielessäni paljon erilaisia kysymyksiä. Mitä muistisairauksia sairastavat ikääntyneet voivat hyötyä lasten kanssa toimimisesta ja mitä siinä tapahtuu? Miten vanhusasukkaat voivat osallistua yhteiseen toimintaan? Valitsin tutkimuskohteekseni episodien analysoinnin vanhusasukkaiden näkökulmasta. Tarkempi tutkimusongelma hahmottui vasta myöhemmin perehdyttyäni aiheesta aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin ja toimijuuden viitekehukseen, joita tarkastelen seuraavaksi.

Newmanin ja Smithin (1997, 4) määritelmän mukaan ikäpolvien kanssakäyminen (engl. *intergenerational programs*) sisältää suunniteltua, jatkuvaa ja ikäryhmiä hyödyttävää toimintaa ei-sukulaisuussuhteissa olevien alle kouluikäisten lasten ja ikääntyneiden välillä. Kanssakäymisen kehittämistyö on vasta alussa, varsinkin Suomessa, eikä toteuttamiselle ole muodostunut selkeitä malleja. Ulkomaisten tutkimusten tulokset ikäpolvien kanssakäymisen hyödyistä vaihtelevat. Pienenkin positiivisen toiminnan, kuten hymyilyn ja lasten koskettamisen, lisääntyminen yleensä niukasti reagoivissa muistisairaissa ikääntyneissä on kuitenkin nähty rohkaisevana tutkimustuloksena. (Hayes 2003, Newman & Ward 1993; Short-DeGraff & Diamond 1996.)

Griffin ja kumppaneiden (1996, 611) tutkimuksen mukaan erityisesti muistisairaiden ikääntyneiden ja lasten välisen toiminnan tulisi olla tarkkaan suunniteltua, jotta se voisi olla hyödyllistä molemmille ikäryhmille. Tutkimusten mukaan suunnittelussa tulisi huomioida toiminnan sisältö ja tavoite, osallistujien kyvyt ja toiveet sekä sopiva aika ja paikka. Onnistuneen toiminnan järjestäminen vaatii myös tarpeeksi resursseja ja motivaatiota. (Springate ym. 2008, 15–17; Hayes 2003, 126–127; Kuehne & Kaplan 2001; Jarrott & Smith 2010.)

Ikäpolvien kanssakäymistä voidaan hyödyntää Jasmiinin kaltaisissa yhdistetyissä yksiköissä, joissa lapset ja ikääntyneet saavat hoivaa samoissa tiloissa. Samalla pystytään vastaamaan hoivakotiympäristöjen muutostarpeisiin, jotka liittyvät laitosmaisuuksien purkamiseen ja asukkaiden hyvinvoinnin ja aktiivisuuden lisäämiseen (Topo ym. 2007). Perinteisesti hoivakodeissa ihmiskäsitys on ollut sairauslähtöinen ja toimintakykyyn keskittyvä (Heikkinen 2002, 24–30). Jyrkämän (2007, 201) mukaan vanhaan tapaan nähdyn toimintakyvyn rinnalle kaivataan uudenlaista näkökulmaa, siirtymää toimijuuden viitekehykseen.

Toimijuuteen siirtyminen tarkoittaa Jyrkämän (2007) mukaan sitä, ettei ikääntyneitä tulisi nähdä niinkään toimenpiteiden kohteina vaan toimivina subjekteina silloinkin, kun toimijuus on esimerkiksi dementoitumisen takia katoamassa. Konkreettisemmalla tasolla siinä on kyse yksilöiden toimintakyvyn ja toimintatilanteiden suhteista ja toimijuuden eri ulottuvuuksista. Ulottuvuuksia eli toimijuuden modaliteetteja ovat yksilöiden haluaminen, osaaminen, kykeneminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen. Ne ovat toisistaan erillisiä, mutta muodostavat moniulotteisen kokonaisdynamiikan suhteessa toisiinsa, ja ovat yhteydessä ajankohtaan, ikään, ikäryhmään ja paikkaan tai tilaan. Ikääntyneet voivat esimerkiksi ilmentää erilaista kykenemistä, osaamista ja haluamista eri tilanteissa paikasta, iästä ja ryhmästä riippuen. Tarkasteltaessa ikääntyneiden arkea näistä näkökulmista voidaan tunnistaa asioita, joiden avulla jäljellä olevia kykyjä ja osaamista ja näin ollen katoavaakin toimijuutta pystytään tukemaan. (Jyrkämä 2007.)

Virkola (2009) on saanut rohkaisevia tutkimustuloksia siitä, että toimijuutta ja hyvinvointia voidaan tukea hoivakotiympäristössä esimerkiksi ryhmätoiminnalla, jossa ikääntyneiden olemassa olevat taidot pääsevät esiin heille mielekkäällä tavalla. Tutkimusongelmakseni muodostui lopulta selvittää, voiko ikäpolvien kanssakäymistä hyödyntävä

ryhmätoiminta tukea muistisairauksia sairastavien ikääntyneiden toimijuutta, ja jos voi, millä tavalla. Etsin ongelmaan vastauksia tutkimalla Jasmiinin hoivakodin arkea etnografisen havainnoinnin ja ryhmähaastatteluiden avulla.

Etnografian tarkoitus on kuvata erilaisia toiminnallisia käytäntöjä ja oppia yhteisöstä kokemalla ja pääsemällä käsiksi sen kulttuuriin sisältäpäin. Etnografia metodologiana on saanut vaikutteita muun muassa konstruktionismista, ja siinä korostetaan kokonaisvaltaisen ja syvällisen tarkastelun tärkeyttä luonnollisissa arjen tilanteissa. Yksilöt ymmärretään toimivina subjekteina, jotka rakentavat merkityksiä toimintansa ja vuorovaikutuksensa kautta. (Hammersley & Atkinson 2007, 3–4, 98; Ward 1999, 12–13; Lyman 1994, 155.) Wardin (1999) ja Jyrkämän (2007, 214) mukaan näistä syistä etnografia sopii erityisen hyvin kanssakäymisen ja toimijuuden tutkimusmetodiksi.

Jasmiinissa järjestettiin joulukuun 2010 ja maaliskuun 2011 välillä viisi lauluhetkeä, kaksi koululaisten vierailua, ystävänpäiväjuhla ja laskiaisrieha. Pääaineiston muodostavat havaintopäiväkirjaan kirjaamani havainnot vanhusasukkaiden ja lasten kanssakäymisestä näissä tapahtumissa. Tarkoituksena oli saada vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: *millaista ikäpolvien kanssakäymistä hoivakodissa on, ja miten vanhusasukkaiden toimijuus siinä ilmenee?* Kysymyksen avulla kuvaan kanssakäymistä ja analysoin tilanteita yksilötasolla vanhusasukkaiden toimijuuden näkökulmasta.

Lisäksi tein yksiköiden työntekijöille kolme ryhmähaastattelua. Niiden tarkoituksena oli tukea havainnointiaineistoa sekä tuoda esiin yksiköiden työntekijöiden ymmärrystä kanssakäymisestä omista yksiköissään. Haastatteluiden avulla halusin tarkentaa sitä, millaisia haasteita siihen liittyy. Haasteet suuntasivat tutkimusta kanssakäymisen rakenteellisiin ulottuvuuksiin, eli toimijuuden kokonaisdynamiikkaan. Toisella tutkimuskysymykselläni siirrän näkökulman yksilötasolta rakenteiden analyysiin, kun kysyn *millaisena kokonaisdynamiikkana ikäpolvien kanssakäyminen näyttäytyy toimijuuden kontekstissa.*

Ikäpolvien kanssakäymistä hoivakotiympäristössä ei ole paljon tutkittu Suomessa, eikä sitä ole perehtymässäni tutkimuksissa tarkasteltu toimijuuden viitekehyksestä. Toivon tutkielmani tuovan uutta näkökulmaa tähän keskusteluun. Aikaisemmin ikäpolvien kanssakäymistä on toteutettu ilman teoriapohjaa ja se on nähty vain mukavana ajanvietteenä. Tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin sen mahdollisuuksia hoivapalveluiden

järjestämisen näkökulmasta varteenotettavana palvelumuotona, mitä myös tutkijat ovat korostaneet.

--intergenerational programs need to continue a process of moving from being viewed as 'a cute thing' to being more broadly recognized as an important form of service delivery that can have a significant impact on important social problems (Friedman 1996; ref. Calhoun ym. 1997, 152).

Tutkielmani etenee siten, että aluksi määrittelen tarkemmin käyttämäni käsitteet ja kerroin kanssakäymisen taustalla vaikuttaneista yhteiskunnallisista muutoksista. Sen jälkeen luvussa 3 käsittelen aiheesta saatua tutkimustietoa. Tutkimuskysymykset ja Jasmiinin esittelen luvussa 4. Luku 5 keskittyy käyttämäni tutkimusmetodien ja tutkijan positioni tarkasteluun. Tutkimustulokset jakautuvat kahteen lukuun. Luvussa 6 tarkastelen ikäpolvien kanssakäymistä Jasmiinissa asukkaiden toimijuuden kannalta. Luku 7 keskittyy kanssakäymisen ja toimijuuden kontekstin ja rakenteiden näkökulmiin. Lopuksi kokoan tulokset yhteen, esitän johtopäätöksiä ja jatkotutkimuksen aiheita sekä pohdin tutkielman luotettavuutta.

2 IKÄPOLVIEN ERIYTYMINEN

2.1 Sukupolvista ikäpolvien kanssakäymiseen

Määrittelen *ikäpolvien kanssakäymisen* Newmania ja Smithiä (1997, 4) mukaillen suunnitelluksi, jatkuvaksi ja ikäryhmiä hyödyttäväksi toiminnaksi ei-sukulaisuussuhteissa olevien alle kouluikäisten lasten ja pitkäaikaishoivan piirissä olevien ikääntyneiden välillä. Kuvaan seuraavaksi sitä, miten päädyin tähän määritelmään ja mitä tarkoitan käyttämilläni käsitteillä.

Tutkielman lähtökohdaksi oli voinut ottaa sukupolvinäkökulman, sillä ikäpolvien kanssakäymisen tausta-ajatuksena onkin luoda ikääntyneiden ja lasten välille perhesukupolvia muistuttavia suhteita (Heyman & Gutheil 2008, 406). Tällöin olisi voinut valita esimerkiksi sellaiset termit, kuten *sukupolvien välinen* tai *ylisukupolvinen* (vrt. engl. *intergenerational*) toiminta. Päädyin käyttämään tutkielmassani kuitenkin *ikäpolvi*-käsitettä. Yksi syy valinnalleni oli se, että *sukupolvi*-käsitettä käytetään kirjallisuudessa välillä hyvin erilaisissa merkityksissä.

Marjatta Marin (2002), Leena Alanen (2001a) ja Semi Purhonen (2007) erottelevat kolmenlaisia erilaisia sukupolvia. Arkikielessä sukupolvista puhutaan usein silloin, kun tarkastellaan perhesukupolvia. *Perhesukupolvet* muodostuvat samaa sukua olevien ihmisten ketjuista, joista keskeisenä lapset – vanhemmat – isovanhemmat. Toiseksi voidaan puhua *ikävaihe- tai ikäryhmäsukupolvista*, joilla tarkoitetaan kunakin hetkenä tietyn yhteiskunnan lapsia, nuoria ja vanhoja riippumatta siitä, ovatko he keskenään sukua. Tällöin heidät rinnastetaan usein samaan ikäpolveen, ikäryhmään tai kohorttiin kuuluviksi. Käsitän tutkimieni vanhusasukkaiden ja päiväkodin lasten ryhmät juuri tällaisiksi ikäryhmäsukupolviksi. Kolmas näkökulma täydentää tätä toista sukupolven perusmerkitystä. Voidaan puhua Karl Mannheimin (1952) tarkastelemista *yhteiskunnallisista sukupolvista*. Niihin lukeutuvat ovat eläneet tiettyinä historiallisena aikana ja kokeneet suurin piirtein samanikäisinä samat historialliset tapahtumat jakaen yhteiset kokemuksensa. Tällaisesta sukupolvesta voi olla esimerkkinä sotaveteraanien sukupolvi.

Ikäpolvi-käsitteen valintaa puolsi se, että perinteiset sukupolviin liitettävät diskurssit käsittelevät useimmiten yhden erityisen yhteiskunnallisen sukupolven, suurten ikäluokkien ja nuorempien sukupolvien välisiä vastakkainasetteluita (esim. Walker 1996). Tut-

kielmassani ei ole kysymys sukupolvien vastakkainasettelusta, vaan päinvastoin yhteistoiminnasta. Ikäpolvi-käsitteen tarkoituksena on siten kuvata enemmän osapuolten ikään liittyvää eroa kuin varsinaista sukupolviasetelmaa.

Hoivakodissa elävät ikääntyneet muodostavat jo mahdollisesti neljännen sukupolven alle kouluikäisiin lapsiin nähden, ikäeron ollessa heidän välillään jopa 90–95 vuoden tienoilla. Kolmas perustelu ikäpolvi-käsitteen valintaan liittyy tähän. Ikäpolvien kanssakäyminen ei välttämättä rajaudu pelkästään tiettyihin sukupolviin tai ikäryhmiin, vaan tarkoituksena on muodostaa kuvaa enemmän ikäryhmien jatkumosta selkeiden erotte-
lujen sijasta.

Mikä kulloinkin määrittellään varsinaiseksi *ikäpolvien kanssakäymiseksi*, vaihtelee tutki-
jasta ja hankkeesta riippuen. Monesti se kattaa hyvin laajasti kaikenlaista eri-ikäisten
yhteistä tekemistä riippumatta osallistujien iästä, kyvyistä, sukulaissuhteista tai tavoit-
teista. (Springate ym. 2008, 10.) Ikääntyneet ovat kuitenkin hyvin heterogeeninen jouk-
ko. Suuret erot ikääntyneiden toimintakyvyssä ja taidoissa on oleellista ottaa huomioon.
Yhteisen toiminnan tulee olla erilaista itsenäisesti toimivien ja paljon apua tarvitsevien
ryhmien välillä. (Griff ym. 1996, 602.) Tästä syystä halusin rajata määritelmää tarkem-
maksi kohdistuen sen Jasmiinin hoivakodin yli 65-vuotiaisiin vanhusasukkaihin, eli
pitkäaikaishoivan piirissä oleviin. Käytän heistä nimitystä *vanhusasukkaat*, koska Jas-
miini on heille paikka, jossa he asuvat. Kun tarkastelen ikäpolvia ja vanhuutta ikäkaute-
na yleisellä tasolla, puhun *ikäntyneistä*, jolla tarkoitan kaikkia yli 65-vuotiaita ihmisiä.

Kanssakäyminen kuvastaa laajassa merkityksessä erilaisia toimintamuotoja, vuorovai-
kutusta ja kohtaamisia ikäpolvien välillä, mutta myös siihen liittyviä rakenteita ja pro-
sesseja, kuten esimerkiksi suunnittelua, tilaa, aikaa ja kaikkia siihen osallistuvia toimi-
joita dynaamisena kokonaisuutena. Käytän sen synonyyminä usein *toimintaa*, mutta
sillä kuvaan tutkielmassani suppeassa merkityksessä lähinnä yksittäistä tapahtumaa tai
tilannetta, jossa lapset ja ikääntyneet kohtaavat.

2.2 Ikäsegregaatio ja perheiden muutokset

McCrean ja Smithin (1997b, 81) mukaan ikäpolvien kanssakäymisen tavoitteena on vastata ikäsegregaatiosta ja perheiden muutoksista johtuviin sosiaalisiin ongelmiin. Hagestadin ja Uhlenbergin (2006) mukaan ikäsegregaatiossa eli ikäryhmien eriytymisessä on kyse siitä, että ihmiset jakautuvat iän perusteella omiksi ryhmikseen institutionaalisesti, kulttuurisesti ja tilallisesti. Institutionalisoituminen kotiin, päivähoitoon ja kouluun on nykyisin lasten elämän keskeinen piirre (Alanen 2001b, 163–165). Siten segregoituminen ikäryhmiin alkaa jo varhain lapsuudessa ja jatkuu koko elämän ajan aikuisten työpaikkojen kautta ikääntyneille tarkoitettuihin palvelukeskuksiin ja laitoksiin sijoittumiseen saakka. Tällöin kontakteja tai verkostoja perheen ulkopuolelle muihin ikäryhmiin ei juuri synny. (Hagestad & Uhlenberg 2006, 640–641; Uhlenberg & de Jong Gierveld 2004.) Vaikka ikääntyneiden laitoksiin joutumista on pyritty ja pystytty vähentämään lisäämällä kodinomaista elämää laitoksen ja kodin välimuotoisissa palveluasunnoissa, nekin keskittävät laitosten tavoin ikääntyneet ihmiset yhteen, eriytettyyn tilaan (Helin 2002, 43).

Nyky-yhteiskunnassa ikääntyneiden elämän aikana keräämää tietopääomaa ja kokemusta voidaan pitää vanhentuneena eikä enää arvostettuna osana kulttuuria tai yhteiskunnallista järjestelmää. Tällöin ikääntyneiden kulttuuri lokeroituu omakseen eikä osaltaan rikastuta muuta kulttuuria. Kulttuurinen segregatio vahvistaa tilallista ja institutionaalista segregatiota. Näin eri sukupolvien välinen integraatio heikkenee ja niiden välinen kulttuurinen ymmärrys alkaa hiipua. (Marin 2002, 107; Hagestad & Uhlenberg 2005; 2006, 642–643.) Toisaalta jo 1980-luvulla nähtiin ikärajojen institutionalisoitumisen heikentyneen postmodernismin myötä ja väitettiin, että ennen ikään ja tarkasti ikärajoihin liitetyt roolimutokset ja identiteetit eivät ole enää selvärajaisia vaiheita (Featherstone & Hepworth 1989, 144).

Toki on luonnollista, että ihmisten elämä järjestyy jossain määrin eri iässä eri tavalla. On selvää, että samanikäiset hakeutuvat mielellään toistensa seuraan ja että tietyt asiat ovat suunnattu tietyn ikäisille. Kyse on segregaaation asteesta ja siitä, kuinka tiukkoja ikäryhmien rajat ovat ja miten ryhmät suhtautuvat toisiinsa kohdatessaan. Se huolestuttaa tutkijoita tällä hetkellä. (Hagestad & Uhlenberg 2006.) Pahimmillaan ikäsegregaatio voi nimittäin johtaa ikästereotypioihin ja -syrjintään (Hagestad & Uhlenberg 2005).

Ikäsyryntä tarkoittaa vinoutuneita uskomuksia ja ajattelutapoja ikääntymisestä ja konkretisoituu syrjivissä teoissa ja sanoissa (Bytheway & Johnson 1990; ref. Bytheway 1995, 3–14). Tom Kitwoodin (1997, 9) mukaan yhteiskunnissa, joissa ikäsyryntää ilmenee, syrjintä erityisesti muistisairaita ikääntyneitä kohtaan saattaa tällöin kärjistyä vakavimpiin muotoihinsa. Muistisairaiden ihmisten ihmisyyys (personhood), ihmisarvo ja sairastuneen henkinen hyvinvointi ovat vaarassa jäädä varjoon autonomiaa, individualismia ja rationaliteettia korostavissa yhteiskunnissa ja kulttuureissa. Tiukka lääketieteellinen näkemys syrjäyttää nopeasti sosiaaliset näkökulmat.

Toisena ikäsegregaation seurauksena voi olla ikääntyneiden sosiaalisen eristyneisyyden lisääntyminen (Hagestad & Uhlenberg 2006, 645). Ikääntyneiden ihmisten sosiaaliset suhteet polarisoituvat yleensä iän karttuessa. Jäljelle jäävät lähisuhteet perheeseen. Toisaalta syntyy yhä enemmän suhteita viranomaisiin tai muihin institutionaalisiin tahoihin, jotka monesti luodaan ikääntyneen itsensä ulkopuolelta käsin. (Marin 2002, 105.) Varsinkin ne, joilla on vain samanikäisiä tovereita ja verkostoja perheenjäseniin, voivat jäädä yksin läheisten kuollessa ja toimintakyvyn heiketessä (Tenkanen 2007, 183–189; Hagestad & Uhlenberg 2005; 2006, 645).

Perhe on ollut yhteiskunnalle aina tärkeä hoivan ja huolenpidon organisoija ja toteuttaja, arkielämän jatkuvuuden takaaja sekä moraalinormien ylläpitäjä. Vaikka monen sukupolven perheet eivät ennen teollistumista ja modernisoitumista olleet tavallisia eliniän lyhyiden vuoksi, perheet olivat suuria ja eri sukupolvien kanssakäyminen perheyhteisön jäsenten välillä oli suhteellisen kiinteää. Monen sukupolven perheet ovat perinteisesti tarjonneet lapsille tunteen sukupolvien jatkuvuudesta, roolimalleja ja elämäntapojen ja -tyylien muotoutumisen paikan. (Marin 2008, 64–69.) Kolmanneksi ikäsegregaatio estääkin tällaista nuorten ja vanhojen sosialisatiota (Hagestad & Uhlenberg 2006, 647–650; Uhlenberg & de Jong Gierveld 2004, 6; Gaigl 2010, 365).

Perheiden yhtenäisyys on heikentynyt länsimaissa osin ihmisten omassa toiminnassa tapahtuneiden, mutta myös yhteiskunnallisten muutosten myötä. On siirrytty kohti laajempaa yksilöllistä itsemääräämistä ja autonomiaa. (Marin 2008, 64–67.) Muutosten myötä ikääntyneiden taloudellinen epävarmuus on lisääntynyt, avioerot ja uusperheet ovat yleistyneet, väestö on suhteellisesti entistä iäkkäämpää, elämästä on tullut kiireisempää ja liikkuvaisempää, naisten työssäkäynti on yleistynyt ja lasten hoito siirtynyt

kodin ulkopuolelle. Ikääntyneiden elämää koskettavat erilaiset sosiaaliset muutokset ja huolet, kuten turvattomuuden tunteet, yksinäisyys ja masennus, taloudellinen turvattomuus tai elämän merkityksettömyys. (McCrea & Smith 1997a, 37–51; Tenkanen 2007, 183–189.) Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin sitä, miten muistisairaudet eriyttävät ikääntyneet hoivakoteihin ja mitä toimijuus tarkoittaa.

2.3 Hoivakodin asukkaat toimijoina

2.3.1 Muistisairauden vuoksi hoivakotiin

Muistisairaudet ovat korkeaan ikään liittyvä ja tavallisin pitkäaikaista avuntarvetta aiheuttava sairausryhmä. Dementiaa aiheuttavia yleisimpiä eteneviä muistisairauksia ovat muun muassa Alzheimerin tauti, verenkiertohäiriöt ja Lewyn kappale -tauti. Kaikista etenevää muistisairautta sairastavista noin 70 %:lla on Alzheimerin tauti. Dementia on oire näistä aivoja vaurioittavista sairauksista eikä siis itsenäinen sairaus. Sillä tarkoitetaan useamman kuin yhden kognitiivisen toiminnon heikentymistä aikaisempaan suoritustasoon nähden niin, että se heikentää itsenäistä selviytymistä jokapäiväisissä toimissa tai sosiaalisissa suhteissa. Se voidaan luokitella vaikeusasteen mukaan lieväksi, keskivaikeaksi tai vaikeaksi. (Erkinjuntti 2010a, 87; Erkinjuntti & Huovinen 2003, 47–95.)

Suomessa on tätä nykyä vähintään keskivaikeaa dementiaa sairastavia yli 65-vuotiaita yli 89 000 ja vuonna 2060 määrän arvioidaan olevan lähes 240 000 (Martikainen ym. 2010, 38). Muistisairaiden osuus väestöstä kasvaa voimakkaasti erityisesti yli 85-vuotiaiden ryhmässä. Yli 85-vuotiaista naisista noin 28,5 prosenttia ja miehistä noin 21 prosenttia sairastaa jotain muistisairautta. (Viramo & Sulkava 2010, 28–36; Martikainen ym. 2010, 37.)

Keskivaikean ja vaikean Alzheimerin taudin oireita voivat olla heikko lähimuisti, puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeudet, hahmotusvaikeudet, orientaation häiriöt ja inkontinenssi. Sairastuneen päivittäisissä toimissa ja siten yksin asumisessa voi olla suuria vaikeuksia. (Pirttilä & Erkinjuntti 2010, 126–134.) Muistisairauksiin voi lisäksi liittyä käytösoireita, kuten masennusta, levottomuutta, ahdistuneisuutta, harhaluuloisuutta ja uni-valverytmin häiriöitä tai seksuaalisia ja psykoottisia käytösoireita (Vataja 2010, 92–95). Muistisairauksien seurauksena ihmisen kyky huolehtia itsestään ja asioistaan heikkenee niin, että hän on lopulta paljon toisten avun varassa (Erkinjuntti & Huo-

vinen 2003, 47–95). Näin ollen yhä useamman ikääntyneen arki siirtyy kotoa pitkäaikaishoivan piiriin.

Ikääntyneille tarkoitettujen sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelujen rakenne on ollut nopeassa muutoksessa viimeisten vuosikymmenten aikana. Valtakunnallisen ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen mukaan tavoitteena vuoteen 2012 mennessä oli, että yli 75 vuotta täyttäneistä 91–92 prosenttia asuu kotona itsenäisesti tai tarvittavien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvin. Tehostetun palveluasumisen piirissä olisi siten 5–6 prosenttia ja vanhainkodeissa tai terveyskeskuksen vuodeosastolla 3 prosenttia yli 75 vuotta täyttäneistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 30.) Tehostettua palveluasumista saaneiden asiakkaiden määrä on ollut jatkuvasti kasvussa (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2010).

Tutkimani Jasmiinin hoivakoti kuuluu tehostetun palveluasumisen piiriin. Tehostettu palveluasuminen tarkoittaa ympärivuorokautista hoitoa ja on tarkoitettu paljon apua, hoivaa ja valvontaa tarvitseville, yleensä muistisairautta sairastaville ikääntyneille. Tehostetun palveluasumisen yksiköissä asukkaat saavat oman huoneen tai asunnon ja tavallisesti niissä on lisäksi yhteisiä tiloja. Henkilökuntaa on saatavilla ympäri vuorokauden. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011.)

Pitkäaikaishoivan piirissä elävien muistisairaiden ihmisten hyvän hoidon peruspilareina voidaan pitää osaavaa ja riittävää hoitohenkilökuntaa, korkeatasoista lääketieteellistä asiantuntemusta, osaavaa ja ammatillista johtamista sekä sopivaa hoivaympäristöä (Juva ym. 2010, 523). Esimerkiksi kodinomaisuus ja hoivakodin ihmisten välinen sosiaalinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus vaikuttavat merkittävästi asukkaiden hyvinvointiin ja henkiseen tasapainoon (Koponen & Saarela 2010, 490; Filatoff-Rajaniemi 2008, 85; Lubinski 1991). Ihmisyyttä ja ihmisen voimavaroja voi pystyä tukemaan terapeutillisella, positiivisella ja ihmiskeskeisellä hoidolla, jossa vastataan muistisairautta sairastavan lohdun, kiinnittymisen, tekemisen ja identiteetin tarpeisiin (Kitwood 1997, 37–69).

Tästä syystä hoivaympäristössä on erityisen merkityksellistä se, mitä hoivakodin arjessa tehdään ja miten asukkaat hoitotilanteet kokevat. Asukkaiden hyvinvointia ja hoidon laatua hoivakodeissa on tutkittu Suomessa muun muassa Saira Sormusen ja kumppaneiden (2004) sekä Päivi Topon ja kumppaneiden (2007) hankkeessaan soveltaman Dementia Care Mapping -menetelmän avulla. Menetelmässä kootaan havainnoimalla tietoa

dementiaa sairastavien hyvinvoinnista, toiminnan ja yhteenkuuluvuuden tarpeisiin vastaamisesta sekä asiakkaan kannalta myönteisistä ja kielteisistä tapahtumista hoitotilanteissa (Brooker Dementia Group 1997; ref. Topo ym. 2007, 23).

DCM-menetelmässä ikääntyneiden toiminta jaotellaan 24 eri luokkaan sen myönteisyyden ja kielteisyyden mukaan. Järjestettyyn toimintaan osallistumista kuvaavia luokkia on kymmenen ja pääosin omaehtoista toimintaa kuvaavia luokkia on kolme. Lisäksi siinä ovat erikseen luokat hoidon saamiselle, wc-toimintoihin liittyvälle puheelle ja tapahtumille, nukkumiselle, liikkumiselle ja toistuvalla pakonomaisella toiminnalla. Luokat voidaan jakaa karkeasti kahteen tyyppiin. Tyyppi 1 viittaa aktiivisuuteen ja kohonneeseen hyvinvointiin liittyvään toimintaan, kun tyyppi 2 viittaa passiivisuuteen, ahdistuneisuuteen ja itseensä vetäytymiseen. (Sormunen ym. 2004; Topo ym. 2007.)

DCM-menetelmällä saatujen tulosten mukaan pitkäaikaisessa hoidossa asiakkaat voivat keskimääräisesti kohtalaisen hyvin, mutta mitä vaikeammin asukkaat ovat dementoituneet, sitä matalampia hyvinvoinnin arvoja he saavat. Hyvinvointia tukevia elementtejä hoidossa ovat arvokkuuden ja minuuden tunteen ylläpitäminen, läheisyys ja kuulumisen tunteen ylläpitäminen, hoitajan ja hoidettavan keskinäisen ymmärryksen ja yhteyden vahvistaminen ja toimijuuden tukeminen. Suuri osa ympärivuorokautisissa yksiköissä havainnoidusta ajasta kului silti pitkälle dementoituneilla ihmisillä paikallaan istumiseen, ruokailuihin, ympäristön seuraamiseen ja hoidon saamiseen, eli perustarpeista vastaamiseen ilman muuta toimintaa. (Topo ym. 2007, 86–90.)

Päivi Topo ja kumppanit (2007, 88) haluavatkin herättää keskustelua siitä, miksi ympärivuorokautinen hoito on usein riisuttu ihmisen fyysisiin perustarpeisiin vastaamiseksi eikä järjestettyä, virikkeellistä toimintaa ole. Syitä matalille hyvinvoinnin arvoille voi lähteä jäljittämään hoitopaikkojen vallitsevista hoitokulttuureista ja niiden rakenteista (Topo ym. 2007, 114–116).

2.3.2 Toimijuus hoivaympäristöissä

Perinteisesti etenkin laitosmuotoisissa hoitopaikoissa vallitsevana näkökulmana on ollut sairauslähtöinen viitekehys (Heikkinen 2002, 24–30). Tämä viitekehys konkretisoituu useimmiten ikääntyneiden toimintakyvyn eri puoliin ja mittareihin perustuvana arvioin-

tina niin hoivakodin arjessa kuin vanhenemisen tutkimuksen kentälläkin. Tästä on seurannut toimintakyvyn kapea-alaistuminen ja keskittyminen fyysiseen toimintakykyyn keskiarvoina. Keskimääräisyydet eivät kuitenkaan kerro konkreettisesti yksittäisistä ihmisistä ja heidän elämäntilanteistaan. (Jyrkämä 2007, 196–199.) Muistisairauksia sairastavia ei välttämättä tunnisteta yksilöllisinä toimijoina, eikä heidän persoonallisuuttaan ja elämäkokemustaan osata huomioida (Virkola 2009, 147).

Ehkä tästä kapeasta toimintakyky-ajattelusta johtuen laitos- ja palveluasuminen hoitomuotoina ovat saaneet kritiikkiä siitä, että siellä asuvien ihmisten oman elämän hallinta, itsemääräämisoikeus ja autonomia eivät toteudu (Klemola 2006; Heikkinen 2002, 24–30; Abbott ym. 2000), vaan asukkaat kaipaavat hoivaympäristöltä terveydenhoidon ohella ”henkistä hoivaa” (Gävert 2008). Jyrki Jyrkämän (2007, 201) mukaan vanhaan tapaan nähdyn toimintakyvyn rinnalle kaivataan uudenlaista näkökulmaa, siirtymää *toimijuuteen* (engl. *agency*).

Jyrkämä (2007) on soveltanut ja vienyt toimijuuden käsitettä käytännölliselle tasolle ikääntyneiden arjen analyysin välineeksi. Toimijuuden ja sen teoreettisen pohdinnan ytimessä on se, mitkä ovat toimivan yksilön, yhteiskunnallisten lainalaisuuksien ja rakenteiden väliset suhteet (Jyrkämä 2007, 202). Hän on valinnut ikääntyneiden toimijuuden käsitteen määrittelyn tärkeimmiksi lähtökohdiksi Anthony Giddensin (1984) teoretisoinnit rakenteiden ja yksilöiden välisistä lainalaisuuksista, semioottisen sosiologian ja modaliteettien lajit (Sulkunen & Törrönen 1997a), sekä ikääntymistä koskevat elämäkulun näkökulmat (esim. Settersten 2003).

Giddensin (1984) toimijuus-käsityksen mukaan toimija määrittyy reflektiiviseksi, ympäristöään tarkkailevaksi, rationaaliseksi ja halujensa kautta motivoituneeksi ihmiseksi. Toiminta ja sen seuraukset ovat yhteydessä ympäristön rakenteisiin, instituutioihin, sääntöihin, resursseihin ja valtasuhteisiin eri tavoin ajan ja paikkojen suhteen (mt., 2–14). Rakenteilla ja lainalaisuuksilla on kaksitahoinen merkitys. Ne näyttävät kielteisessä mielessä rajoittavina ja määräävinä, mutta myös yksilöiden ja ihmisryhmien toimintaa mahdollistavina ja ohjaavina. Toimijuus merkitseekin Giddensin mukaan mahdollisuutta hyödyntää erilaisia rakenteita, jolloin yksilö kykenee muuttamaan asioita tai tapahtumia uusintaen siten samalla sosiaalisia olosuhteita ympäristössään. (Mt., 2–25, 162–174.)

Katz ja Laliberte-Rudman (2004) jatkavat tästä ikääntyneiden toimijuuden ajankohtaisiin näkökulmiin. Heidän mukaansa postmodernisoitumisen myötä on nähtävissä, että perinteiden menettäessä merkitystään myös ikääntyneiden elämää hallitsevat autonomian, vapauden ja yksilöllisyyden lisääntyminen. Toimijuuden ja rakenteiden suhde on tullut refleksiiviseksi ja epämääräiseksi nivoutuen yhteen elämäntyyleissä ja identiteeteissä. Heidän näkemyksensä mukaan giddensiläisittäin määritellyt yksilöt ovat reflektiivisiä toimijoita, jotka neuvottelevat omaa identiteettiään ja elämäntyylejään lisääntyneiden valinnanmahdollisuuksien ja toimintaa ohjaavien rakenteiden vuoropuhelussa. (Katz & Laliberte-Rudman 2004, 46–48.)

Toisaalta ongelmana voi olla se, että vapaudesta ja autonomiasta voivat hyötyä vain hyväkuntoiset ja hyvin toimeentulevat ikääntyneet, jotka pystyvät toimijuudellaan kohtaamaan elämäänsä koskettavia vaikeuksia ja riskejä (Polivka & Longino 2004, 5–10; Katz & Laliberte-Rudman 2004). Polivkan ja Longinon (2004, 5–6) mukaan fyysisen ja henkisen toimintakyvyn heikkeneminen ei tarkoita kuitenkaan yksilön toimijuuden menettämistä, vaan juuri silloin sitä tulisi pyrkiä tukemaan erilaisin keinoin.

Walker (2002) on pohtinut hyvän vanhenemisen peruseriaatteita, joista toimijuuden kannalta oleellisin on seuraavanlainen:

- ihmisen aktiivisuus pitää tunnistaa kaikissa vanhuksissa, myös niissä, jotka ovat huonokuntoisia ja muista riippuvaisia - -
(Walker 2002, 124–125; suom. Marin 2002, 91–93).

Topon ja kumppaneiden (2007, 120) mukaan palvelujärjestelmät heijastelevat ihmiskäsitystämme. Organisaatioiden toimintakulttuurit ovat yhteydessä asiakkaiden hyvinvointiin. Vaarana on, että asiakkaan tarpeet voidaan sovittaa vastaamaan organisaation tarpeita eikä päinvastoin. Walker (2002) väittääkin, että yhteiskunta instituutioineen ja rakenteineen voi joko heikentää tai tukea ihmisen mahdollisuuksia vanheta hyvin, joten yhteiskunnan rakenteita voi joskus olla tarpeellista muuttaa. Aktiivisuuden ja sen tukemisen näkökulmat on perinteisesti liitetty lähinnä ainoastaan kotona asuviin, hyvässä kunnossa oleviin ikääntyneisiin, joten Walkerin periaate on ajankohtainen ja sopii hyvin myös hoivakotiympäristöön.

Jyrkämä jatkaa toimijuuden teoretisointiaan samaan suuntaan ottamalla aineksia ikääntyneiden elämänkulkututkimuksesta, jossa on korostettu toimijuuden ja aktiivisuuden näkökulmia. Jyrkämä (2007, 203–204) määrittelee Elderiä ja Kirkpatrick Johnsonia

(2003, 60) mukaillen *toimijuuden* periaatteen näin: ”yksilöt rakentavat omaa elämänkulkuaan ja elämänsä tulevaisuutta käyttäen hallussaan olevia resursseja sekä toimien ja tehden valintoja ajallis-paikallisen tilanteensa ja sen sosiaalis-kulttuuristen olosuhteiden avaamien vaihtoehtojen, mahdollisuuksien sekä niiden tuottamien ehtojen ja rajoitusten puitteissa.” Olennaista Jyrkämän mukaan ikääntyneiden toimijuutta koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa on huomata se, millaiset välttämättömyydet, olkoon ne ruumiillisia tai yhteiskunnallisia rakenteita, ohjaavat ja säätelevät vanhenemista, ja mikä on vanhenevan ihmisen omien tavoitteiden ja valintojen merkitys. Tärkeää on se, ettei vanhenevia ihmisiä pidetä toimenpiteiden kohteina, vaan toimivina subjekteina silloinkin, kun se on esimerkiksi dementoitumisen takia kokonaan katoamassa. (Jyrkämä 2007, 204–205.)

Mitä toimijuus ja subjektius käytännön tasolla sitten tarkoittavat? Jyrkämä (2007) tavoittelee toimijuuden konkreettisempaa analyysiä semiotiikasta ja semioottisesta sosiologiasta. Lähtökohtana on A. J. Greimasin koulukunnan strukturalistisen merkityksen teoria ja pragmaattiset modaliteetit, joita Sulkunen ja Törrönen (1997a) soveltavat. Sulkunen (1997, 36–41) mukaan teorian keskeisenä lähtökohtana on todellisuuden ymmärtäminen ja sosiaalisen maailman merkityksellistyminen kielen ja siitä tehtävien tulkintojen kautta. Merkityksen alkeisrakenteista, olemisen ja tekemisen erilaisista ilmauksista, rakentuu laajempia kielellisiä kokonaisuuksia ja luokitteluja. Ne saavat usein narratiivisia piirteitä, eli tarinallisen muodon. Tarinat ja merkitykset muodostuvat erilaisten toimijoiden, subjektien ja vastasubjektien (esimerkiksi sankarin ja vastustajan) sekä objektien välisistä suhteista ja niiden monimutkaisista merkitysvivahteista. Tarinoiden jännitteet perustuvat toiminnan pragmaattisiin modaalisuuden lajeihin, joita ovat haluaminen, kykeneminen, osaaminen ja täytyminen sekä niiden johdannaiset. Niistä tarinoiden tapahtumat, eli tekemisen ja olemisen lausumat, saavat merkityksiä ja arvoja. Usein ne ovat moniulotteisella tavalla suhteessa toisiinsa. (Sulkunen 1997, 36–41.)

Modaalisuuden muutokset merkityksellisissä teksteissä kertovat subjektien kehityksestä. Alussa lähettäjä velvoittaa subjektin korjaamaan jonkin epäkohdan. Subjekteilla ei tällöin välttämättä ole vielä minkäänlaisia modaalisia ominaisuuksia. Tarinan aikana vastasubjektin luomien koettelemusten jälkeen subjekti voi tulla tietoiseksi omasta kyvykkydestään, osaamisestaan ja tahdostaan. Näin hän kasvaa subjektiksi ja toimijaksi saavuttaen tavoitellun arvo-objektin. (Korhonen & Oksanen 1997, 54–65; Sulkunen & Tör-

rönen 1997b, 76–78.) *Subjektius* voidaankin määritellä modaalilajien kautta, jolloin se merkitsee modaalisesti määrittynyttä olemista ja tekemistä maailmassa: ihminen on tah-tova, haluava, osaava tai velvoitettu. Subjektius, samoin kuin modaalisuhteet, ymmärret-tään suhteiseksi. Se on suhde ympäröivään tilaan, itseen ja toisiin toimijoihin, ja kiinnit-tynyt tilanteisiin ja niiden vaihteluihin. (Veijola 1997, 147–148.)

Näistä lähtökohdista Jyrkämä (2007, 206–207) siirtää modaliteetit tekstien analysoinnis-ta ikääntyneiden toimintatilanteiden ja toimijuuden tutkimiseen ja analysointiin hieman uudelleen muokattuna. Hän määrittelee ”toimijuuden modaliteeteiksi” eli ulottuvuuk-siksi yksilön haluamisen, osaamisen, kykenemisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen.

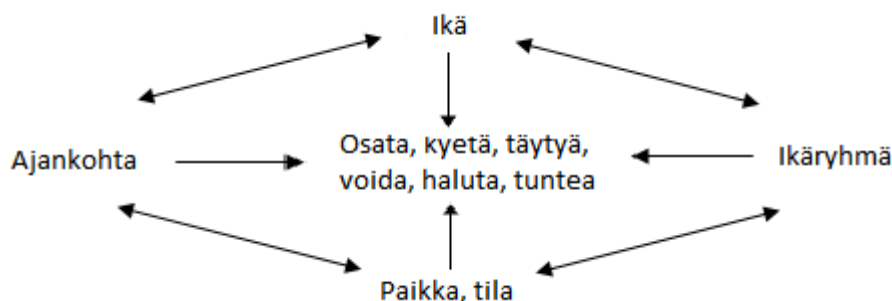
Osaaminen liittyy yksilön tietoihin ja taitoihin, erilaisiin pysyviin osaamisiin. *Kykene-misessä* on osaamisen ja omaksuttujen taitojen lisäksi kyse fyysisistä ja psyykkisistä kyvyistä, jotka voivat vaihdella tilanteittain. Kaikissa tilanteissa ei välttämättä kyetä toimimaan tarvittavalla tavalla, vaikka osaamista olisikin. *Haluaminen*¹ liittyy motivaat-ion ja motivoituneisuuteen, kuten tahtomiseen, päämääriin ja tavoitteisiin. *Täytyä*-ulottuvuudessa korostuvat sekä fyysiset että sosiaaliset eli normatiiviset ja moraaliset pakot ja rajoitukset. *Voida*-ulottuvuus viittaa mahdollisuuksiin, joita kulloinenkin tilan-ne ja siinä ilmenevät erilaiset rakenteet tuottavat ja avaavat. *Tunteminen*² liittyy ihmisen perusominaisuuksiin arvioida, arvottaa, kokea ja liittää kokemiinsa asioihin ja tilan-teisiin tunteita. Jyrkämä näkee toimijuuden syntyvän, muotoutuvan ja uusiutuvan näiden modaalisten ulottuvuuksien yhteen kietoutuvana kokonaisdynamiikkana. (Jyrkämä 2007, 206–207.)

Jyrkämän (2007, 207) mukaan olennaista toimijuuden kokonaisdynamiikan kannalta on sen moniulotteinen kontekstuaalisuus. Toimijuuden modaliteetit ovat eri tavoin yhtey-dessä rakenteisiin ja kontekstiin, joista ikääntyneiden tutkimuksessa merkityksellisiä

¹ Sulkusen ja Törrösen (1997b, 89–90) mukaan tahtominen ja haluaminen tulisi erottaa toisistaan. Niiden erona pidetään sitä, että haluaminen kohdistuu tiettyyn kohteeseen, kun tahto suuntautuu toimintaan.

² Sulkusen ja Törrösen (1997b, 91–92) mukaan Greimasin teoriassa tunteita ei voida tarkastella semioot-tisesta näkökulmasta modaalisuuden lajina, koska niissä on kyse modaalirakenteiden ketjuuntumisesta, jonka seurauksena syntyy arvoja ja tunteita. Tunteet luonnehtivat mielentilaa, ei asioiden tilaa. Semiootti-nen näkökulma jättää ulkopuolelleen tiedostamattomat, ei-kielelliset todellisuudet, joita tunne-affektit voivat edustaa.

ovat yksilön ikä, ikäryhmä, aika ja paikka. Hän kuvaa toimijuuden kokonaisdynamiikkaa kuvion 1 havainnollistamalla tavalla.

Kuvio 1. Kontekstuaalisuus ja toimijuuden modaliteetit (Jyrkämä 2007, 207).

Tiettyyn ikäryhmään tai sukupolveen kuuluminen voi vaikuttaa siihen, mitä haluamme tai emme halua. Ajankohdan ja paikan muutokset voivat tuoda esiin asioita, joita emme enää osakaan, kykene tai halua tehdä. Ikääntyminen taas voi tuottaa erilaista osaamista, mutta myös tilanteita, joissa ei enää kyetäkään. Täytymiset, haluamiset, kykenemiset, osaamiset, tuntemiset ja voimiset vaihtelevat näin iän, ikäryhmän, ajankohdan, paikan ja tilan suhteen. (Jyrkämä 2007, 207–208.) Jyrkämän (2008, 277) mukaan hyvää vanhenemista on se, kun toimijuuden modaliteetit ovat eheässä sopusoinnussa ikääntyneen arkielämässä. Tällöin puhuminen hyvästä vanhenemisestä on mielekästä, vaikka kontekstina olisivat elämäntilanteet hoivakodissa.

DCM-menetelmällä muistisairauksia sairastavien hyvinvointia tutkineiden Topon ja kumppaneiden (2007) mukaan toimijuuden tukeminen on yksi asukkaiden hyvinvointia tukevista, hyvistä käytännöistä hoivakodeissa. Sen kannalta olennaista on asukkaan omien voimavarojen käyttöön kannustaminen, stimulointi, edellytysten luominen tekemiselle ja osallistumiselle sekä toiminnallisuutta tukevan ympäristön hyödyntäminen (Topo ym. 2007, 98–100). Dementiaa sairastavien hyvinvointia näyttäisi tukevan heidän kyvyilleen sopiva tavoitteellinen toiminta, johon liittyy yhteenkuulumisen tunteen ylläpitämistä ja vahvistamista. Hyvinvoinnin korkeimpia arvoja on saatu ilmaisevan, järjestetyn toiminnan aikana, esimerkiksi musiikkihetkissä, käsitöissä ja askartelussa, pelien pelaamisessa ja ohjatussa liikunnassa. (Topo ym. 2007, 73–77; 111–116.) Virkola on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan (2007) ja artikkelissaan (2009) dementiakodin asuk-

kaiden toimijuutta ryhmätoimintatilanteissa. Muistisairauksia sairastavien kohdalla sen ilmeneminen ei välttämättä ole selkeää, mutta ryhmätoiminnalla ja hoitajien toiminnan kautta sitä voidaan tukea (Virkola 2007, 62–68).

Sovellan DCM-menetelmän toimintaluokkia omien tutkimustulosteni analyysissä, kun tutkin ikäpolvien kanssakäymisen tilanteita. Liikun tutkielmassani Virkolan kanssa osittain samalla kentällä, kun otan tarkastelun avuksi ikääntyneiden toimijuuden viitekehysten. Pää tavoitteenani onkin soveltaa Jyrkämän muodostamaa toimijuuden mallia omassa analyysissäni ja muokata siitä ikäpolvien kanssakäymisen tarkasteluun soveltuva kuvio.

3 IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMINEN

3.1 Ikäpolvia yhdistävät hankkeet ja yksiköt

McCrean ja Smithin (1997b, 81) mukaan ikäpolvien kanssakäymisen tavoitteena on vastata ikäsegregaatiosta johtuviin sosiaalsiin ongelmiin, kuten ikääntyneiden eristyneisyyteen ja yhteisöjen negatiivisiin asenteisiin. Tutkijat väittävät, että yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen elämässä esiintyviä puutteita ja ongelmia voidaan lieventää luomalla ja vahvistamalla perheiden kaltaisia suhteita ja yhteisyyttä (McCrea & Smith 1997a; Griff 1999, 66; Gaigl 2010, 364).

Ikääntyneiden elinikä on pidentynyt, aktiiviset vuodet lisääntyneet ja eläkkeelle jäädään aikaisemmin. Tämän päivän ikääntyneillä olisi paljon aikaa ja annettavaa lapsille ja nuorille ja heidät voidaan nähdä yhtenä yhteiskunnan käyttämättömänä resurssina. (Taylor ym. 1999, 80.) Marinin (2002, 113–114) mukaan voidaan puhua jopa ”yhteiskunnallisesta isovanhemmudesta”, mikä tarkoittaa sitä, että isovanhempi-iässä olevat voivat ottaa vastuuta nuoremista ikäpolvista riippumatta siitä, ovatko he keskenään sukulaisia vai eivät.

Tutkimustietoa ikäpolvien kanssakäymisestä on eniten saatavilla ulkomaisten tutkimusten ja hankkeiden myötä Isosta-Britanniasta, Yhdysvalloista ja Saksasta. Yhdysvalloissa ensimmäiset ikäpolvia yhdistävät päiväkeskukset ovat peräisin jo 1960-luvulta. Saksassa on valtakunnallisesti jo yli 500 eri-ikäisiä yhdistävää yksikköä, Mehrgenerationenhausia. (Newman 1997; Bundesministerium für Familie... 2011; Elschenbroich 2009.)

Ikäpolvia yhdistävät hankkeet voidaan lajitella kolmenlaiseen tyyppiin: ensimmäisessä tyypissä ikääntyneet voivat tarjota apuaan lapsille, toisessa tyypissä lapset auttavat ikääntyneitä ja kolmannessa lapset ja ikääntyneet toimivat yhdessä jonkin asian hyväksi. Hankkeiden tyypillisiä tavoitteita ovat esimerkiksi fyysisen ja henkisen terveyden edistäminen, sosiaalisten suhteiden kohentaminen, oppiminen ja asenteiden muuttaminen. (McCrea & Smith 1997b, 82–93; Springate ym. 2008, 5.) Erityinen hyöty ikääntyneille ikäpolvien kanssakäymisestä on se, että he kiinnittyvät yhteisöön ottamalla aktiivista osaa elämään ja tutustuessaan muihin ihmisiin toimimalla lasten kanssa. Näin he voivat saada uudenlaista merkitystä elämäänsä. (Gaigl 2010; Springate ym. 2008; Hayes 2003; Gigliotti ym. 2005.)

Ikäpolvia yhdistävää toimintaa on viime vuosina käynnistetty myös Suomessa erilaisten hankkeiden myötä. Esimerkiksi Kummimummi- ja Kouluvaaritoimintaan liittyneissä hankkeissa on ollut tavoitteena yhdistää ikäpolvia vapaaehtoistyön keinoin ja toimia lasten ja ikääntyneiden hyväksi (esim. Hakala 2008; ks. erilaisia hankkeita: Vanhustyön keskusliitto 2011). Useissa ammattikorkeakouluissa tehdyissä opinnäytetöissä on tutkittu seurakuntien ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden järjestämiä ikääntyneiden ja lasten ryhmiä ja toimintamuotoja (esim. Backman 2009; Luttinen 2010; Heikkilä & Nybom 2010; Moilanen 2005; Lehtilä 2009; Rajasvuo & Salmenmaa 2009; Huikkonen ym. 2010). Tämänäyttöinen toiminta on suunnattu vielä hyväkuntoisille kotona asuville ikääntyneille, mutta ikäpolvien kanssakäymistä voidaan hyödyntää myös pitkäaikaishoivan piirissä, lasten ja ikääntyneiden yhteisissä yksiköissä.

Ikäpolvien kanssakäymistä hyödyntävät yhteiset yksiköt (engl. *Intergenerational Shared Site Facilities*) eroavat edellä esitetyistä hanketyypeistä. Niissä eri ikäpolvet saavat jatkuvaa hoitoa ja palveluita samoissa tai osittain samoissa tiloissa. Lapset ja ikääntyneet tekevät yksiköissä asioita yhdessä ja ovat yleensä suunnitellussa ja/tai suunnittelemattomassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Goyer 2001; ref. Jarrott ym. 2006, 74.) Yksiköissä on tavallista ympäristön perhemäisyys ja yhteisöllisyys (Heyman & Gutheil 2008, 408). Jasmiini ei ole Suomessa ensimmäinen tällainen ikäpolvien kanssakäymistä hyödyntävä yhteinen yksikkö.

Laakkonen (2005) ja Dahlblom (2000) ovat tutkineet pro gradu -tutkielmissaan jo vuonna 1990 valmistunutta Hankasalmella toimivaa Metsätähden palvelutalopäiväkotia. Ukkonen-Mikkola (2011) puolestaan tutki väitöskirjassaan ikääntyneiden palvelukeskuksen ja päiväkodin eli ”Taavintalon” toimintakulttuureja lapsuudentutkimuksen näkökulmasta. Hänen mukaansa muita vastaavanlaisia ikäpolvia yhdistäviä palvelukeskuksia on lisäksi ainakin Lahdessa ja Oulussa (mt., 37).

Yhteiset yksiköt nähdään oivallisina keinoina tuottaa palveluita kustannustehokkaasti eri-ikäisille hoivaa tarvitseville samanaikaisesti. Näin hoivatyöhön voidaan saada uudenlaista näkökulmaa. Yhteiset yksiköt voivat edistää naisten työssä käymisen mahdollisuuksia tarjoten hoitopaikan lapsille vanhemman työpaikasta. (Kuehne & Kaplan 2001, 4.) Samalla mahdollistuu laitosmaisten hoivapalvelujen muuttaminen yhä perhemäisemmiksi.

Mitä lapset hyötyvät ikäpolvien kanssakäymisestä? Gaiglin (2010) mukaan yhteisissä yksiköissä lapset voivat oppia hyväksymään erilaisuutta. Samalla he voivat innostua miettimään kuolemaan, sairauteen ja vammaisuuteen liittyviä asioita uudella tavalla kohdatessaan vanhoja ihmisiä, vaikka lapsia usein yritetään säästää sellaisten asioiden miettimiseltä. Springaten ja kumppaneiden (2008, 13) mukaan lapset ja nuoret voivat hankkeiden myötä oppia ikääntyneiltä uusia taitoja. Ujot lapset voivat voittaa pelkojaan ja heidän aktiivisuutensa ja ulospäin suuntautuneisuutensa voi lisääntyä (ks. Hayes 2003, 122; Gigliotti ym. 2005, 433). Ikäpolvien kanssakäymisen toteuttamiselle on löydetty siis monia perusteluja niin yksilötasolta kuin yhteiskunnalliseltakin tasolta.

3.2 Teoreettisen perustan puute

Useat tutkijat näkevät ongelmallisena sen, että ikäpolvien kanssakäymisen perustaksi ei ole muodostettu yhtenäistä ”ikäpolvien kanssakäymisen teoriaa”. Tavallista on, että sitä toteutetaan eri teorioiden osia yhdistellen ja niitä soveltaen, tai kokonaan ilman teoreettista näkemystä. (Newman & Smith 1997; Abrams & Giles 1999.) Tärkeimpiä lähtökoh-
tia ovat olleet elämäntieteen liittyvät erilaiset elämäntieteen kehitysteoreettiset suunta-
ukset, kuten esimerkiksi Eriksonin (1980) kuuluisa kehitysteoria.

Kehitysteorioita hankkeiden perustana on myös kritisoitu. Ne nähdään liian kapea-
alaisina ja ne heijastelevat teorian syntymisen aikaista sosiaalista kontekstia, jolloin
niitä on vaikea soveltaa tämän ajan ihmisiin ja kulttuureihin. Sen lisäksi on kritisoitu
sitä, että niissä tarkastellaan ikääntyneitä ja ihmisten kehitystarpeita hyvin yleisellä ta-
solla. Kehityksen oletetaan noudattavan tiettyä kaavaa eikä teorioissa huomioida ikä-
ryhmien kontekstuaalisia tai yksilöiden persoonallisia näkökulmia. (VanderVen 1999,
35–37.)

Sen vuoksi VanderVen (1999) väittää, että ikäpolvien kanssakäymistä tulisi tarkastella
postmodernistisen ja konstruktionistisen ajattelun näkökulmasta. Hänen mukaansa sitä
tulisi rakentaa voimaantumisen ja valtauttamisen periaatteista niin, että molempien ikä-
ryhmien tarpeet tulevat huomioiduiksi. Silloin osallistujat voivat olla kanssakäymisessä
aktiivisia toimijoita. VanderVen ehdottaa, että ikäpolvien suhteet tulisi nähdä monimuo-
toisina systeemeinä, joissa kiinnitetään huomiota ryhmien kokoonpanoihin, toiminnan
ja yksilöiden konteksteihin sekä sukupuoleen, mitkä ovat kehitysteoreettisissa näke-

myksissä jääneet usein huomiotta. (VanderVen 1999, 37–45.) Tästä syystä toimijuuden teoreettinen näkökulma sopii hyvin kanssakäymisen tarkastelun viitekehyykiseksi.

Toisaalta ikäpolvien kohtaaminen tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että lapset ja ikääntyneet tekevät asioita yhdessä, juttelevat keskenään ja oppivat toisiltaan. Kyse on luonnollisesta ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Tarvitaanko tällöin välttämättä kohtaamisiin erityistä teoreettista pohjaa? Voiko olla niin, että tietyissä teoriasuuntauksessa pitäytyminen tukahduttaa luovuutta ja näin ollen jopa estää luonnollisten ihmissuhteiden ja tilanteiden syntyä? Tutkimustulokset osoittavat kuitenkin, että ilman teoreettista pohjaa toteutetut hankkeet ovat ikääntyneiden näkökulmasta olleet liian lapsenmielisiä ja vuorovaikutussuhteet ovat jääneet vähäisiksi (esim. Salari 2002; Jarrot & Smith 2010). Teoriapohjan tärkeyden korostamisesta ja suuntausten hajanaisuudesta on joka tapauksessa nähtävissä, että tutkijat pyrkivät tällä hetkellä vahvasti määrittämään kanssakäymisen teoreettista pohjaa.

3.3 Kanssakäymisen hyötyjä muistisairaille ikääntyneille

Ikäpolvia yhdistävät hankkeet ovat usein suunnattu hyväkuntoisille, kotona asuville ikääntyneille. Somaattisesti sairaat ja kotona elävät ikääntyneet ovat helpoimmin tavoitettavissa oleva ryhmä ja muistisairauksia sairastavat ikääntyneet ovat jääneet vähemmälle hankkeiden annista. Sen vuoksi tutkimuksetkin kohdistuvat vain hyväkuntoisiin ja tulokset yleistetään helposti kaikkiin ikääntyneisiin. Tutkijoiden mukaan ei ole juuriakaan saatavilla erikoisalan tietoa siitä, millainen toiminta edistää positiivista vuorovaikutusta erilaisten osallistujaryhmien välillä. Tutkimuskirjallisuudesta saakin nopealla silmäyksellä kuvan, että pelkästään ikääntyneiden ja lasten tuominen yhteen ja minkä tahansa asian yhdessä tekeminen tuottaa molemmille ryhmille positiivisia vaikutuksia. Unohdetaan huomioida lasten ja ikääntyneiden erilaiset kiinnostuksen kohteet, taidot ja kyvyt. (Griff ym. 1996, 602; Uhlenberg & de Jong Gierveld 2004, 22–23.)

Ikäpolvien kanssakäyminen nähdään innostavana ja potentiaalisesti tehokkaana kuntoutusmuotona muistisairaiden ikääntyneiden hoidossa, vaikka tutkimustietoa on vielä verrattain vähän. Pääosin kvantitatiiviset tutkimustulokset ovat osoittaneet, että heikoimpienkin muistisairaiden spontaanit keholliset toiminnot, kuten käsien ojentaminen kohti lapsia, lasten koskettaminen, hymyily ja nauru sekä liikkuminen lisääntyivät merkitse-

västi lasten seurassa. Ylipäättään pienetkin positiiviset toiminnot, joita yleensä niukasti reagoivat ovat osoittaneet, on nähty rohkaisevana tuloksena. (Hayes 2003, Newman & Ward 1993; Short-DeGraff & Diamond 1996; Xaverius & Mathews 2003; Jarrott & Bruno 2003.) On myös saatu viitteitä siitä, että muistisairauteen tyypillisesti liittyvä hermostuneisuus vähentyy kanssakäymisen tilanteissa ja sen jälkeen (Ward ym. 1996).

Tutkimuksissa on osoitettu, että lasten läsnä ollessa muistisairaiden ikääntyneiden sosiaalisuus, avun tarjoaminen lapsille, läheisyyden osoittaminen ja vuorovaikutus lasten ja muiden ihmisten kanssa lisääntyvät ja asioiden tekeminen itsekseen vähentyy. Kanssakäyminen voi luoda positiivisia osallistumisen kokemuksia erityisesti spontaaneissa ja vähemmän ohjatuissa tilanteissa. (Short-DeGraff & Diamond 1996; Xaverius & Mathews 2003; Jarrott & Bruno 2003; Hayes 2003.)

Epäsosiaalisessa käyttäytymisessä (kuten nukkumisessa, itsekseen puhumisessa jne.) ei tutkimusten mukaan synny merkitseviä muutoksia lasten ollessa paikalla verrattuna tilanteeseen ilman lapsia, vaan siinä on huomattu paljon eroja yksilöiden välillä. Esimerkiksi eräässä tutkimusryhmässä 18 ikääntyneellä epäsosiaalinen käytös lisääntyi, kun 10:llä sen todettiin vähenevän. (Short-DeGraff & Diamond 1996.) Wardin ja kumppaneiden (1996) mukaan kanssakäyminen ei voi parantaa muistisairautta ja dementiaoireita, mutta se voi lisätä muistisairaiden ikääntyneiden elämänlaatua. Yksilöllisten kokemusten ja elämänlaadun tutkimiseksi tarvittaisiin lisää kvalitatiivista tutkimusta, jolla päästään käsiksi tarkemmin kanssakäymisen herättämiin tunteisiin ja merkityksiin (Ward 1999, 9).

3.4 Kanssakäymisen haasteista onnistumisen avaimiin

Yksi tärkeimmistä haasteista ikäpolvien kanssakäymisen järjestämisen kannalta on ollut se, miten siitä saadaan molemmille ikäryhmille mielekästä ja hyödyllistä. Ikääntyneet ovat ryhmänä hyvin heterogeeninen joukko ja muistisairauksia sairastavat ovat yksilöllisiä kokemuksissaan (Kitwood 1997, 72). Onkin todettu, että esimerkiksi muistisairaiden ikääntyneiden ja lasten kanssakäymisen suunnittelu ja toteutus täytyy olla erilaista kuin itsenäisten ja omatoimisten ikääntyneiden kohdalla (Griff ym. 1996, 601–602).

Haasteista ja suunnittelun tärkeydestä kertoo Griffin ja kumppaneiden (1996) tutkimus, jossa vertaillaan somaattisesti sairaiden, kotona elävien ja lievää tai keskivaikeaa Alzheimerin tautia sairastavien ikääntyneiden eroja ikäpolvien kanssakäymisessä. Tutkimuksen aineisto oli pieni, mutta tulokset ovat tärkeitä, sillä siinä selvitettiin erilaisten toimintojen sopivuutta nimenomaan Alzheimerin tautia sairastaville. Tutkimuksen teon aikana huomattiin, että tietynlainen yhteistoiminta lasten kanssa oli ikääntyneitä niin paljon ahdistavaa ja hämmentävää, ettei tutkimusta jatkettu toiseen interventioon. Ahdistusta aiheutti se, kun ikääntyneet huomasivat, etteivät kykene enää tekemään asioita, joihin he ennen pystyivät, ja joita lapset kykenivät tekemään heitä paremmin.

Toisessa tutkimuksessa Salari (2002) tutki päiväkeskuksissa järjestettyä yhteistoimintaa. Hän toteaa joidenkin ikääntyneiden kokeneen tulleen kohdelluiksi lasten tavoin ja epäarvostavasti, mitä pidetään jopa vaarallisena ikääntyneiden itsearvostuksen ja identiteetin kannalta. Sellaisen toiminnan kautta syntyy vähemmän ja pinnallisempia kontakteja osallistujien välillä (ks. myös Jarrot & Smith 2010). Epäonnistuneen kanssakäymisen välttämiseksi olisi siis syytä tarkastella asioita, jotka auttavat toiminnan onnistumisessa toteuttamisessa. Springate ja kumppanit (2008, 15–17), Kuehne ja Kaplan (2001) sekä Hayes (2003, 126–127) ovat keränneet kattavien kirjallisuuskatsaustensa perusteella tällaisia ”onnistumisen avaimia”, joista nostan esiin neljä tärkeintä.

Ensinnäkin toiminnan keskiössä tulisi olla osallistujaryhmien välisten suhteiden luominen mieluiten spontaanin vuorovaikutuksen kautta. Tämä vaatii hankkeiden pitkäkestoisuutta ja jatkuvuutta, jotta osallistujien välillä ehtii syntyä (ystävyyssuhteita). Toiseksi on tärkeää varmistaa työntekijöiden koulutus ja ammattitaito, jotta he pystyvät kohtaamaan sekä ikääntyneitä että lapsia ja varmistamaan sen, että kanssakäymisestä voi syntyä arvostavaa. Tähän liittyy kolmas tärkeä tekijä: ikääntyvien ja lasten kanssa on tärkeää valmistautua tilanteisiin huolellisesti huomioimalla osallistujien tarpeet sekä sopiva aika ja paikka. (Springate ym. 2008, 15–17; Hayes 2003, 126–127; Kuehne & Kaplan 2001.) Neljäs olennainen tekijä on se, että kanssakäymiseen on varattu tarpeeksi resursseja, aikaa suunnittelulle ja mahdollisuuksia toiminnan arvioinnille – pohjautuu se sitten teoriaan tai ei. Ideaalina olisi, että osallistujat itse ovat voineet olla mukana sen suunnittelussa ja muokkaamisessa. Tällöin molempien ikäryhmien tarpeet tulevat huomioituiksi. (Springate ym. 2008, 15–17; Hayes 2003, 126–127; Kuehne & Kaplan 2001.)

Tekijät voivat olla hankalia toteuttaa varsinkin Suomessa, jossa esimerkiksi erityiskoulutusta ikäpolvien kanssakäymiseen ei ole saatavissa. Muistisairaudet voivat vaikeuttaa vuorovaikutuksellisten suhteiden luomista ja sopivan toiminnan suunnittelua. Näin ollen toiminnan arviointi ja tutkiminenkin on hankalampaa eivätkä perinteiset menetöt, kuten haastattelu tule useinkaan kysymykseen (Topo ym. 2007, 19). Seuraavaksi tarkastelen omia lähtökohtiani tutkielmani toteuttamisessa.

4 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKENTTÄ

4.1 Tutkielman idean syntyminen ja tutkimuskysymykset

Sosiaalityön opintojeni aikana olen opiskellut vanhenemisen tutkimuksen sivuaineekonaisuuden ja sitä kautta tutustunut ikääntymisen ajankohtaisiin näkökulmiin. Sen pohjalta heräsi kiinnostukseni myös vanhussosiaalityötä kohtaan. Ikääntyneiden ihmisten elämä, arki sekä ikääntymiseen liittyvät haasteet ovat tulleet tutuiksi työkokemukseni kautta.

Yhteiskunnallisesti tutkielmani kietoutuu aiheeseen, joka herättää aina uudestaan ja uudestaan keskustelua. Muistisairaiden ikääntyneiden hoivan toteuttaminen ja pitkäaikashoidon muutostarpeet, hoivan mielekkyys ja sitä kautta ikääntyneiden hyvinvointi ovat esillä niin julkisessa kirjoittelussa, ikääntyneitä koskevissa poliittisissa strategioissa kuin yksittäisissä perheissäkin. Vanhustenhuolto tarvitsee uudenlaisia innovaatioita vastataksaan ikääntyvien kasvavaan määrään ja heidän tarpeisiinsa. Lisäksi on alkanut näyttää siltä, että lapset saavat entistä harvemmin arvokkaita kokemuksia ja vankkoja suhteita omien iso- tai isoisovanhempiensa kanssa, kun perheet muuttuvat ja muuttavat. Pienten lasten isovanhemmat ovat nykyään suhteellisen nuoria ja toimintakykyisiä, ehkä vielä työelämässäänkin, jolloin kosketus yhteiskunnan vanhimpiin voi lapsilla jäädä vähäiseksi.

Katsaukseni aikaisempaan tutkimukseen on tähän mennessä antanut viitteitä siitä, että ikäpolvien kanssakäyminen on ikääntyneitä ja lapsia hyödyttävää ja potentiaalinen ratkaisu ikäsegregaatiosta ja perheiden muutoksista johtuviin haasteisiin. Kun kuulin hoivakodin ja päiväkodin yhteistoiminnasta, innostuin aiheesta tutkimuksellisesti. Näen ikäpolvien kanssakäymisen aihepiirinä tarjoavan monia, uudenlaisiakin näkökulmia vanhenemisen tutkimukseen. Mielenkiintoni alkoi kohdistua tarkemmin siihen, miten ikäpolvien kanssakäyminen voi toimia juuri muistisairauksia sairastavien ikääntyneiden kohdalla suomalaisessa hoivakotiympäristössä.

Tutkimusongelmakseni muodostui selvittää, voiko ikäpolvien kanssakäymistä hyödyttävä toiminta tukea muistisairauksia sairastavien ikääntyneiden toimijuutta, ja jos voi, millä tavalla. Etsin vastauksia ongelmaan seuraavin tutkimuskysymyksin:

1. Millaista ikäpolvien kanssakäymistä hoivakodissa on, ja miten vanhusasukkaiden toimijuus siinä ilmenee?
2. Millaisena kokonaisdynamiikkana ikäpolvien kanssakäyminen näyttäytyy toimijuuden kontekstissa?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä keskityn kanssakäymisen tilanteiden kuvaamiseen ja esittelyyn. Lisäksi analysoin ikäpolvien kohtaamisia yksilötasolla toimijuuden modaaliteettien kautta. Tutkin sitä, miten vanhusasukkaiden osaaminen, kykeneminen, täytyminen, voiminen, haluaminen ja tunteminen ilmenevät tietyssä paikassa, tietyssä aikana järjestetyssä ikäryhmien välisessä kanssakäymisessä. Hyödynnän analyysissä Topon ja kumppaneiden (2007) DCM-menetelmän luokkia. Toisessa tutkimuskysymyksessä analysoin kanssakäymisen rakenteellisia tekijöitä, eli resursseja, toimintaa ja osallistujia, hoitajien rooleja sekä toimintakulttuureja. Näin näkökulma siirtyy yksilötasolta kokonaisdynamiikkaan ja toimijuuden ulottuvuuksiin. Sovellan analyysissä Jyrkämän (2007, 2007) muodostamaa toimijuuden kokonaisdynamiikan mallia ikäpolvien kanssakäymiseen.

Oletukseni on, että ikäpolvien kanssakäymisen avulla voidaan pystyä tukemaan ikään-tyneiden (ja lasten) toimijuutta, mutta toiminnan suunnittelussa on huomioitava kulloi-nenkin konteksti ja rakenteet erittäin tarkasti. Näin rakenteet voivat tukea ja mahdollis- taa, mutta myös rajoittaa ja hankaloittaa yksilöiden toimijuutta.

4.2 Kentälle pääsy

Kentälle pääsemisen ongelmat ovat etnografisissa tutkimuksissa tavallisia (esim. Törrö- nen 1999), mutta sen refleктоimisella on tutkimuksen kannalta monia tehtäviä, joten se on tutkimuksen onnistumisen kannalta tärkeä vaihe (Paloniemi & Collin 2010). Otin ensimmäisen kerran yhteyttä Jasmiiniin syyskuussa 2010. Olin jo silloin hieman myö- hässä yhteydenotossani, sillä en ollut osannut odottaa, että kentälle pääseminen voisi osoittautua aikaa vieväksi prosessiksi. Tavoitteenani oli päästä havainnoimaan jo mar- ras-joulukuun 2010 aikana, koska joulukuu on merkityksellistä aikaa sekä lapsille että ikääntyneille ja tarjoaisi otollisia yhteistoiminnan mahdollisuuksia. Sain heti molempien yksiköiden johtajilta alustavat suostumukset ryhtyä toteuttamaan tutkimustani ja pyysin

päästä tutustumiskäynnille ja sopimaan käytännöistä. Samoihin aikoihin sain tutkimusluvan kaupungin sivistystoimelta³.

Kun vastausta jatkoviesteihini ei alkanut kuulua, otin yhteyttä hoivakodin toiminnanjohtajaan ja kävi ilmi, että johtaja oli juuri vaihtunut. Myös uusi johtaja suhtautui myönteisesti tutkimukseeni ja saimme sovittua tapaamisen joulukuun 2010 alkuun. Ennen tapaamista hän otti uudelleen yhteyttä ja kertoi huolestuneena, ettei yhteistyötä ja toimintaa hoivakodin ja päiväkodin ole ehditty vielä rakentaa, joten tutkimusta voisi olla vaikea toteuttaa.

Tässä kohtaa aloin pohtia omaa tutkijan rooliani. Itselleni tuli yllätyksenä, että toimintaa ei ollut vielä järjestetty. Ajattelin, että minun tulisi muuttaa tuolloin muodostamiani alkuperäisiä tutkimuskysymyksiä. Toisena vaihtoehtona johtaja esitti, että olisin mukana yhteistyön kehittämisessä. Koin kuitenkin, ettei oma kokemukseni ja asiantuntijuuteni riittäisi suunnitelmalliseen kehittämistyöhön. Tarkoitukseni oli tutkimukseni tulosten avulla auttaa yksiköitä omassa kehittämistyössään. Esitin näitä ajatuksia hoivakodin ja päiväkodin toiminnanjohtajien yhteisessä palaverissa, jonka jälkeen roolini selkeytyi. Sovimme, että aloittaisin arjen havainnoinnilla ja olisin mukana jo sovituissa joulujuhlissa ja lauluhetkissä, joissa olisi mahdollisuus kanssakäymisen havainnointiin. Eli toimintaa oli sittenkin järjestetty pienimuotoisesti ja jatkoa suunnitteilla.

Tutkimukseni kannalta kentälle pääsyn prosessi osoittautui tärkeäksi siksi, että neuvottelut auttoivat osapuolia luomaan yhteistä ymmärrystä roolistani, tutkimusasetelmasta ja sen toteuttamisen tavasta. Yhteinen suunnittelu auttoi ennakoimaan yksiköiden toimintaa ja siellä myöhemmin vastaan tulleita aikataulujen, henkilövaihtojen ja tiedonkulun haasteita.

Ensimmäisessä tapaamisessamme tutustuin hoivakodin tiloihin sekä muutamiin asukkaisiin. Huomioni kiinnittyi asukkaiden vaihtelevaan toimintakykyyn. Osa otti helposti kontaktia, osa oli jo ehkä ajatusten tasolla poissa nykyhetkestä. Se herätti pientä epävarmuutta tutkimuksen onnistumisesta, mutta aloitin aineiston keruun lähes alkuperäisen suunnitelman mukaisesti joulukuun 2010 puolella välissä. Kenttään ja asukkaisiin tutustuminen arjen havainnoinnin kautta auttoi ymmärtämään sitä, miten he toimivat

³ Tunnistettavuuden vuoksi en ole liittänyt lupia tutkielman liitteeksi.

tilanteissa ilman lapsia ja millaisia he ovat persoonina. Se lievensi epävarmuutta ja auttoi tarkentamaan tutkimuskysymyksiä.

4.3 Hoivakodin arki, vanhusasukkaat ja päiväkot

Esittelen seuraavaksi hoivakotia ja asukkaita lyhyesti havaintopäiväkirjan katkelmien avulla. En analysoi katkelmia tarkemmin, sillä varsinaisen tutkimusaineiston muodostavat kanssakäymisen tilanteisiin liittyvät havainnot. Kuvaan tutkimusaineistoa tarkemmin luvussa 5.2.3.

Hoivakoti

Jasmiinin hoivakoti tarjoaa hoivaa ja asumista ympärivuorokautisesti muistisairauksia sairastaville ja paljon päivittäistä apua tarvitseville ikääntyneille. Hoivakodissa oli hainnointijakson aikana 19–21 asukasta. Yhteisiä tiloja ovat ruokailu-oleskelutilat, jota kutsun keittiötilaksi, kaksi TV-tilaa ja saunatilat (ks. pohjapiirrokset liitteet 5 ja 6). Hoivakodilla ja päiväkodilla on aidatut, mutta yhdistettävät piha-alueet. Hoitajina toimii lähihoitajia, sairaanhoitajia ja kodinhoitajia sekä välillä harjoitteluaan suorittavia opiskelijoita. Nimitän heitä yleistyneen käytännön mukaan hoitajiksi tai työntekijöiksi, koska asukkaille itselleen ei ammattinimikkeillä ole juurikaan merkitystä. Lääkärin lisäksi yksikössä käyvät jalkahoitaja ja kampaaja, musiikkiterapeutti sekä kirjaston ja seurakunnan työntekijöitä. Tammikuussa 2011 hoivakodissa käynnistyi vapaaehtoistoiminta. Vapaaehtoiset vierailevat hoivakodissa esimerkiksi juttelemassa ja ulkoilemassa asukkaiden kanssa. Kuvassa 1 näkyy hoivakoti ulkoa.

Kuva 1. Jasmiinin hoivakoti v. 2010.

Hoivakodin periaatteena on, että asukkaan saama hoiva perustuu yksilön kunnioittamiseen, autonomian tukemiseen sekä jokaisen omien arvojen, tarpeiden ja elämänkaaren huomioimiseen. Hoivassa pyritään toimintakykyä ylläpitävään työotteeseen, joka hyödyntää asukkaiden henkilökohtaisia voimavaroja. Hoivakodissa järjestetään viriketoimintana ryhmäfysio- ja musiikkiterapiaa, muisteluita, maalausta, musiikkihetkiä ja ulkoilua. Uusille asukkaille järjestetään narratiivinen haastattelu, jossa omaisten tai asukkaan kanssa käydään läpi hänen elämänsä historiaansa. Sen tarkoituksena on auttaa luomaan hoitohenkilökunnan ja asukkaan välille yksilöllinen ja kokonaisvaltainen hoitosuhde. Näin hoidon suunnittelussa voidaan huomioida asukkaan elämäntausta. Suurin osa asukkaista tulee hoivakotiin kaupungin ohjaamana, pieni osa yksityisesti.

Asukkaat sairastavat dementoivia sairauksia keskivaikeassa tai vaikeassa vaiheessa. Kaikilla ei ole muistisairauteen liittyvää varsinaista diagnoosia, vaikka kaikilla on demencian oireita. Alzheimerin taudin diagnoosi on yleisin (n. 60 %), mutta osalla asukkaista on vaskulaarista dementiaa, frontaalista dementiaa sekä määrittelemättömästä syystä johtuvaa dementiaa. Havainnointijakson aikana kaksi asukkaista menehtyi. Jakson aikana uusia asukkaita tuli kolme. Jasmiinin asukkaat olivat havainnoinnin aikana 65–93-vuotiaita, keski-ikä ollessa noin 80 vuotta.

Vanhusasukkaiden arki hoivakodissa

Ruokailutilanteet ja viriketoiminta

Ruokailutilanteisiin kutsuttiin tai konkreettisesti tuotiin kaikki vanhusasukkaat yhteiseen keittiötilaan. Ruokailut rytmittivät selkeimmin asukkaiden arkea. Keittiötila oli muutenkin asukkaiden suosituin ajanviettopaikka. Melkein aina tapasin jonkun asukkaan keittiön pöydän äärestä. Useimmat asukkaat söivät itsenäisesti, muutama asukas tarvitsi hieman apua.

Ruokailutilanteet saattoivat olla lähes ainoita tilanteita, joissa kuulin joidenkin asukkaiden kommunikoivan. Hiljaisimmatkin asukkaat pystyivät ilmaisemaan perusasioita, kun kysymykset osoitettiin selkeästi. Esimerkiksi Sylvi, Hillevi, Harri, Helmi ja Elsa eivät juuri päässeet havaintopäiväkirjassani ääneen muulla tavalla kuin ruokailutilanteissa. Heidän kommunikointitaitonsa olivat heikentyneet.

Helmi ei reagoi mitenkään, kun hoitaja kysyy haluaako hän kahvia. Kohta hän kysyy uudestaan ja Helmi vastaa hiljaa ei. Aili ja Rauha vastaavat ottavansa, Sylvi vastaa myös hiljaa ei. Jorma ottaa ja toteaa, että kahvi on sen näköistä kun pitäisikin, kun siinä on maitoa ja sokeria. Hillevi vastaa, että haluaa kahvia. Harri taas puistelee päätään, että ei halua.

Aili ei oikein haluaisi juoda kahviaan. Hän selittelee Rauhalle omia kahvinjuontitottumuksiaan. Rauha toruu häntä, kun meinaa jättää niin paljon. Aili sanoo, että se on kuumaa. Aili saa kuin saakin juotua kahvinsa ja Rauha iloitsee:

- Noin!

Elsa lähtee pöydästä, hän sanoo kädestä pitäen hei Anna-Liisalle ja Suomalle. Jorma sanoo jotain pöytäseurueelleen ja päättää:

- Tässä on kaikki. Anna-Liisa ja Suoma nyökyttelevät.

Aili, Anna-Liisa ja Rauha olivat ystäväystyneet ja heidän kuuli silloin tällöin keskustelemaan keskenään. Jorma, Suoma ja Elsa tekivät harvoin keskustelun aloitteita, mutta yleensä he reagoivat toisten aloitteisiin ja ilmaisivat tahtoaan kysyttäessä.

Ruokailujen jälkeen useimmat asukkaat vietiin tai he menivät itse päivälevolle, television ääneen, tai valmistautuivat päivän viriketoimintaan.

Asukkaille pyritään järjestämään viriketoimintaa päivittäin. Sen järjestämisestä vastaa yleensä päivän virikevastaavaksi valittu hoitaja. Ulkopuolinen musiikkiterapeutti käy kerran viikossa. Erikoiskoulutuksen saanut musiikkiterapeutti osasi ottaa asukkaat innostuneesti lauluihin ja muisteluun mukaan. Terapeutin pianolla säestämänä laulettiin tuttuja joulu- tai kansakoululauluja. Laulujen välillä terapeutti kertoi lauluista tai niiden säveltäjistä ja esitti usein kysymyksiä, jotka saattoivat virittää muistelua. Laulujen sanoja muisteltiin terapeutin auttamana ennen laulua.

Erityisen aktiivisia musisoijia terapiahetkissä olivat useimmiten Rauha, Anna-Liisa, Aili ja Hertta, jotka kykenivät kommunikoimaan ja osallistumaan aktiivisesti. Heidän fyysinen toimintakykynsäkin oli vielä hyvä. He lauloivat melkein aina laulujen mukana ja vastailivat terapeutin kysymyksiin. Terapeutin ote oli rohkaiseva ja kannustava, joten hiljaisempi Vienokin innostui vastailemaan kysymyksiin.

Seuraava laulu on Joulukirkko ja terapeutti kyselee ennen vanhaan kirkkoon menemisestä:

- Mentiinkös sinne jo viiden aikaan, ja hevosellako menttiin?

Hän saa vastaukseksi nyökkäyksiä ja juu-kommentteja Anna-Liisalta, Aililta ja Rauhalta. Sitten yritettiin muistella Sibeliuksen tekemiä joululauluja.

-Mitäs niitä olikaan, terapeutti kysyy.

-Ehdota sinä, me sanotaan sitten joo, Vieno sanoo.

-No, yksi alkaa En., terapeutti auttoi.

- ...etsi valtaa loistoa, Vieno ehti jatkaa.

- Juuri niin! Sitten toinen alkaa On...

Vieno keksii taas ja jatkaa yhteen ääneen Anna-Liisan kanssa:

-...hanget korkeat nietokset!

Terapeutti alkoi lukea Sibeliuksen ja Ainin elämästä lehdestä, jonka oli tuonut mukanaan. Samaan aikaan Kalle oli rullaillut paikalle tavalliseen tapaansa itsekseen ääneen puhuen. Rauha käskee Kallen olla hiljaa heristäen tälle sormeaan.

Kallelle oli tyypillistä liikkua ympäri hoivakotia pyörätuolillaan paljon itsekseen puhuen, mikä saattoi häiritä muita asukkaita. Martille taas oli tyypillistä vain seurata tapahtumia, joihin hän reagoi usein naurahtelemalla.

Sitten laulettiin Piupalipaupali.

- Sanokaapas piupalipaupali, suujumppaa! terapeutti kehottaa.

Martti hytkyy naurusta, kun vieressä istuva hoitaja kehottaa häntä sanomaan vaikean sanan terapeutin mukana.

Muita virikkeitä pidettiin satunnaisesti hoitajien järjestämänä. Niitä olivat maalaus ja käsityöt, palapelit ja visailut. Niissä asukkaiden erot osallistumisessa ja toimintakyvyssä tulivat selvästi esiin. Osa oli selvästi enemmän mukana ja osa vain kuunteli tai katseli. Erilaiset pelit tai tietovisat olivat osittain liian vaikeita asukkaille, ja jopa hoitajille.

Hoitaja on löytänyt kirjan, jossa on erilaisia sanapelejä, kuten ”mikä ei kuulu joukkoon.” Hän kerää joukon asukkaita pöydän ääreen ja alkavat visailla. Hoitajan äidinkieli ei ole suomi ja osa sanoista on hänelle hankalia, mutta asukkaat auttavat. Esimerkiksi kalossi oli outo sana. Rauha kuitenkin tiesi sen olevan kenkä. Anna-Liisa ihmetteli hoitajan kanssa, mikä hieho on. Vieno tai Herttakaan eivät osanneet selittää. Mutta Vieno tiesi, mikä sopuli on. Kaikki tietävät, että verokarhu ei ole eläin.

Virikkeissä asukkaiden persoonallisuus ja elämäkokemus tuli helposti esiin. Vieno pääsi erityisesti esittelemään taitojaan kuvataiteissa, Suoma ja Anna-Liisa virkkaamisessa, joista heillä oli pitkä kokemus elämässään.

Hoitaja tuo Martille isojen palojen palapelin. Vieressä istuva Emma päästää kovan naurahdusta muistuttavan äänen nähdessään palat. Kohta hoitaja menee toiseen pöytään ja kysyy haluaisiko Vieno piirtää tai maalata. Hoitaja ei meinaa kuulla Vienon vastausta, mutta selviää, että hän haluaa maalata. Hoitaja kommentoi Suomen virkkuutyötä taputtaen tätä olkapäälle:

-Onhan sinulla vielä tatsi hallussa! Suoma naurahtaa vaatimattomasti. Pian hoitaja tuo Vienolle vettä, värit ja mallit ja Vieno käy tarkasti maalaustyöhön. Kävelen hieman ympäri. Martti ei ole saanut palapeliään kasaan. Kysyn Anna-Liisalta, mikä virkkuusta tulee. Hän sanoo:

- En mä oikein tiedä, pannulappu ehkä.

Asukkaat olivat usein vaatimattomia taidoistaan ja saattoivat aluksi sanoa, etteivät osaa tai halua tehdä, mutta aloitettuaan he yleensä innostuivat ja töistä tuli onnistuneita. Osa viriketoiminnasta oli siten suunnattu yksilökohtaisesti asukkaiden oma mielenkiinto ja

taidot huomioiden. Musiikkiterapia oli suunnattu yhteisesti lähes kaikille, ja joihinkin toimintoihin osallistui vain pieni ryhmä innokkaimpia.

Vapaa-aika

Asukkaiden arjessa oli jonkin verran sellaista aikaa, jolloin ei ollut järjestettynä mitään erityistä ohjelmaa. Tällaisena ”vapaa-aikana” asukkaat kävelivät käytävillä, olivat levolla tai istuskelivat tv-tilassa tai keittiötilassa. Liikkuvaisimpia olivat Sylvi, Kalle, Hillevi ja Emma, joilla käveleminen oli toistuvaa. Useille asukkaille oli muodostunut omat lempipaikat tai rutiinit, joita he toistivat vapaa-ajalla.

Jorma nuokkuu tutulla paikallaan käytävällä ja Sylvi on kävelemässä ympäri keittiötilaa ja käytäviä. Siirryn kohti tv-tilaa. Martti istuu pyörätuolissaan katso-massa televisiota. Hertta näytti käväisevän huoneessaan, mutta tuli kohta takai-sin hyvissä ajoin ennen ruokailua. Kalle rullaili tavalliseen tapaansa käytävillä. Palatessani keittiöön päin näin, että Sylvi oli mennyt istumaan toimiston vierei-sille tuoleille Jorman viereen. Hillevi keinutteli tuolissaan keittiötilassa ja odotte-li lounaan alkua.

Kuten ruokailutilanteissa, myös vapaa-ajalla asukkaat olivat paljolti omissa mietteis-sään, mikä aluksi hämmästytti. Ymmärsin pian, että se johtuu muistisairauksista. Asuk-kaat saattoivat virittää keskustelua keskenään, kun puheliaimmat asukkaat sattuiivat sa-maan pöytään. Puheliaimmiksi osoittautuivat Rauha, Anna-Liisa, Aili ja Hertta. Keskus-telun aiheista erityisesti perhe, koti ja sää olivat mieluisimpia.

Hertta istuu yksin. Kohta Anna-Liisa tulee istumaan hänen pöytänsä. He sano-vat päivää toisilleen ja kätelevät ja esittäytyvät. Rauhakin tulee kohta istumaan heidän pöytänsä. Anna-Liisa kertoo äidistään Hertalle. Sitten Rauha ja Anna-Liisa esittäytyvät toisilleen myös ja kertovat perheistään. Hertta ihailee ilmaa ja mieltii onko siellä kylmä.

-Mutta Salosta me olimme kotoisin, Anna-Liisa kertoo. Hertta ja Rauhakin kerto-vat mistä he ovat kotoisin ja jatkavat juttelua lapsuudestaan. Hertta naputtaa pöydän pintaa sormillaan. Anna-Liisa huomauttaa tästä:

- Mitä sinä soitat, soitatko sinä jotain?

Hertta kertoo, että soittaa pianoa, mutta ei soita enää, pienenä vaan. Hertta ihai-lee ilmaa. Hoitaja tulee avaamaan sälekaihtimet ja keväinen auringon valo tul-vahtaa huoneeseen.

- Katoppas hienoa on! he toteavat yhteen ääneen. Sitten he jatkavat hieman sääs-tä.

Keskusteluissa samat asiat toistuivat ja puheenaiheet poukkoilivat. Joka tapauksessa keskustelu oli vastavuoroista ja keskustelun aiheet olivat yhteiset. Toisille asukkaille pieni keskustelu oli vielä helppoa, mutta osa pystyi kommunikoimaan ehkä vain kehon kielellä tai muuten äännellen. Täysin hiljaista hoivakodissa oli harvoin. Kallelle ja Em-

malle oli tyypillistä itsekseen puhuminen tai ääntely sekä toistuva liikkuminen ympäri hoivakotia.

Keittiötilassa soi cd:ltä joulumusiikki. Yhdessä pöydässä Kalle istui pyörätuolissaan ja tokaisi, ettei jaksa. Toisesta pöydästä kuului Emman valitus tasaisin väliajoin. Emma nousi ja lähti kävelemään, mutta kohta hän palasi Martin pöytänsä ja jatkoi toistuvaa valittavaa ääntelyään kasvojaan hieroen.

Itselleni äänet ja valitukset tuntuivat aluksi ahdistaviltakin, mutta kun huomasin, ettei asukkailla ole hätää, äänet alkoivat näyttäytyä heidän persoonallisena tapanaan kommunikoida ”normaalin” puheen sijasta. Asukkaiden lauseet olivat usein keskeneräisiä ja hajanainen puhe liittyi lähinnä lapsuuteen, eksyksissä olemiseen, hylätyksi tulemisen tunteisiin tai jopa kuolemaan. Joillekin asukkaille tyhjät hetket saattoivat toisinaan olla aikaa, jolloin juuri huolet ja hämmennys kodista pääsivät mieleen. Silloin asukkaita on vaikea lohduttaa.

Anna-Liisa ihmettelee, kuka hänet on tuonut tänne kun hella tai mikään ei ole koskaan jäänyt päälle. Hoitaja kertoo että hänellä on huono muisti ja että tämä on nyt hänen kotinsa, missä on turvallisempaa. Anna-Liisa jatkaa hetken ääneen ihmettelyään, kiittää kuitenkin tiedoista ja menee takaisin istumaan.

Vieraalta tuntuvassa paikassa oleminen tuotti asukkaille selvästi huolta ja samat kysymykset ja ihmettelyt toistuivat usein hoitajille, jotka vastasivat asukkaille kykyjensä mukaan. Hoitajien oli mahdollista tukea ja rauhoitella asukkaita rauhallisesti vastaamalla ja selittämällä.

Päiväkoti

Jasmiinin päiväkodissa lapsiryhmiä on yhteensä kuusi, joista yhdessä ryhmässä on myös iltahoitoa. Ryhmät on jaettu lasten iän mukaan. Lapset ovat 1–6-vuotiaita. Ryhmäkoot vaihtelevat noin 14–24 lapsen välillä. Iltahoitoryhmä on tarkoitettu lapsille, joiden vanhemmat käyvät vuorotöissä ja tarvitsevat toisinaan iltahoitoa. Ryhmässä on toki lapsia hoidossa päiväisin ja siinä voi olla kaikenikäisiä lapsia. Päiväkodissa on yhteensä noin 120 lasta. Ohjaajina siellä toimii lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia. Päiväkodin toimintaa ohjaa pienryhmissä toimimisen periaate, joka rytmittää arkea.

Ulkoilua on aamupäivällä aamupalan jälkeen aina sään salliessa. Sen jälkeen on pienryhmätoimintaa, joka voi sisältää kädentaitoja, kuten maalausta, saksityöskentelyä tai savitöitä. Joskus voi olla retkipäivä luontoon, jumppaa salissa tai kirjapäivä, jolloin lue-

taan. Pienryhmätoimintana voi olla myös musiikkipäivä. Lounas ja päiväunet sijoittuvat keskipäivään. Esikoululaiset eivät tosin nuku, vaan työskentelevät hiljaisesti. Iltapäivällä on välipala ja porrastetusti ulkoilua. Siellä oleillaan siihen asti kunnes lapsia tullaan hakemaan kotiin. Iltaryhmällä päivä jatkuu päivällisellä ja lopuksi iltapalalla. Päiväkoti on auki kello 22 saakka, mutta suljettuna viikonloppuisin. Päiväkoti ja hoivakoti ovat näin ollen hyvin erilaisia ympäristöjä, joiden välillä pyritään järjestämään yhteistä toimintaa ja rikkomaan itsenäisten yksiköiden rajoja.

5 TUTKIMUSMETODOLOGISET RATKAISUT

5.1 Etnografia metodologiana

Ikäpolvien kanssakäymisen tutkimus on perustunut varsinkin ulkomailla pitkälti kvantitatiivisille eli määrällisille menetelmille eikä niistä ole saatu tarpeeksi syvällistä ja monipuolista tietoa. Aiheen tutkimus kaipaa Wardin (1999) mukaan lisää erityisesti etnografista tutkimusta, jossa tutkimus kohdistuu luonnolliseen arkeen ja osallistujien näkökulmiin. Tällöin tutkija on osana kenttää, jolloin voidaan tutkia sekä ”piilotettuja” että näkyvissä olevia toimintamalleja. Näin kanssakäymisen tilanteissa voidaan päästä käsiksi sellaisiin kvalitatiivisiin yksityiskohtiin, joita muunlaiset tutkimusmenetelmät eivät paljasta. Etnografiassa ei kuitenkaan hajoteta tutkittavaa kokonaisuutta paloihin, vaan pyritään hahmottamaan tilannetta kokonaisvaltaisemmin (Eskola & Suoranta 2000, 105).

Ikääntyneiden toimijuuden tutkimus vaatii Jyrkämän (2007, 214) mukaan etnografista tutkimusotetta, eli kokonaisvaltaista arkielämän ja tilanteiden lähilukua, jossa havainnoidaan sitä, mitä ikääntyneiden kohtaamisissa tilanteissa tapahtuu. Siihen yhdistettävät haastattelut voivat puolestaan avata sitä, miten ihmiset ymmärtävät, selittävät ja antavat merkityksiä erilaisille ilmiöille ja asioille havainnoituissa toimintatilanteissa.

Etnografisessa tutkimuksessa tutkija viettää pidemmän ajan tutkittaviensa parissa ”kentällä” keräten aineistoa eri lähteistä. Tutkimuskohde on silti yleensä rajattu, mikä mahdollistaa syvällisen analyysin. (Hammersley & Atkinson 2007, 3.) Etnografia soveltuu erilaisten yhteisöjen toiminnan, sosiaalisen vuorovaikutuksen, toimintakulttuurien (Paloniemi & Collin 2010, 204) ja toiminnallisten käytäntöjen kuvaamiseen ja tutkimiseen (Eskola & Suoranta 2000, 105).

Etnografian juuret ovat 1800-luvun antropologiassa, jossa tutkittiin vieraita kulttuureja ja niissä toimivien ihmisten arkea. Myöhemmin 1900-luvulla sitä on käytetty yhä enemmän organisaatioiden ja erilaisten yhteisöjen tutkimisessa. (Paloniemi & Collin 2010, 204.) Nykyistä yhteiskuntatieteellistä etnografiaa voikin kuvata ennemmin moninaisuuksien maailmaksi, kuin yhdeksi metodologiseksi lähtökohdaksi (Tedre 1999, 114–115). Tästä hajanaisuudesta johtuen halusin tarkastella tarkemmin sitä, miten etnografiaa hyödyntäneet tutkijat, Hartikainen (2009), Törrönen (1999) ja Ukkonen-Mikkola (2011), ovat ymmärtäneet ja soveltaneet etnografiaa omissa tutkimuksissaan. Yhteistä

heidän etnografisille tutkimuksilleen näyttäisi olevan ensinnäkin se, että ne ovat saaneet vaikutteita etnometodologiasta ja sosiaalisesta konstruktionismista.

Hartikainen (2009, 34–36) on tutkinut sairaalan vuodeosastolla olevien vanhusten ja heidän luonaan vierailevien vapaaehtoisten välisiä keskusteluja väitöskirjassaan *Vapaaehtoiset vuodeosastolla*. Hänen metodologisina sitoumuksinaan olivat etnografia ja sitä täydentävä etnometodologinen lähestymistapa, joka kohdistuu puheen ja vuorovaikutuksen analyysiin. Hän kertoo näkevänsä tutkimuksensa päähenkilöt eli vapaaehtoiset ja vanhukset konstruktionismin periaatteiden mukaisesti aktiivisina ja kokevina toimijoina, jotka tuottavat aineistoa tutkimukseen. Samoin Törrönen (1999) korostaa etnometodologisia periaatteita tutkimuksessaan *Lasten arki laitoksessa*. Etnometodologiset näkökulmat antavat hänen mukaansa välineitä tulkita ja ymmärtää arkisia toimintatilanteita tietyssä kontekstissa ja liittää tutkimuksen myös konstruktionismin perinteisiin (mt. 21–22).

Taavintaloa lasten ja ikääntyneiden kohtaamispaikkana tutkinut Ukkonen-Mikkola (2011, 61) määrittelee oman tutkimuksensa kohdistuvan tiettyyn, rajattuun yhteisöön, jolloin sitä voidaan pitää tiettyyn ryhmään keskittyvänä, paikalliskulttuuriin (particularistic) liittyvänä etnografiana. Hän näkee etnografian pelkästään tutkimuksellisenä menetelmänä, jolla hän pyrkii hahmottamaan yhteisön kokemuksia lasten ja ikääntyneiden kohtaamisesta, ja niille annettuja merkityksiä. Hänkin ymmärtää etnografian konstruktionistisena viitattaessaan Alaseen (1988, 240; ref. Ukkonen-Mikkola 2011, 60), jonka mukaan etnografiassa lapset nähdään toimijoina ja sosiaalisen tiedon tuottajina.

”Uuden etnografian” voi siten nähdä saaneen vaikutteita etnometodologian, fenomenologian, sosiaalisen konstruktionismin ja symbolisen interaktionismin perinteistä. Ihminen nähdään aktiivisena ja tavoitteellisena ja hänen elämällään on tarkoitus ja päämäärä. Yksilöt rakentavat ympärillään olevaa sosiaalista maailmaa tekojensa ja niille antamiensa merkitysten kautta, tutkija mukaan lukien. (Hammersley & Atkinson 2007, 5-11.) Etnografia merkitseekin yhteisöstä kokemalla oppimista (Eskola & Suoranta 2000, 105).

Konstruktionististen vaikutteiden myötä toinen etnografiselle tutkimukselle tyypillinen piirre on tutkimuksen tulkinnallisuuden ja reflektiivisyyden korostaminen, jota Hartikainen (2009, 35), Ukkonen-Mikkola (2011, 86) ja Törrönen (1999, 21) väitöskirjois-

saan painottavat. Etnografinen tutkimus on aina vahvasti kontekstisidonnainen ja todellisuuden tulkinnallinen luonne korostuu: tutkijan tulokset ovat yhdenlainen tulkinta oppimastaan eli tutkittavasta ilmiöstä. Kitwoodin (1997, 71) mukaan dementia ja muistisairaudet lisäävät tähän omat vaikeutensa. Kukaan ei ole palannut dementian sairastettuaan kertomaan kokemuksistaan. Siksi muistisairaiden ikääntyneiden tutkimus perustuu hyvin pitkälti päätelmiin ja tulkintoihin, joita tulee arvioida kriittisesti.

Semioottinen modaliteettisen toimijuuden näkökulma todellisuudesta perustuu myös tulkinnallisuudelle. Sen mukaan todellisuus dokumentoituu tulkittavissa olevien tekstien kautta. (Sulkunen 1997, 35.) Tästä syystä havainnointiinkin perustuva etnografia on tärkeää kirjoittaa tekstimuotoon. Näin havainnot saavat tekstimäisen muodon, josta voi tutkia tapahtumaepisodeja ja tarinoiden merkityksiä. Kielellä ja tarinallisuudella on suuri merkitys etnografisessa tutkimuksessa, koska niiden kautta luodaan ja uusinnetaan sekä tutkimusaineistoa että todellisuutta (Atkinson 1990, 57–81).

Grönforsin (2010, 157–159) mukaan tutkijan itsereflektio ja pohdinta tekemistään tutkimuksellisista valinnoista ja tulkinnoistaan on erittäin olennaista. Havainnointia tehdessään tutkija käyttää omaa persoonaansa tärkeimpänä välineenä ja hänen on tunnettava siihen liittyvät tekijät, jotka voivat vaikuttaa tutkimustuloksiin. Etnografin reflektiivisyyden ja tulkinnallisuuden kautta tutkimus saavuttaa tutkimuksellisen tasonsa, koska siinä ei pyritä vain kulttuurin kuvaukseen, vaan myös teoreettisten mallien ja viitekehysten muodostamiseen (Hammersley & Atkinson 2007, 158–162).

Määrittelen oman lähestymistapani olevan näin ollen lähellä tulkinnallista, etnometodologista, paikalliskulttuuriin liittyvää etnografiaa, jossa mielenkiintoni kohteena ovat arki sekä sosiaaliset ja vuorovaikutukselliset tilanteet tietyssä yhteisössä. Tarkoitukseni on pyrkiä kuvaamaan ja analysoimaan ikääntyneiden ja lasten yhteisiä tapahtumia heidän arjessaan sellaisena kuin ne tapahtuvat. Olen kiinnostunut toimijuuden rakentumisesta erilaisina ilmaisuina ja toimintana sosiaalisissa arjen tilanteissa sekä toimijuuden suhteesta toiminnan kontekstiin ja rakenteisiin.

Ymmärrän, että omat tulkintani muodostavat tuloksista hyvin paljon itseni näköistä kuvaa: tulkitsen jo havaintoja tehdessäni, mitä tilanteessa tapahtuu, kirjoitan sen omana tulkintanani vihkooni ja lopulta tulkitsen koko aineistoa omien kiikareideni läpi. Tulkintojani, havaintojani ja tekemiäni valintoja ohjaavat yhteiskuntatieteilijän ja vanhustyön

ammattilaisen roolini ja niiden kautta syntyneet, ehkä osin tiedostamattomatkin ennako-oletukseni. Tästä syystä pyrin refleктоimaan tutkimuksen etenemistä koko prosessin ajan.

5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

5.2.1 Etnografia ja osallistuva havainnointi

Etnografia on tutkimusote, jolle on tyypillistä erilaisten tutkimusmenetelmien hyödyntäminen (Paloniemi & Collin 2010, 205). Erilaisia menetelmiä voivat olla havainnointi eri muodoissaan, kenttäpäiväkirjat ja -muistiinpanot, haastattelut, keskustelut ja erilaiset dokumentit, jotka täydentävät toisiaan (Grönfors 2010, 157–159).

Keräsin tutkielmani pääaineiston etnografisen havainnoinnin ja ryhmähaastatteluiden avulla. Havainnointi sopii menetelmänä hyvin laadullisen tutkimuksen menetelmäksi ja erinomaisesti esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimiseen. Havainnoinnin avulla päästään ikään kuin tutkittavien elämään sisään, jolloin saadaan tutkittavien oma näkökulma ja kokemukset esiin. (Henderson 1994, 47–49; Rubinstein 1994, 78.) Se on hyvä menetelmä kerätä tietoa muistisairaista heiltä itseltään ei-sanallisen viestinnän kautta (Topo ym. 2007, 29–33).

Törrönen (1999, 28–30) pohtii osallistuvan ja ei-osallistuvan havainnoinnin eroja. Havainnoinnissa voi käyttää monentasoista osallistumisen intensiteettiä vaihdellen ryhmän täydestä jäsenyydestä tutkittavien tapaamiseen, jossa ei tavoitella ryhmäjäsenyyttä. Itse hän kuvaa olleensa rajoitetun havainnoijan roolissa: hän havainnoi, esitti kysymyksiä ja rakensi luottamuksellisia suhteita tutkittaviin, mutta hänestä ei tullut ryhmän jäsentä. (Törrönen 1999, 32–33.) Samoin Virkola (2009, 148) kertoo osallistuneensa tutkimansa yhteisön elämään päivittäin, mutta tutkimuksen kohteena olevan ryhmätoiminnan aikana hän pyrki olemaan mahdollisimman huomaamaton. Grönforsin (2010, 159–164) mukaan osallistuminen ei aina ole välttämätöntä tai edes hyväksi, jos se ei toisi mitään merkittävää näkökulmaa esille tai se olisi tutkittavien elämään liiaksi tunkeutumista.

Tutkielmani tarkoituksena oli havainnoida nimenomaan lasten ja vanhusasukkaiden välistä kanssakäymistä, joten varsinkin niissä tilanteissa pyrin vetäytymään taka-alalle. Näen oman roolini olleen siten samoin rajoitettu havainnoija. En ole pyrkinytkään pääsemään

ryhmän jäseneksi, mutta olen ollut tutkittavien läheisyydessä ja keskustellut heidän kanssaan. Toisaalta välillä mukaan meneminen ja asukkaiden kanssa keskusteleminen edesauttoi sitä, että pystyin kuulemaan paremmin heidän mielteitään yhteisistä tilanteista.

Ukkonen-Mikkola (2011, 60) toteaa huomanneensa hyödylliseksi, jos etnografi unohtaa kenttätövävaiheessa teorit ja hypoteesit ja lähestyy tutkittavia ilmiöitä avoimin silmin. Havaintoja tulisi aluksi tehdä kaikesta mahdollisesta, jolloin aineistosta tulee rikkaampi, voi huomata kokonaan uusia asioita ja luoda ennakkoluulottomasti teoreettisia ideoita. Tästä syystä en halunnut ottaa havainnoinnin avuksi mitään valmista struktuuria, teemoja tai asteikkoa, joita joissain tutkimuksissa on toisinaan käytetty, vaan halusin suorittaa aineistokeruun mahdollisimman aineistolähtöisesti.

Ymmärrän, että omaa havainnointiani ohjasivat esimerkiksi aikaisemmat kokemukseni, tietoni ja asenteeni. Täysi avoimuus tutkimuskohteelle on siten mahdotonta. Luotinkin siihen, että aikaisempi tietoni ja tiedostamattomat ajatusmallini suuntaisivat havainnointia oikeaan suuntaan, kun alkuvaiheen sekavuudesta aloin havaintojen ja tiedonpalojen yhdistämisen avulla hahmottaa olennaisen.

5.2.2 Ryhmähaastattelut

Alun perin tarkoitukseni oli haastatella muutamaa Jasmiinin asukasta heidän mielteistään ja tunteistaan päiväkodin lapsia ja yhteistoimintaa kohtaan. Havainnoinnin myötä päädyin siihen, ettei se olisi tutkielman kannalta tarkoituksenmukaista, koska suurin osa tutkittavista sairasti vähintään keskivaikeaa dementiaa. Puhuminen ja keskustelu oli monille asukkaille lähes mahdotonta tai vaikeaa, ja usein puhe oli vaikeaselkoista tai lauseet saattoivat jäädä kesken. Monille puheen tuottamisen epäonnistuminen saattoi tuottaa ahdistusta ja stressiä. Havainnointini aikana olin päässyt juttelemaan epävirallisemmin monien asukkaiden kanssa ja saanut sitä kautta heidän ääntään esiin. Luulen, että sillä tavalla heidän tuntemuksensa ja ajatuksensa tulivat virallista haastattelua paremmin esiin.

Asukkaiden haastattelun sijasta pyysin molempien yksiköiden henkilökuntaa ryhmähaastatteluihin. Suoritin yhteensä kolme haastattelua: yhden kummankin yksikön työntekijöille erikseen ja yhden yhteishaastattelun. Niiden tarkoituksena oli tukea havainnointiaineistoa sekä rakentaa tutkimuskohteesta monipuolisempi kuva aineistojen vuo-

ropuhelun kautta (ks. Mietola 2007, 166–168). Halusin selvittää, miten henkilökunta ymmärtää kanssakäymisen omissa yksiköissään suhteessa niiden toimintakulttuureihin ja kontekstiin. Sitä kautta pääsin käsiksi siihen, millaista toimijuutta työntekijät näkevät ja toivovat kanssakäymisen tuottavan ja miten rakenteet vaikuttavat siihen. Koin esimerkiksi hoivakodin hoitajilla olevan tietoa siitä, miten heidän tuntemansa asukkaat käyttäytyvät yhteisissä tilanteissa ja miten asukkaat voivat siihen osallistua. Koin, että he pystyisivät haastatteluissa sanallistamaan ja näin tukemaan tekemiäni havaintoja.

Etnografinen haastattelu eroaa tavallisesta haastattelusta siten, että haastateltava ja haastattelija tietävät jo jotain toisistaan ja haastateltava toimii informanttina kertoen tuntemuksistaan ja kokemuksistaan. Toinen eroa tekevä seikka on se, että kysymykset muotoutuvat kenttätöön ohella. Ne eivät ole syntyneet pelkästään tutkijan esiymmärryksen avulla suhteessa aikaisempaan tutkimukseen, vaan suhteessa tutkimuskenttään. (Tolonen & Palmu 2007, 91–93.)

Haastatteluissa saattaa ilmetä myös yllätyksiä. Puhuen avulla voi syntyä erilainen kuva, jota haastateltava haluaa tuottaa, kuin mitä havainnoissa on tullut ilmi. Ryhmähaastattelussa oleelliseksi muodostuu merkityksen rakentamisen kannalta haastateltavien välinen dynamiikka. (Mietola 2007, 166, 170–174.) Osallistujat voivat innostaa toisiaan puhumaan aiheista, mutta ryhmässä henkilöt voivat kertoa joistain asioista eri tavalla kuin yksilöhaastatteluissa (Eskola & Suoranta 2000, 95–96). Ehkä joistain myös vaietaan tietyissä tilanteissa.

Suunnitteluvaiheessa olisi Eskolan ja Suorannan (2000, 97) mukaan päätettävä siitä, onko tilaisuus nimenomaan haastattelu vai pyritäänkö siitä saamaan keskustelu. Halusin luoda siitä enemmän keskustelun, koska kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole yksittäisten mielipiteiden kuuleminen, vaan erilaisten mielipiteiden, näkemysten ja mielikuvien tutkiminen käsillä olevasta aiheesta (Gaskell 2000, 41). Juuri näihin erilaisiin mielipiteisiin mielenkiintoni kohdistuikin. Oletin, että hoivakodin ja päiväkodin työntekijät katsovat yksiköiden työtä ja yhteistoimintaa erilaisten ammattiensa ja koulutustensa myötä erilaisista kuvakulmista: toisaalla korostuvat hoivan hoidollinen ja lääketieteellinen näkemys ja toisaalla ehkä kasvatukselliset ja sosiaaliset näkökulmat. Ne voivat myös täydentää toisiaan, mikä voi olla tärkeä voimavara yhteistä toimintaa rakennettaessa.

Toiveenani oli saada työntekijöissä viriämään innostus oman työn kehittämiseen ja yhteisen keskustelun avulla selkeyttää mahdollisia erilaisia näkökulmia, edistää yhteistä suunnittelua ja luoda yhteistyösuhteita avoimen keskustelun kautta. Samalla tarkoitukseni oli saada yhteistoiminnasta työntekijöiden omien toiveiden mukaista ja antaa heidän mieltä ratkaisuja kehittämisessä huomattuihin ongelmiin omista lähtökohdistaan ja asiantuntijuudellaan, joten tutkimus sai käytäntötutkimuksen piirteitä.

Haastatteluni olivat kokeilu puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, jossa haastateltaville annettiin teemat (liitteet 1-3) ja niiden alla kaikille ryhmäläisille samat, keskustelua virittävät apukysymykset (Eskola & Vastamäki 2010, 28–30). Teemat syntyivät havaintojeni inspiroimana. Lisäksi yhteishaastattelussa pyysin haastateltavia muodostamaan Jasmiinin ”onnistumisen avaimet” huoneentaulun (liite 4). Kehotin heitä määrittelemään viisi asiaa, jotka vievät yksiköiden yhteistyötä eteenpäin ja perustelemaan valinnat. Näin sain tietoa tärkeimmistä kehittämissaasteista ja heille konkreettisen työkalun jatkotyöskentelyyn. Oma roolini oli suhteellisen vetäytyvä. Kerroin aluksi haastattelun tarkoituksesta ja esittelin käsiteltävät teemat. Haastatteluissa ohjasin teeman vaihdoissa varmistaen, että jokaisesta teemasta ehdittiin keskustella ja esitin tarvittaessa lisäkysymyksiä.

Havainnoinnin ja haastattelujen tueksi keräsin vielä oheisaineistoa, kuten valokuvia, palaverimuistioita ja pohjapiirroksia. Muu materiaali tuki analyysin tekemistä ja tutkimuskentän kokonaisuuden hahmottamista.

5.2.3 Aineiston kuvaus

Pääaineistoni muodostivat havainnoinnit tilanteista, joissa vanhusasukkaat ja lapset olivat yhdessä. Kirjoitin havainnoistani käsin muistiinpanoja havaintopäiväkirjaan, josta siirsin ne tietokoneelle käsiteltävään muotoon. Havainnointi kohdistui pääasiassa vanhusasukkaiisiin, mutta jossain määrin myös päiväkodin lapsiin, jotka osallistuivat yhteiseen toimintaan. Hoivakodin arjen havainnointi toimi tukiaineistona, jota en analysoinut järjestelmällisesti. Havainnoin lähinnä yhteisissä tiloissa, joita olivat keittiötila, tv-tilat ja käytävät. Pitäydyin intiimimpien hoitotoimenpiteiden ja yksityisten tilojen ulkopuolella asukkaiden yksityisyyttä kunnioittaakseni. En havainnoinut päiväkodin arkea tarkemmin, koska halusin rajata tutkimuksen vanhusasukkaiden näkökulmaan.

Hoivakodilla kävi muutamia ulkopuolisia lapsivierailijoita, kuten läheisen koulun oppilaita. Näitä tilanteita havainnoin heidän opettajiensa luvalla. Analyysissä käytän aineistoa vierailuista, koska tutkimukseni käsittelee ikäpolvien kanssakäymistä laajempaan ilmiönä, eikä rajoitu tähän tiettyyn yksikköön ja niiden toimijoihin. Pysin havainnoimaan ja analysoimaan niitä tilanteita vain vanhusasukkaiden kannalta. Hartikainen (2009) kuvaa, että tietyistä tutkittavista tuli hänelle jo alussa avaininformantteja, joita hän ensin havainnoi. Samoin itse huomasin, että juttelin enemmän tiettyjen vanhusasukkaiden kanssa kuin toisten, mutta pyrin havainnoimaan asukkaita tasapuolisesti.

Tein havainnointia asukkaiden arjesta ja yhteisistä tapahtumista noin 38 tuntia. Havainnointikerrat olivat noin 1–5 tuntia kestäviä ja sijoittuivat yleensä arkipäiviin kello 8.30–17 välille. Lisäksi osallistuin muutamaaan yhteistyöpalaveriin. Havaintopäiväkirjaa kertyi koneelle kirjoitettuna kaikkiaan yhteensä 41,5 sivua rivivälillä 1. Haastatteluista kertyi litteroitua aineistoa yhteensä 31 sivua.

Ryhmähaastatteluihin pyysin osallistujia 3–8. Hyvänä pidetty määrä osallistujia vaihtelee 4–10 välillä (Eskola & Suoranta 2000). Haastatteluihin osallistui ammattinimikkeiltään lähihoitajia, sairaanhoitajia, lastenhoitajia, lastentarhanopettajia kodinhoitajia sekä erityisasiantuntijoita. Hoivakodin haastatteluun osallistui kuusi henkilöä, jotka olivat työskennelleet hoivakodissa muutamasta kuukaudesta melkein kahteen vuoteen. Päiväkodin haastattelussa oli samoin kuusi henkilöä, jotka olivat työskennelleet päiväkodissa puolesta vuodesta puoleentoista vuoteen. Yhteishaastatteluun osallistui neljä hoitajaa päiväkodista ja kaksi hoivakodista. Osa heistä oli ollut myös yksikkönsä omassa haastattelussa mukana. Koin, että haastateltavia oli sopiva määrä, mutta olisin toivonut hoivakodilta enemmän osallistujia yhteishaastatteluun.

5.3 Analyysimenetelmät

Etnografiselle tutkimukselle on tyypillistä, että aineiston tuotanto, analyysi, tulkinta ja teoretisointi kulkevat osittain limittäin, kun tutkija tekee alustavaa analyysiä jo kentällä, mikä suuntaa ja tarkentaa aineiston keruuta. Ensimmäisiä raportteja saatetaan kirjoittaa jo kenttätyövaiheen aikana. (Hammersley & Atkinson 2007, 158; Lappalainen 2007a, 13.) Tutkimukseni aineistoa oli analysoitava jo kentällä ollessani, jotta pystyin valmistelemaan haastatteluita, joka taas suuntasi havainnointia uusiin asioihin. Analyysivaihees-

sa tuli hetkiä, jolloin piti palata aineistoon ja välillä teoriaan. Näin kaikki vaiheet limityivät yhteen lähes koko tutkielman teon ajan.

Hammersleyn ja Atkinsonin (2007, 163) mukaan etnografisen aineiston hahmo alkaa usein muodostua pelkästään tutkijan aikaisemman tiedon ja hänen lukemansa kirjallisuuden pohjalta. Niiden tehtävä on toimia aineiston ymmärtämisen lähteinä, mutta aineistoa ei tulisi suoralta kädeltä sovittaa niiden muottiin. Analyysin alkuvaiheessa tulisi sietää epävarmuutta analyysin suunnasta ja vastustaa pitäytymistä ensimmäisissä tulkinnoissa. Varsinainen analyysi alkaa temaattisella luennalla, jossa aineistosta erotellaan toistuvat ja erityiset ilmiöt ja asiat, pyritään löytämään yhteneväisyyksiä ja eroja, vertaillaan ilmiöitä aikaisempaan tietoon ja tehdään niiden perusteella kategorioita, luokituksia tai teemoja. Sen jälkeen vertaillaan tärkeimpiä kategorioita toisiinsa ja tutkimuksen viitekehykseen, jolloin saattaa syntyä uusia kategorioita tai alakategorioita ja niiden suhteet systematisoituvat. (Hammersley & Atkinson 2007, 163–165.)

Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että kun aineistoni oli kerätty ja kirjoitettu tietokoneelle, luokittelin aineistoa karkeasti hyödyntäen ATLAS.ti-tietokoneavusteista analysointiohjelmaa. Koodasin aluksi vain ydinaineistonani olleet havainnot asukkaiden ja lasten yhteisistä hetkistä, mutta sen jälkeen tarkastelin ja vertailin luokitteluja haastatteluaineistoon saadakseni kokonaiskuvan aineistosta. Analyysi perustuikin parhaimmillaan eri aineistojen ristiin- ja rinnakkainlukemiseen (Lappalainen 2007b, 128). Aineistot vastasivat osittain eri tutkimuskysymyksiin, joten myös luokittelut erosivat toisistaan. Siksi oli kuitenkin mielekkäämpää käsitellä aineistoja erikseen.

Karkeassa luokittelussa kokosin yhteen havainnointiaineistosta asukkaiden erilaisia reagoititapoja kuvaavia tapahtumia (esimerkiksi ”hän taputti”), tilanteita, joissa hoitaja astui kuvaan (”hoitaja kannusti”) tai tilanteita, jotka kuvasivat asukkaiden vetäytymistä tilanteista (”hän näytti nukkuvan”) sekä erikseen lasten ja vanhusasukkaiden vuorovaiikutustilanteita. Sitten tulostin kokoamani lainaukset paperille ja tein niille yksityiskohtaisempaa tarkastelua. Tässä vaiheessa esimerkiksi jaottelin reagoitintia tarkemmin sen mukaan, onko kyseessä puhe vai ele. Tarkensin samalla alussa tekemääni karkeaa jaottelua. Sen jälkeen yhdistelin näitä uusia luokkia yläkäsitteiksi ja muodostin analyysin teemat ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, joka koski vanhusasukkaiden tapoja reagoida ikäpolvien kanssakäymisessä.

Sen jälkeen keskityin tarkemmin haastatteluaineiston analyysiin ja hain vastauksia toiseen tutkimuskysymykseeni, jossa alkuvaiheessa mielenkiintoni kohteena olivat kanssakäymisen kehittämisen mahdollisuudet. Luokittelin aluksi havainnointiaineiston analyysissä ja haastatteluaineistossa esiin nousseita haasteita. Sen jälkeen keräsin yhteen haastatteluaineistosta haasteisiin liittyvää puhetta. Kun jaottelin puhetta, huomasin sen eriytyvän puheeseen siitä, mitä haasteet ovat ja miksi. Toisaalta niissä esiintyi toiveita siitä, millaista kanssakäymisen tulisi olla, ja ratkaisuehdotuksia haasteisiin. Tällä tavalla alustavat luokat haasteista, toiveista ja haasteiden ratkaisuksista muodostuivat aineistolähtöisesti ja alustavat tutkimustulokseni saivat muotonsa. Tässä vaiheessa tutkimukseni teoreettinen viitekehys ei ollut vielä kuitenkaan hahmottunut ja aloin vertailla saamiani tuloksia kirjallisuuteen ja erilaisiin teoreettisiin malleihin.

Kuten aikaisemmin pohdin, kanssakäymiselle ei ole muodostettu teoreettista viitekehystä, joten aloin etsiä teoreettista pohjaa tuloksilleni muista ikääntymiseen liittyvistä viitekehyksistä. Muodostamani ikääntyneiden reagointia kuvaavat teemat täsmäsivät yhteen Saila Sormusen ja kumppaneiden (2004) sekä Päivi Topon ja kumppaneiden (2007) käyttämän Dementia Care Mapping -menetelmän luokittelun kanssa (ks. luku 2.3.2). Menetelmää on aikaisemminkin sovellettu ikäpolvien kanssakäymisen analyysissä (ks. Jarrot & Bruno 2003). Päätin käyttää sitä tulosten viitekehysenä vertailemalla DCM-menetelmän toimintaluokkia ja havainnoimieni vanhusasukkaiden toimintaa ikäpolvien kanssakäymisessä.

En ole tarkasti pitäytynyt DCM-menetelmän alkuperäisissä toimintaluokissa, vaan olen lisännyt oman aineistoni ja näkökulmani kannalta tärkeäksi osoittautuneen teeman ”tunteiden ilmaisu” ja erottanut sanallisen ja kehollisen vuorovaikutuksen eri teemoiksi. Jaottelin myös sosiaalista vetäytymistä ja passiivisuutta hieman eri tavalla oman aineistoni mukaan. Menetelmä tarjosi tavan jäsentää havaintoja mielekkäiksi teemoiksi ja nimesin niitä yhdistävän teeman ”vanhusasukkaiden toiminta-alueiksi”.

Samaan aikaan kiinnostuin Virkolan (2007) tutkielman kautta Jyrkämän (2007, 2008) mallintamasta toimijuuden käsitteestä. Vertailltuani teemojani ja toimijuuden viitekehystä huomasin, että muodostamani vanhusasukkaiden toiminta-alueet ja toimijuus kietoutuvat mielekkäällä tavalla yhteen. Toiminta-alueet voidaan nähdä toimijuuden ilmentyminä. Ensimmäisen lopullisen tutkimuskysymykseni teemoiksi eli vanhusasukkaiden

toimijuutta ilmentäviksi toiminta-alueiksi muodostuivat siten katseleminen ja seuraaminen, osallistuminen ja kehon kieli, puhe ja äänet, tunteiden ilmaisu, reagoimattomuus/passiivisuus sekä aktiivinen vetäytyminen. Näitä analysoin sitten tarkemmin toimijuuden modaliteettien eli osaamisen, voimisen, kykenemisen, haluamisen, tuntemisen ja täytymisen näkökulmista.

Toisessa tutkimuskysymyksessä muodostamiani teemoja kanssakäymisen haasteista ja työntekijöiden toiveista tarkastelin samoin uudelleen toimijuuden viitekehyksestä. Ne ilmensivät selkeästi toimijuuden kontekstuaalisuutta ja pystyin helposti muodostamaan lopullisista tuloksistani kanssakäymisen ulottuvuuksia havainnollistavan kuvion muokaten Jyrki Jyrkämän (2007, 207) kuviota. Se kokoaa tutkimukseni tärkeimmät tulokset. Teemoiksi eli kanssakäymisen ulottuvuuksiksi toimijuuden kontekstissa muodostuivat toiminta ja osallistujat, hoitajien roolit, resurssit; paikka, aika ja tila sekä yksiköiden toimintakulttuurit ja -käytännöt.

5.4 Eettiset kysymykset

Lapsia ja muistisairaita ihmisiä koskevassa tutkimuksessa tulee aina pyrkiä toimimaan hyvien eettisten periaatteiden mukaisesti. On pohdittava jo etukäteen tutkimuksen tarkoituksenmukaisuutta eli sitä, mitä ja keitä tutkimus hyödyttää, tai keille se on mahdollisesti kuormittavaa ja tuottaa haittaa. Oleellista on ratkaista, miten tutkittavien itsemääräämisoikeus turvataan ja onko tutkimus oikeudenmukaista. Tutkittavien mukanaolon pitäisi perustua heidän julkituotuun suostumukseensa. Tutkimuksessa tulee turvata tutkittavien yksityisyys ja luottamuksellisuus. Samalla tulee pohtia, miten ikääntyvät ymmärretään, tulkitaan ja nähdään ja miten he ovat läsnä lopullisessa tekstissä. (Jyrkämä 2006; Kayser-Jones & Koenig 1994; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.)

Hain tutkimusluvut kaupungin sivistystoimelta ja hoivakodin toiminnanjohtajalta. Topon (2006, 26) mukaan keskivaikeaa tai vaikeaa dementiaa sairastavien kohdalla lupa tutkimuksen suorittamiseen tulisi pyytää myös tutkittavan omaisilta. Asukkaiden omaisia/edunvalvoja tiedotettiin tutkimuksestani kirjeitse ja annettiin mahdollisuus kieltää asukkaan osallistuminen siihen. Tiedotteessa kerrottiin, ettei osallistuminen tai osallistumisen kieltäminen vaikuta millään tavalla lasten tai asukkaiden saamaan palveluun ja hoivaan. Yhtään yhteydenottoa tai kieltämistä ei tullut.

Havainnoinnissa pyrin pitäytymään yleisten tilojen havainnoinnissa enkä kirjoittanut muistiinpanoja esimerkiksi omaisten vierailuista, joulujuhlasta ja onnettomuustilanteesta. Näin pyrin varmistamaan asukkaiden yksityisyyden ja varmistamaan sen, että tutkittavat olivat aina tietoisia havainnoinnistani. Toisaalta koin, että muistiongelmien vuoksi monikaan asukkaista ei joka kerta tiennyt tai muistanut minun tekevän tutkimusta heidän parissaan, sillä monet saattoivat luulla minua hoitajaksi tai muuksi vierailijaksi. Joka tilanteessa en voinut kaikilta varmistaa halukkuutta tulla havainnoiduksi, joten kysymys siitä, kuinka vapaaehtoista asukkaille osallistuminen tosiasiasa oli, jää osittain avoimeksi. Kun välillä kerroin uudestaan asukkaille, mitä olen tekemässä, sain hyvin kiinnostuneita ja kannustavia vastauksia. Päätelin siitä, että havainnointiani ei koettu häiritseväksi. Paikalla oli aina hoitajia varmistamassa asukkaiden mahdollista kuormittumista näissä tilanteissa.

Samoin kaikki lasten huoltajat olivat saaneet tiedon tutkimuksesta ja heillä oli mahdollisuus kieltää lapsen osallistuminen. Lasten havainnoinnissa tulisi Törrösen (1999, 30–32) mukaan muistaa ainakin kolme asiaa: vastuu, kunnioitus ja reflektio. Havainnoin lapsia vähemmän, vain heidän ollessaan yhdessä vanhusasukkaiden kanssa. En kokenut tunkeutuvani lasten elämään, vaikka en kysynytäkään erikseen jokaiselta lapselta lupaa havainnointiin yhteisissä tilaisuuksissa. Tällöin paikalla oli muitakin vieraita ihmisiä: vanhusasukkaat ja heidän hoitajansa, joten jäin lapsille vieraaksi. Lastenhoitajat pystyivät varmistamaan sen, että lapset eivät häiriintyneet havainnoinnistani.

Vaikka havainnointi on hyvin intiimi menetelmä ja tuottaa erityisiä eettisiä kysymyksiä, sen avulla saadaan sellaista tietoa, mitä muulla keinolla ei voisi saada. Muistisairauksia sairastavien henkilöiden tutkimuksessa tärkeää on suhtautua heihin kompetentteina aikuisina, jotka kykenevät kertomaan itsestään. Tutkimustilanteessa turvallisuuden tunteen säilyttämisestä on huolehdittava. Sitä voidaan tukea tutkimuspaikan valinnalla, ammattitaidon avulla ja välttäen sairastuneen toimintakyvyn testausta. (Topo 2006, 28–29.)

Havainnointia tehtiin asukkaille tutussa ympäristössä ja paikassa eikä heidän tarvinnut tehdä tutkielmani vuoksi mitään tavallisesta poikkeavaa, mikä olisi aiheuttanut pelkoa tai turvattomuutta. Tutkimukseen osallistuvista ei annettu mitään tietoja ulkopuolisille eikä tutkielmassa käytetä henkilöiden, hoivakodin tai päiväkodin oikeita nimiä. Tällä tavalla olen pyrkinyt heikentämään tunnistettavuutta. Mahdollisesti tutkielmassa julkaistavista valokuvista kerrottiin tiedotteessa, että henkilön ja/tai hänen omaisensa/huoltajansa lupa

pyydetään erikseen, jos tunnistettavia henkilöitä esiintyy kuvissa. Myös työntekijöiden ryhmähaastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista eikä niistä annettu tietoa ulkopuolisille. Työntekijöille kerrottiin, että tuloksia käytetään vain tässä tutkielmassa ja vastauksia pyritään analysoimaan laajempaan kontekstiin sitoen niin, että yksittäisen vastaajan kommentit eivät erotu.

5.5 Tutkijan positio

Etnografille on erityisen tärkeää miettiä omaa rooliaan ja positiotaan suhteessa aineistonkeruuseen, aineistoon ja koko tutkimusprosessiin. Tutkijapositio ei ole vain yksi ja pysyvä, vaan sille muodostuu erilaisia muotoja tutkimusprosessin eri vaiheissa ja konteksteissa. (Paloniemi & Collin 2010, 206.) Hammersleyn ja Atkinsonin (2007, 85–87) mukaan erilaisia tutkijalle syntyviä, tai hänen ottamiaan positioita voi hyödyntää tilanteittain erityyppisen tiedon keräämisessä.

Oma osallistumiseni Jasmiinin arkeen oli suhteellisen vähäistä, mutta olin välillä auttamassa silloin kun hoitajat eivät ehtineet joka paikkaan. Autoin Jormaa nousemaan sohvalta ylös, kuivasin kaatuneen mehun pöydältä ja tuin Rauhaa kävellessämme liukkaalla jäällä. Siinä mielessä väistämättä osallistuin asukkaiden elämään hetkellisesti ja roolini oli heidän näkökulmastaan luultavasti lähellä heille tutun hoitajan roolia. Tosin silloinkin, kun olin havainnoimassa sivussa, asukkaat saattoivat katsella minua ja ihmetellä kirjaamistani ääntä. Joku taisi luulla minua kirjanpitäjäksi, joku toinen kysyi minulta olenko säveltäjä, kun istuin muistivihkoni kanssa musiikkiterapian jälkeen. Silloin koin, että minulle annettiin rooleja. Positiosta toiseen ei kovin herkästi sukkuloida, kun kentän toimijoille on syntynyt käsitys tutkijasta ja hänen positiostaan. Miten kulloinkin tulee määritellyksi, vaihtelee aina tilanteittain. Kentällä tutkijan paikka tutun ja vieraan rajamailla rakentuu pitkällisen neuvotteluprosessin tuloksena. (Lappalainen 2007c, 82.)

Silloin tällöin halusin yrittää korjata näitä virheellisiä rooleja, joita asukkaat minulle antoivat unohdettuaan alkuperäisen tutkijan roolini. Esittäydyin muutaman kerran virkeimmille asukkaille ja kerroin olevani tutkimusta tekevä opiskelija. Vastaanotto oli yleensä erittäin ystävällinen ja asukkaat kannustivat ja korostivat työhön kouluttautumisen tärkeyttä. Näissä tilanteissa pyrin neuvottelemaan omaa rooliani asukkaiden kanssa ja korostamaan opiskelijan sekä tutkijan rooliani, mutta myös persoonallisuuteni vaikutti tilanteisiin.

Kirjallisuuden mukaan parhaiten toimimmekin omasta persoonastamme käsin. Luonteva esiintyminen tuo varmuutta ja luottamusta. Tutkijan roolin tehtävä on kuitenkin oleellisin, jota kautta määritellään tutkimusongelma, arvioidaan tutkimuksen etenemistä, laaditaan muistiinpanoja ja tehdään analyysit ja johtopäätökset. (Grönfors 2010, 155–156.) Osittain ihmisen ja tutkijan roolit siten sekoittuvat, mutta olisi hyvä huomioida niiden erotkin. Oma persoonani ja tutkijan roolini vaikuttivat siihen, millaista aineistoa sain, miten sitä analysoin ja lopulta siihen, millainen tutkielma on lopullisessa muodossaan. Kentälle pääsyn luvussa kuvasin, kuinka alussa tutkijan roolini vaati pohdiskelua ja neuvottelua. Päädyin siihen, että en halunnut olla kehittämistyön tutkija, vaan arjen ja kanssakäymisen tutkija. Tutkijanrooliini sulautui pieni kehittäjä ja intervention luoja, koska tutkielmani kirvoitti yksiköitä järjestämään aiemmin vähäiseksi jäänyttä yhteistä toimintaa lasten ja vanhusasukkaiden välillä.

Välillä kohtasin rooliini kanssa ristiriitoja: mitä teen, jos olen ainoa paikalla ja asukas pyytää apua. Minulla ei ole hoitotyön koulutusta enkä ollut työsuhteessa hoivakotiin, joten koin, että en oikeastaan saanut puuttua asukkaiden auttamiseen, jotta ei syntyisi esimerkiksi vaaratilanteita. Toisaalta koin velvollisuudekseni auttaa, jos joku tarvitsi apua. Tällöin odotin asukkaan kanssa niin kauan, että hoitaja tulisi paikalle tai hain itse hoitajan paikalle. Etnografi toimii kentällä aina sen hetkisen tietonsa varassa parhaaksi katsomallaan tavalla pystymättä välttämättä ennakoimaan seurauksia (Lappalainen 2007c, 82).

Vaikka olin vieras niin hoitajille kuin asukkaillekin, koin parin kuukauden aikana päässeeni pikku hiljaa mukaan yhteisöön ja tullessi hyväksytyksi. Törrösen (1999, 32–39) mukaan pitkäaikainen läsnäolo edesauttaa luottamuksellisen suhteen syntymistä tutkijan ja tutkittavan välillä. Vaikka en olisikaan tullut kaikille asukkaille tutuksi, kaikki heistä tulivat enemmän tai vähemmän tutuiksi minulle ja itselleni syntyi osin henkilökohtainenkin suhde heihin. Opin huomaamaan heidän persoonalleen tyypillisiä piirteitä. Iloitsin heidän kanssaan lasten katselemisesta ja huolestuin, jos joku näytti aikaisempaa väsyneemmältä. Kuolemantapauksia sattui tutkimusjaksoni alussa kaksi. He olivat asukkaita, joihin en ollut ehtinyt tai pystynyt vielä muodostamaan kovin läheistä tai toistuvaa suhdetta. Kuoleman läheisyys on silti aina koskettava asia tutkijallekin.

Huomasin tutkimusta reflektoidessani Laura Assmuthin (1997, 49) kuvaamaa tutkimuskohteeseen ihastumista, mikä voi aiheuttaa sitä, että ei näe useita erilaisia ja vaihtoehtoisia tarinoita havainnoiduista tilanteista ja tulkinnat saattavat vinoutua. Assmuthin

mukaan se voi olla hyödyllistäkin tietyissä tutkimuksen vaiheissa. Omaa ihastumistani pyrin vähentämään etäännyttämällä itseäni aineistosta havainnoinnin jälkeen ennen analysointia.

Tutkijan rooli kuvautuu myös tutkimusraportissa. Havainnointiin perustuva raportti perustuu henkilökohtaiseen tutkimuskokemukseen ja tällainen henkilökohtainen ote tulisi tutkimusoppaiden mukaan säilyttää. Ei ole syytä etäännyttää ilmiötä ja subjekteja raportissa. Kirjoittajaa voidaan verrata tulkkiin, joka tulkitsee tutkittua yhteisöä ja tutkimuksessa esiintyviä ihmisiä kolmannelle osapuolelle. Kirjoittaja on kuitenkin enemmän kuin tulkki. Hän on myös tutkimuksen subjekti oman vuorovaikutuksensa sekä analyttisen roolinsa kautta. (Grönfors 2010, 169.)

6 IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMINEN JASMIINISSA

6.1 Lauluhetket, juhlapäivät ja koululaisvierailut

Tässä ja seuraavassa luvussa esittelen tutkielmani tulokset aineistokatkelmia analysoiden. Olen tarkoituksella sisällyttänyt tekstiin paljon katkelmia, koska pyrin esittelemään tilanteet mahdollisimman tarkasti, sellaisena kuin ne minulle näyttäytyivät. Osoitan näin, että aineisto on antanut johtolankoja juuri kyseisten teemojen muodostamiseen (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Katkelmat ovat peräisin havaintopäiväkirjasta tai haastatteluista. Olen muokannut aineistokatkelmia osittain luettavampaan muotoon ja merkinnyt sulkuihin erikseen mistä haastattelusta on kyse (hk: hoivakodin työntekijöiden haastattelu, pk: päiväkodin työntekijöiden haastattelu, yht: yhteishaastattelu). Lapsille ja vanhusasukkaille yhteisiä järjestettyjä tapahtumia olivat viisi lauluhetkeä, kaksi koululaisten vierailua, ystävänpäiväjuhla ja laskiaisrieha, joita aluksi kuvaan.

Lauluhetket

Päiväkodilla järjestettiin kuukausittain koko päiväkodille suunnattuja lauluhetkiä, joihin myös vanhusasukkaat oli kutsuttu. Ensimmäinen lauluhetki, jossa olin mukana havainnoimassa, järjestettiin joulukuussa 2010. Lauluhetkiä pidettiin kaksi samanlaista peräkkäin, jotta yhdestä ryhmästä ei tulisi liian isoa. Yhdessä lauluhetkessä oli lapsia noin parikymmentä, iältään 1-6-vuotiaita. Lastenhoitajia oli mukana lauluhetken ohjaajan lisäksi neljästä seitsemään. Vanhusasukkaita osallistui kahdesta kuuteen ja heillä oli mukanaan yhdestä kolmeen hoitajaa. Tammikuussa 2011 asukkaita osallistui vain toiseen lauluhetkeen ja helmikuussa ei kumpaankaan henkilökunnan puutteen ja aikatauluongelmien vuoksi.

Lauluhetket pidettiin päiväkodin jumppasalissa, joka on suurehko suorakaiteen muotoinen tila. Sen takaseinällä on peili ja etuosassa puolapuita sekä piano. Yksi lastenhoitajista toimi lauluhetken ohjaajana ja hän esiintyi salin etuosassa. Salin eteen oli rakennettu kaksi pientä ”näyttämöä” patjoista ja pöydistä, joilla pehmolelut seikkailivat ohjaajan tarinan mukaisesti. Joskus ohjelmassa oli pelkkiä toivelauluja tai runotarinoita. Lapset istuivat ryhmittäin riveissä salin keskellä jumppamatoilla kasvot näyttämöä kohti ja hoivakodin asukkaat istuivat heidän takanaan tuoleilla tai pyörätuoleissaan rivissä kat-

soen kohti näyttämöä. Ryhmät eivät olleet kasvokkain, vaan kaikki osallistujat olivat kasvot näyttämölle päin. Lauluhetket kestivät noin 40 minuuttia.

Hoitajat päättivät siitä, ketkä asukkaista osallistuisivat lauluhetkeen. Asukkaiden valitseminen ei tapahtunut etukäteen suunnitelmallisesti, vaan sopivia asukkaita valittiin heidän sen hetkinen kuntonsa huomioiden. Kyseisiltä vanhusasukkailta kysyttiin sitten, haluaisivatko he osallistua lauluhetkiin. Yleensä kaikki halusivat. Näin kaikille asukkaille annettiin mahdollisuus valintaan ja varmistettiin, että kaikki olisivat omasta halustaan mukana. Vanhusasukkaille päiväkodin puolelle meno lauluhetkiin osoittautui jännittäväksi vaihteluksi päivään ja aiheutti ihmetystä ja kysymyksiä.

Hertta kysyy hoitajalta:

-Voiko sinne mennä ilman ulkovaatteita? Hoitaja vastaa:

-Voi kun mennään tästä vaan ovien läpi toiselle puolelle rakennusta.

Toisella puolella ovien avauduttua meitä tervehtii iloisesti yksi lastenhoitajista toivottaen meidät tervetulleiksi. Ryhmämme kiittelee. Hertta ihmettelee:

-Onks tää joku koulu?

Hoitaja vastaa, että olemme lasten päiväkodissa. Saavumme kohti jumppasalia, missä lapsia on jo odottelemassa. Alina huudahtaa heti ykskantaan:

-Ai ku pieniä! Hertta puolestaan kysyy:

-Pääseekö tänne hyrränkin (rollaattorin) kanssa?

Hoitaja vastaa naurahtaen, että pääsee pääsee.

Asukkaat halusivat tietää, mitä olisi tapahtumassa ja varmistaa sen, että kykenisivät osallistumaan. Siksi heille oli tärkeää hahmottaa, missä tilaisuus on ja mitä tilaisuus vaatii heiltä: ulkovaatteita vai riittävätkö sisävaatteet. Tässä he tukeutuivat hoitajien tietoon asiasta ja hoitajat pyrkivät vastaamaan kysymyksiin ja lisäämään näin asukkaiden tunnetta heidän kyvykkyydestään osallistua tilaisuuteen: hyrränkin kanssa pääsee mukaan.

Asukkaat joutuivat joskus odottamaan hetken salissa ennen lasten tuloa. Lasten tulo paikalle oli odotuksen arvoista ja lapset saivat suurta ihailua osakseen tullessaan sisään.

Sitten ensimmäiset lapset tulevat sisään. Aili huokaisee yhteen ääneen Rauhan kanssa:

- Voi hellan luoja sentään, oijoi!

Aili ja Rauha taputtavat, kun lapset tulevat sisään. Suoma hymyilee leveästi.

- Semmosia naperiloita! Aili tokaisee ihailevasti.

Useimmille asukkaille lasten näkeminen herätti tällaisia ilon tunteen osoituksia ja asukkaat saattoivat kommentoida toisilleen tai hoitajille huomioitaan ja tunteitaan. Kun asukkaat ja lapset olivat asettuneet paikoilleen, voitiin aloittaa tarina ja laululeikit.

*Sitten aloitetaan ja ohjaaja kehottaa kaikkia sanomaan yhteen ääneen hyvää huomenta. Lapset sanovat. Ohjaaja kertoo, että tänään jokaisella ryhmällä on jokin toivelaulu, joita lauletaan. Rauha ja Alina kommentoivat toisilleen pari sanaa, kun lapset nousevat ylös. Se tuleekin tällä kertaa cd:ltä. Lapset rientävät salin eteen leikkimään laulun sanojen mukaan Hooky Boogya. Pari paikalleen jäänyttä lasta katselee taaksepäin asukkaisiin. Hertta ja Rauha hymyilevät heille. Alina on totisempi, mutta katselee lapsia. Kaikki taputtavat lopuksi innoissaan. Lapset tulevat takaisin istumaan ja Hertta kommentoi:
- Ai kun pieniä!*

Rauha nojautui välillä eteenpäin tuolissaan, kun lapset hakivat soittimia. Laulun aikana hänen jalkansa ja sormensa liikkuvat varovasti tahdissa. Rauhan vieressä istunut Anna-Liisa löi tahdissa hiljaa käsiä yhteen. Hän hymyili ja välillä jalat ja pää liikkuvat rytmissä. Martti näytti edelleen nuokkuvan. Jorma istui koko lauluhetken katsellen lapsia tai ympärilleen, mutta ei ilmehtinyt tai liikkunut.

Asukkaat keskittyivät lähinnä lasten katsemiseen, mutta jotkut myös taputtivat ja lauloivat mukana välillä jopa leikkien laululeikkejä tilanteesta riippuen. Osa asukkaista, kuten edellä Martti ja Jouko, ei ainakaan ulkoisesti osoittanut suurta mielenkiintoa lapsia tai heidän esiintymistään kohtaan. Joko he eivät kyenneet tai sitten tässä he eivät halunneet. Toisinaan jotkut asukkaat osoittivat selkeää halua poistua tilanteesta. Asukkaiden toiminta lauluhetkissä oli vaihtelevaa asukkaasta ja tilanteesta riippuen.

Kuva 2. Lauluhetken tohinaa vanhusasukkaiden kuvakulmasta.

Tarinat ja lauluhetket olivat suunniteltu lapsiyleisö huomioiden. Asukkaat olivat lähinnä katsojan roolissa (kuva 2). Toisaalta tapahtuman kohderyhmänä alun perin olivat nimenomaan lapset. Lauluhetkien ohjaaja oli alkanut pitää vastaavanlaisia lauluhetkiä aluksi päiväkodin väelle ja niiden yhteyteen oli helppo pyytää vanhusasukkaita mukaan. Koska toiminta oli vasta alussa, niiden sisältöjä ei ollut vielä päästy suunnittelemaan tarkemmin.

Silloin tällöin laululeikit innostivat asukkaita osallistumaan. Erityisesti joulun aikaan asukkaat lauloivat tuttujen joululaulujen mukana. Muutkin tutummat laulut virittivät mukaan helppoihiin leikkeihin, kuten ilmenee seuraavassa katkelmassa.

Ohjaaja sanoo, että myös muu yleisö saa leikkiä. Vieno olikin innoissaan mukana Leijonanmetsästyslaulussa ja taputtaa rytmiä vuorotellen käsiin ja polviin. Hoitajaopiskelija ja minäkin innostumme leikistä. Suo-kohdassa Vieno tekee suullaan taitavasti suoääniä ja laulaakin vähän.

Pienet vuorovaikutustilanteet lasten ja asukkaiden välillä lauluhetkissä, niitä ennen tai niiden jälkeen osoittautuivat pääasiassa vanhusasukkaita ilahduttaviksi.

Yksi takarivissä istuneista pojista kääntyi taaksepäin kohti asukkaita silmät tarkoituksella ympyriäisinä. Suoma osoitti häntä ja nauroi kommentoiden vieressä istuneelle hoitajalle, joka myös hymyili.

Lauluhetkestä riippuen vielä toimeliaammat asukkaat, kuten Rauha, Helga, Suoma, Anna-Liisa, Alina, Hertta ja Vieno, osoittivat kiinnostustaan lapsia, musiikkia ja leikkejä kohtaan. Enemmän katseluun keskittyivät yleensä Jorma, Martti, Helmi, Hillevi ja Kalle.

Ukkonen-Mikkola (2011, 121) toteaa, että riitit ja rituaalit ovat tyypillisiä aineksia kauemmin toteutuneissa tapahtumissa ja ikäpolvien kanssakäymiseen sellaiset soveltuvat hyvin. Jokaiseen toimintahetkeen tulisi sisältyä vähintään alkutervehdys, nimien esittely, johdattelu, toiminta ja lopetustraditio (Deutchman ym. 2003, 31–33). Jasmiinin lauluhetkissä oli lähestulkoon sama rakenne ja ne päättyivät loppulauluun ja ryhmien poistumiseen.

Loppulauluna on Soittorasia ja sen jälkeen ryhmiä kutsutaan yksi kerrallaan lähtemään omaan ryhmähuoneeseen. Lapset asettuvat parijonoon oven eteen. Useimmat ensimmäisen ryhmän lapset heiluttavat ohjaajalle lähteissään. Asukkaat heiluttavat toiselle ryhmälle ja viimeisen ryhmän lapset heiluttavat asukkaille. Kaikki asukkaista heiluttavat takaisin.

Lauluhetkien päätyttyä asukkaat siirtyivät takaisin päiväkodin läpi hoivakodin puolelle, missä saattoi tulla pieniä spontaaneja kohtaamisia lasten ja ikääntyneiden välillä.

*Matkalla Jorma pysähtyi lasten pariin ja katsoi erästä poikaa. Hän sanoi tälle:
- Katos vaan, niin paljon on! Hän sai pojalta hymyn takaisin. Toinen poika vetäisi puseroa päänsä yli. Jorma sanoi:
- Katos sä sait sen päälle tosta noin vaan! Poika hymyili hampaat näkyen.*

Ensimmäisen lauluhetken päätyttyä oli pieni siirtymätauko ja yleensä eri asukkaat ja lapsiryhmät kokoontuivat toiseen lauluhetkeen, jonka jälkeen he palasivat normaaleihin arkirutiineihinsa.

Ystävänäpäivä

Lauluhetkien lisäksi Jasmiinissa huomioitiin juhlapäivät yhteisillä pienillä tilaisuuksilla. Ystävänäpäivänä lapset tulivat vierailulle hoivakodin puolelle. Kymmenkunta esikouluikäistä lasta saapui keittiötilaan kolmen hoitajan kanssa. Lapset olivat tehneet ystävänäpäiväkortteja, joihin oli kirjoitettu runoja. Hoitajat lukivat runot ääneen ja lapset näyttivät kortteja asukkaille. He veivät ne yksi kerrallaan viereiselle pöydälle, jonka ääressä asukkaista Martti ja minä istuimme. Lapset saivat asukkailta samantyylistä ihailemista, mitä lauluhetkissäkkin.

Hertta kysyy:

- Mitäs lapsia nämä ovat? ja ihailee heti perään:

- Aijai kun on paljon lapsia.

Hoitaja kertoo, että he kaikki ovat tehneet ystävänäpäiväkortit Jasmiinin väelle. Hoitajat lukevat runoja ja lapset näyttävät kortteja. Aili tulee juuri paikalle ja harmittelee myöhästymistään. Hoitaja kertoo kuitenkin että lapset vasta tulivat. Martti on naureskellut pyrskähdellen ja nyt hänellä valuu kyyneleitä. Hän on liikuttunut.

Kun kortit on luettu, hoitaja kertoo, että he haluaisivat vielä laulaa. Lapset menevät piiriin ja ottavat parin, jonka kanssa menevät selätysten, käsitysten, viereen ja pyörivät musiikin tahdissa. Helga, Suoma ja Rauha hymyilevät katsellessaan lapsia.

Sitten hoivakodin hoitaja antoi vuorostaan päiväkodin väelle asukkaiden tekemän sydämenmuotoisen kortin lahjaksi. Kortti oli tehty edellisenä päivänä viriketoiminnassa. Asukkaiden kädenjälkiä oli painettuna sydämeen eri väreillä. Sen jälkeen lapsille tarjottiin mehua ja keksiä ja he istuivat Martin kanssa samaan pöytään.

Siirryn pois niin että lapset mahtuvat istumaan Martin pöytään. Lapset ovat aluksi hiljaa, mutta sitten hoitajat alkavat jutteluttaa heitä. Hertta katsoo tarkkaan pöydässä istuvia lapsia. Samoin Rauha, Suoma ja Helga. Rauha hymyilee. Hoitaja kysyy lapsilta ovatko he tehneet paljon ystävänäpäiväkortteja. Siitä lapset innostuvat juttelemaan. Emma äänitelee välillä ja osa lapsista kääntyy katsomaan häntä. Hoitaja kysyy jänskättikö lapsia. Aluksi taisi jänskättää, mutta nyt yksi lapsista tokaisee varmasti:

- Ei jänskätä enää eikä aluksikaan ollenkaan! Sylvi ja Kalle eivät katsele lapsia, vaan he syövät vielä aamiaistaan. Vieno ja Jorma ovat selin lapsiin, joten eivät näe mitä tapahtuu. Yksi lapsi oli saanut haavan ja hänellä oli prinsessalaastari. Muutkin kertovat laastareistaan. Martti naurahtelee välillä. Lapset katsovat häntä kummeksuen, mutta kiinnostuneesti.

Mehuhetki ja runot kokonaisuudessaan olivat varsinkin Martille selkeästi tunteita ja muistoja virittävä tilanne. Muutkin hymyilivät, mutta osa asukkaista ei ehkä kuullut runoja takimmaisiiin pöytiin. Mehuhetken jälkeen lapset poistuivat asukkaille heiluttaen. Sen jälkeen asukkaat jäivät pöytiin katselemaan kortteja (kuva 3) tai lähtivät omiin

suuntiinsa. Myöhemmin paikalle tulleille asukkaille esiteltiin kortteja ja hoitajat kiinnittelivät niitä hoivakodin seinille.

Kuva 3. Asukkaat katselevat saamiaan ystävänpäiväkortteja.

Laskiaisrieha

Laskiaistiistaina asukkaat oli kutsuttu päiväkodin ja hoivakodin yhteiseen pihatapahtumaan. Lapset laskivat pulkilla päiväkodin pihan suurista lumikasoista alas. Paikalle oli tuotu radio, josta soitettiin musiikkia. Tapahtuma ei mennyt ihan suunnitelmien mukaan, koska juuri silloin sairastelun vuoksi monia päiväkodin hoitajia ja lapsia oli poissa eikä esimerkiksi tarjoiluja pystytty järjestämään. Asukkaat tuotiin pihalle katsomaan lasten mäenlaskemista. Kuva 4 havainnollistaa pihaa yhteisenä tilana ja sitä, mitä vanhusasukkaat näkevät hoivakodin ikkunoista.

Kuva 4. Jasmiinin yhteistä pihaa, jossa pidettiin laskiaisrieha.

Paikalla oli kuusi asukasta kolmen hoitajan kanssa. Asukkaista Helmi oli pyörätuolissa. Osa asukkaista oli selvästi iloisia päästessään ulos katsomaan leikkiviä lapsia. Osa taas

ei reagoanut heihin erityisesti tai kyllästyivät pian. Osa halusi pian sisään, sillä luminen piha oli hankala ja pelottava kulkea apuvälineiden kanssa ja kylmyys yllätti nopeasti.

Kuljen käsikynkkää Rauhan kanssa. Hän osoittaa minulle:

- Katso tuotakin lasta! Hän hymyilee ja naurahtelee lapsille. Hoitaja toteaa naurahtaen, että Emma ei meinaa pysyä paikallaan katselemassa, vaan hänellä on kova meno päällä. Helmille tuli pian kylmä ja hänet vietiin sisään. Hillevi katselee lapsia, mutta hänellä oli myös kiire jatkaa kävelyä tai mennä sisään samoin kuin Emmalla. Hoitajat toppuuttelivat ja yrittivät kehottaa heitä katselemaan.

Osalle asukkaista tapahtuman erikoisuus oli ehkä jo mahdollisuus päästä pitkästä ajasta keskellä talvea ulos. Voi olla, että osalle asukkaista monen lapsen juokseminen ympäriinsä oli häiritsevää. Toisaalta muutama asukas piti lasten toimien katselemisesta ja esimerkiksi Rauha pääsi pieniin vuorovaikutustilanteisiin heidän kanssaan. Hämmästyä puolin ja toisin oli huomattavissa.

Yksi lapsista pysähtyi meidän kohdallemme ja Rauha tervehti häntä. Rauha kysyi:

- Onko kiva olla ulkona?

Poika vastasi:

- On kiva olla ulkona. Rauha hymyili vastaukseksi.

Kolme lasta ihmetteli asukkaita. He seisoivat meitä katsellen. Emma ei puhunut heille, mutta seiso i hoitajan kanssa suu auki sylki valuen takille.

Näistä katkelmista huomaa sen, että osa lapsista on rohkeita ja ennakkoluulottomia kohtaamaan heille vieraampia ihmisiä, mutta joillekin lapsille tilanteet olivat pelottavia ja jännittäviä.

Lastenhoitaja tuli kohdallemme kolmen lapsen kanssa. Hän yritti suostutella lapsia laulamaan asukkaille. Yksi lapsista alkoi itkeä ja meni taaemmaksi. Toinen lapsi lähti jonnekin. Yksi lapsi oli rohkein ja jäi hoitajan viereen ja laulo i ensimmäiset sanat hoitajan mukana Tuiki tuiki tähtöstä. Hoitaja kommentoi, että nyt taisi olla liian pelottava tilanne. Rauha hymyili kuitenkin lapselle. Hän taputteli muutamaa lasta selkään kulkiessaan. Hän osoitti Suomalle jotain ja he nauroivat yhdessä lapsille. Tulin Helgan viereen. Hän kommentoi:

- Lapsia on mukava katsoa, ja heillä on niin komeat vaatteetkin; ei ennen vanhaan vaan ollut.

Rauha tuntui nauttineen ulkoilusta lasten kanssa eniten, kun taas Emma, Helmi ja Helga olivat rauhattomampia. Muutama hoitaja kertoi, että asukkaiden kanssa ulos lähteminen oli heillekin uutta. Ympäristö ja tilanne eivät olleet kovin rauhallisia tai helppoja apuvälineitä käyttäville, mikä vaikutti selvästi asukkaisiin. Silti ulkona asukkaille avautui monia mahdollisuuksia pieniin vuorovaikutustilanteisiin lasten kanssa.

Koululaisten vierailut

Joulun aikaan lähikouluista saapui vierailijoita hoivakodille. Läheiseltä ala-asteelta oli otettu yhteyttä ennen joulua ja kerrottu, että koulun oppilaat halusivat tulla laulamaan pienen kuoron kanssa asukkaille joululauluja. He esiintyivät noin viikkoa ennen joulua.

Kuoron saapuessa osalla asukkaista oli vielä aamiainen kesken, mutta kuoro asettautui keittiötilaan pianon viereen. Osa asukkaista käännettiin kohti kuoroa ja heitä kehoitettiin katsomaan ja kuuntelemaan. Lapsia oli toistakymmentä, asukkaita samoin.

*Lapset asettuvat pianon viereen riveihin. Opettaja kysäisee naurahtaen saavatko he tulla. Hoitajat myöntävät. Hoitajat asettelevat asukkaat niin, että he näkevät esityksen. Jorma istuu lähinnä kuoroa ja tokaisee:
- Onpas siinä tyttöjä!*

*Kuoro aloittaa Lucian laululla. Seppo liikuttaa rullatuoliaan pois päin. Rauha naputtaa jalkaansa tahdissa. Hillevi keinuttelee tuolissaan, mutta ei katsele kuoroa. Jorma sitä vastoin katselee tarkasti ja laulun loputtua tokaisee:
- Kaunis laulu!
Kukaan ei uskalla taputtaa.*

Kuoron lapset katselivat yleisöön, mutta eivät ottaneet kontaktia asukkaisiin tullessaan eivätkä lähtiessään keittiötilasta. Lapset lauloivat 4–5 laulua ja vierailu kesti noin 20 minuuttia. Osalle asukkaista tapahtuma toi tunteita pintaan.

*Kalle oli rullaillut toiselle puolelle itseksensä puhuen. Rauha ja Elsa katsahivat häneen tiukasti: hän on häirinnyt heitä puheellaan. Kun laulu loppuu, Jorma kehuu jälleen laulun kauniisti lauletuksi. Hoitaja oli tullut Martin taakse ja taputelli häntä. Oliko hän itkenyt? Lopuksi kuoro esitti yhteislaulun Joulupuu on rakennettu, johon opettaja toivoi laulajia osallistumaan. Rauha näytti hieman laulavan mukana. Luultavasti Anna-Liisakin, vaikka en häntä nähnytäkään. Kun esitys on päättynyt, Jorma nousee ylös ja kertoo haluavansa sanoa jotain:
- On erittäin hieno laulu järjestetty, erittäin mukava ja miellyttävä laulu. Opettaja kiittää kommentista.*

On vaikea arvioida, virittikö juuri lasten näkeminen vai laulujen kuuleminen tunteita, mutta asukkaille esitys vaikutti olevan mieleinen.

Toinen koululaisvierailu oli erään kansainvälisen koulun yläkoululaisten vierailu juuri joulun alla. Opettajan mukaan tarkoituksena oli tavata jokainen asukas ja antaa heille joulukortti (kuva 5), ehkä hieman keskustellakin. Suurin osa koululaisista puhui suomea, osa puhui englantia. Heitä oli suuri joukko, 30–40 oppilasta, joten havainnointi oli hankalaa. Osa koululaisista vieraili huoneissa olevien luona, suurin osa tuli keittiötilaan,

jossa muutamia asukkaita oli viettämässä aikaa. Keskityin havainnoimaan lähinnä siellä. Vierailu kesti noin 20 minuuttia.

Kuva 5. Asukas katselee saamia joulukortteja.

Koululaisista tilanne oli hieman jännittävä. Kortit osoittautuivat asukkaille pääasiassa mieleisiksi, mutta hämmentäviäkin tilanteita sattui puolin ja toisin.

*Kuulen jonkun lapsista kommentoivan kaverilleen, ettei uskalla antaa korttia. Ensimmäinen pari uskaltaa mennä Kallen luo ja antaa kortin. Kalle meinaa antaa kortin takaisin. Lapset sanovat, että se on hänelle. Kalle epäroi:
- Ei minulla ole rahaa ostaa sitä. Lapset sanovat, ettei tarvitse maksaa, vaan he ovat tehneet sen hänelle. Kalle pitää kortin ja laittaa sen pöydälle. Anna-Liisa ja Aili ovat saaneet jo monta korttia ja katselevat niitä. He vaihtavat keskenään muutaman sanan. Martti katsoo lapsia ja saamaansa korttia. Lapset tuovat myös Emmalle kortin toivottaen hyvää joulua. Tämä päästää hieman epämääräistä naurahdusta muistuttavan äänen. Hän meinaa laittaa kortin suuhun. Hoitaja kieltää. Kortin antanut lapsi näyttää kummeksvalta ja kääntyy pois. Anna-Liisa tutkii korttejaan tarkkaan. Emma pitelee saamaansa korttia. Vieno asettaa korttinsa pystyyn pöydälle.*

Osa asukkaista pääsi myös juttelemaan koululaisten kanssa.

Lapset juttelevat Anna-Liisan kanssa. He kättelevät esittäytyen. Anna-Liisa kehuu lapsia herttaisiksi ja iloisiksi, ja että heitä on mukava nähdä. Hän kysyy mistä koulusta he ovat, lapset vastaavat. Sitten hän kiittelee kortteista ja toivottaa lopuksi hyvää joulua.

Yleensä lapset ovat melko pidättyväisiä tekemään vuorovaikutusaloitteita ikääntyneen kanssa. Ikääntyneet taas ottavat kontaktia lapsiin mieluummin kahden kesken, ilman suurta yleisöä. (Ukkonen-Mikkola 2011, 107, 120.) Sen vuoksi tällaiset epäviralliset tilanteet toimivat hyvin puheliaimpien asukkaiden kohdalla ja vuorovaikutustilanteita syntyi lyhyesti.

Esittelystä huomaa, että kanssakäymisen tilanteet olivat tunnelmaltaan ja tilanteiltaan hyvin erilaisia. Seuraavaksi tarkastelen tilanteita tarkemmin asukkaiden toimijuuden näkökulmasta.

6.2 Vanhusasukkaiden toimijuus toiminta-alueina

Tässä luvussa käyn läpi tarkemmin sitä, millä tavalla toimijuuden modaliteetit eli vanhusasukkaiden osaaminen, voiminen, kykeneminen, haluaminen, täytyminen ja tunteminen näyttäytyivät lasten ja vanhusasukkaiden kanssakäymisen tilanteissa. Käsittelem toimijuutta vanhusasukkaiden toiminta-alueiden näkökulmasta ja tarkastelen tapoja, joilla ikääntyneet ilmentävät toimijuuttaan ikäpolvien kanssakäymisessä. Olen tiivistänyt toimijuuden ilmentymisen taulukkoon 1. Analysoin toiminta-alueita pääasiassa havainnointiaineistoa käyttäen.

Teema	Luokka	Aineistoesimerkki
Vanhusasukkaiden toiminta-alueet – toimijuuden ilmeneminen	Katseleminen ja seuraaminen	<i>Helmi ja Vieno istuivat pyörätuoleissa ja katselivat lapsia</i>
	Kehon kieli ja osallistuminen	<i>Lopuksi Aili taputtaa ja tömistelee innoissaan mukana</i>
	Puhe ja äänet	<i>Jorma sanoo hoitajalle: ” mukava laulut ja kaikki hienosti laitettu”</i>
	Tunteiden ilmaisu	<i>Välillä Rauha ja Anna-Liisa nauroivat lapsille hyväntahtoisesti, katsoivat välillä toisiaan ja taputtivat</i>
	Reagoimattomuus/passiivisuus	<i>Jorma istui koko lauluhetken katsellen totisena lapsia tai ympärilleen</i>
	Aktiivinen vetäytyminen	<i>Kalle liikuttaa rullatuoliaan pois päin</i>

Taulukko 1: Ikääntyneiden toimijuus toiminta-alueina ikäpolvien kanssakäymisessä.

Katseleminen ja seuraaminen

Vanhusasukkaat osallistuivat kanssakäymiseen lasten ja heidän laululeikkiensä katselemisen kautta. Lähes kaikki asukkaat olivat katseella mukana, vaikka muuten he eivät olisikaan osallistuneet millään tavalla. Lapsia kohtaan osoitettiin kiinnostusta katseen suuntaamisella heitä kohti.

Martti istui koko lauluhetken katsellen lapsia tai ympärilleen totisena.

Ympäristön seuraaminen on DCM-menetelmässä yksi passiivisuutta kuvaava luokka. Topon ja kumppaneiden (2007, 78–81) mukaan se on toimintana vaikeasti määriteltävä, koska on vaikea saada tietoa siitä, seuraavatko he todella, mitä ympärillä tapahtuu, vai ovatko he vaipuneet täysin omiin maailmoihinsa. Vaikeutta lisää tutkimuksessani se, että lähes kaikki havainnoimani tilanteet olivat luonteeltaan sellaisia, joissa asukkaiden rooli oli olla katsojina ja ”yleisönä” lasten esityksissä. Tässä katkelmassa määrittelin katseleminen ja tilanteen seuraamisen ilmaisevan kuitenkin Martin toimijuutta. Hän kykenee keskittymään seuraamiseen ja vaikkei ehkä ilmaise tunteitaan esitystä kohtaan, hän voi valita haluaako hän seurata vai ei. Katseleminen ja tilanteiden seuraaminen on DCM-menetelmää soveltavissa tutkimuksissa määritelty passiiviseksi toiminnaksi varsinkin, jos se kuvastaa täydellistä ”tekemättömyyttä” (Topo ym. 2007, 57). Tulkintani mukaan tässä ei ole siitä kyse, koska Martti kykeni samaisessa tilanteessa myöhemmin ilmaisemaan iloaan naurahtelemalla, joten hän on ollut mukana tilanteessa. Toiminnallisia luokkia arvotetaan yleensä enemmän hyvinvointia tuottaviksi, ihmisyyttä tukeviksi ja siten ”onnistuneemmiksi” reaktioiksi kuin passiivisia toimintoja (ks. Sormunen ym. 2004; Jarrott & Bruno 2003). Hoivakodin hoitajien näkemyksen mukaan enemmistölle asukkaista katseleminen on kuitenkin helpoin ja yhtä kaikki mielekäs tapa osallistua.

- Nii eivätkä samalla tavalla sitte pysty osallistumaan et muutama vanhus on sillee et jotka pystyy sillä tavalla, mut enempi se on sitä seuraamista ja mukana oloa ja kattelemista et mitä ne lapset. (hk)

Jotkut tutkijat korostavat, että muistisairauksia sairastaville ikääntyneille tulisi tarjota mahdollisuuksia vain tilanteiden katselemiseen ja seuraamiseen ilman aktiivista osallistumista. Jo sellainen passiivinen osallistuminen on merkityksellistä, vaikka pääpaino olisikin stimuloivassa vuorovaikutuksessa. (Ward ym. 1996.) Monet ikääntyneet saattavat nauttia pitkiäkin aikoja vain lasten katselemisesta (Ukkonen-Mikkola 2011, 141) ja

jo samassa tilassa oleminen on hyödyllistä virittäen ikääntyneissä positiivisia reaktioita, kuten hymyilyä (Hayes 2003, 124). Se ei myöskään vaadi erityistä osaamista.

Sitten ensimmäiset lapset tulevat sisään. Aili huokaisee yhteen ääneen Rauhan kanssa:

- Voi hellan luoja sentään, oi joi!

Aili ja Rauha taputtavat, kun lapset tulevat sisään. Suoma hymyilee leveästi.

- Semmosia naperiloita!, Aili tokaisee ihailevasti.

Jo pelkkä lasten näkeminen viritti monissa asukkaissa spontaaneja tunnereaktioita, joita osa kykeni ja halusi osoittaa eleillä, kuten hymyillä, naurulla sekä ihastuksen sanoilla. Myös muissa tutkimuksissa on todettu, että lasten näkeminen innostaa asukkaita osoittamaan lämpöä lapsia kohtaan koskettamalla heitä ja ojentamalla käsiä heitä kohti (Newman & Ward 1993, 328).

Kehon kieli ja osallistuminen

Sanattomat eleet ja kommunikointitavat ovat merkityksellisessä roolissa lasten ja ikään-tyneiden vuorovaikutuksen tilanteissa. Sanaton vuorovaikutus voi olla eleitä, ilmeitä, asentoja ja kosketusta. (Ukkonen-Mikkola 2011, 124.) Hoivakodin ja päiväkodin yhteisissä tilaisuuksissa lapset ja vanhusasukkaat pääsivät vuorovaikutukseen toistensa kanssa juuri kehon kielen avulla.

Jorma heiluttaa takaisin hänelle heiluttaville lapsille.

Tässä Jorma näki heiluttavat lapset, mikä luultavasti synnytti hänessä tunnereaktion, johon hän halusi ja kykeni omalla toiminnallaan vastaamaan. Erilaiset heilutukset, liikkumiset ja vaikkapa korttien pitäminen kädessä osoittautuivat mielestäni paljon kerto- viksi havainnoiksi varsinkin sellaisten asukkaiden kohdalla, jotka muuten eivät yleensä puhu tai reagoi tilanteisiin. Esimerkiksi paljon omissa aatoksissaan oleva Emma osoitti erityistä mielenkiintoa saamaansa joulukorttia kohtaan.

Emma oli mennyt TV-huoneeseen ja istui sohvalla katsoen käsissään olevaa korttia.

Se, että Emma oli vienyt kortin mukanaan ja katseli sitä edelleen, vaikka lapset eivät enää olleetkaan paikalla, kertoo eleenä mielestäni paljon. Emman kognitiivinen toimintakyky ja sitä kautta erilaisten asioiden hahmotuskyky oli selkeästi heikentynyt eikä hän kyennyt ilmaisemaan tahtoaan asioita kohtaan juuri millään tavalla. Tässä hän kykeni

toimintansa kautta ilmaisemaan mielenkiintoaan korttia kohtaan. Kortin täytyi olla jollain lailla hänelle merkityksellinen tässä tilanteessa, vaikka tätä merkitystä ei voikaan tulkita. Se, että Emma halusi pitää korttia mukanaan, oli osoitus hänen toimijuudestaan. Sillä tavalla hän ilmaisi korttiin liittyvää merkitystä.

Osallistuminen jollain tavalla käynnissä olevaan yhteiseen toimintaan kuvasi asukkaiden toimijuutta monipuolisimmin. Sellaisia olivat tilanteet, joissa asukkaat osallistuivat kehoaan käyttäen lasten lauluihin ja leikkeihin tai liikkuivat musiikin tahdissa vaikkapa jalkaa heiluttaen.

Sitten ohjaaja kertoo miten leikki menikään: taputukset, tömistely, napsutus, nyökytys ja Totta kai -huudahdus. Aili taputtaa ja tömistelee innoissaan naurahdellen mukana, Rauha myös, Suoma hieman vähemmän.

Kuva 6. Asukas taputtaa rytmiä lapsia katsellen.

Tällaiset toiminnot ilmensivät parhaimmillaan asukkaiden jäljellä olevaa toimijuutta. Niissä on pystytty luomaan edellytyksiä yhteiselle tekemiselle ja omien voimavarojen käyttämiselle (Topo ym. 2007, 98). Aili osoitti osaavansa, kykenevänsä, haluavansa ja voivansa taputtaa lasten leikkien tahdissa (esimerkkinä kuva 6). Se sai hänessä aikaan tunnereaktion, joka näkyi esimerkiksi hymynä ja nauruna. Hoivakodin omaan virike-toimintaan aktiivisesti osallistuneet olivat usein monipuolisesti mukana päiväkodin ja hoivakodin tapahtumissa. Aktiivisimpia mukana olijoita olivat Rauha, Anna-Liisa, Suoma, Aili, Hertta, Helga ja myös Vieno.

Ohjaaja sanoo, että myös muu yleisö saa leikkiä. Vieno olikin innoissaan mukana Leijonanmetsästyslaulussa ja taputtaa rytmiä vuorotellen käsiin ja polviin. Hoitajaopiskelija ja minäkin innostumme hieman. Suo-kohdassa Vieno tekee suullaan taitavasti suoääniä ja laulaakin vähän.

Katkelmassa Vieno selvästi tunsu kyseisen laululeikin ja osasi liikkeet. Tässä tilanteessa hän kykeni ne tekemään, koska siinä ei esimerkiksi tarvinnut liikuttaa jalkoja, mikä olisi ollut pyörätuolissa istuen mahdotonta. Vienon voimista luultavasti edesauttoi se, että hoitaja ja minä näytämme esimerkkiä ja ohjaaja kehottaa kaikkia osallistumaan – myös muut kuin lapset saavat leikkiä. Luultavasti Vieno on ainakin joskus pitänyt kyseisestä laulusta, ja siksi haluaa nyt osallistua. Siten toimijuutta virittivät tuttu laulu ja muiden näyttämä esimerkki. Toimijuuden ulottuvuuksista juuri halu kykyjen ja osaamisten käyttöön on Virkolan (2009, 151) mukaan oleellisin. Jos toiminta on hyvin mielekässtä asukkaalle, voi hänen osallistumisensakin olla aktiivisempaa kuin tavallisesti, ja säilyneet taidot tulevat helpommin esiin.

Puhe ja äänet

Muistisairauksien vuoksi melkein kaikkien asukkaiden kyky tuottaa puhetta oli heikentynyt. Monet pystyivät silti jollain tavalla ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan sanallisesti tai muuten äänitelemällä. Puhetta oli vaikea saada tarkasti havaintopäiväkirjaan, koska monet puhuivat hiljaisella äänellä, olivat kaukana tai puhuivat epäselvästi. Joka tapauksessa pienistä kommentteista ja äännähdyksistä saattoi saada kiinni siitä, mitä vanhusasukkaat ajattelivat tilanteista.

Rauha lukee lasten tekemiä kortteja, Suoma ja Helgakin katselevat niitä. Hetken päästä Rauha ojentaa yhden kortin Suomalle sanoen:

- Katoppas, kaikkia.

- Niin, Suoma vastaa. Vien kortteja Jorman pöytään. Hän kehuu:

- Kyllä tuli kortteja!

Lapset tuovat myös Emmalle kortin toivottaen hyvää joulua. Tämä päästä hie-man epämääräistä naurahdusta muistuttavan äänen.

Lasten tai heidän korttiensa näkeminen sai lähes aina jonkun asukkaan ihailevat sanat osakseen, kun muuten arjessa asukkaat olivat paljolti hiljaa. Puheella ilmaistiin etenkin tunteita. Sillä tavalla tuli ilmi, että monilla asukkailla oli vielä puheen tuottamiseen tarvittava kyky jäljellä. Kanssakäymisen tilanteet toivat esiin halun käyttää tätä kykyä. Lähes joka tilanteessa puhuminen sallittiin, mutta kenenkään ei täytynyt. Tosin silloin tällöin puheliainmille osoitettiin, että pitää kuunnella ja seurata esitystä. Joskus yhteisissä hetkissä äänet ja puhe nimittäin häiritsivät muita tai sillä pyrittiin ilmaisemaan sitä, ettei tapahtuma sillä hetkellä ollut mieleinen.

Aili kommentoi kovaan ääneen:

- Loppus jo tämä! kun me hoitajan kanssa taputamme lapsille.

Myöhemmin Aili kertoi olevansa hyvin väsynyt ja koki, ettei jaksanut ja kyennyt seuraamaan tilannetta ja olemaan koko lauluhetkeä jalkeilla. Hän tuo vahvasti toimijuuttaan esiin suorassa puheessaan ja ilmaisee näin halunsa pois tilanteesta. Sillä kertaa hän jaksosi seurata tilanteen loppuun saakka hoitajan kannustuksen avulla.

Tutkimustulosten mukaan lasten läsnä ollessa muistisairauksia sairastavat ikääntyneet puhuvat ja kommunikoivat enemmän ja ylipäättään heidän sosiaalinen ja vuorovaikutuksellinen käyttäytymisensä voi lisääntyä (Ward ym. 1996; Short-DeGraff & Diamond 1996).

Yksi lapsista pysähtyi meidän kohdallemme ja Rauha tervehti häntä. Rauha kysyy:

- Onko kiva olla ulkona? Poika vastaa:

- On kiva olla ulkona. Rauha hymähtää myönnellen ja hymyilee.

Tässä Rauha kykenee puheensa avulla luomaan vuorovaikutustilanteen yhden lapsen kanssa. Hän on aiemmin kertonut pitävänsä lapsista ja haluaa siksi jutella pojan kanssa. Hän kykenee ja voi sen tässä hetkessä tehdä, kun poika pysähtyy juuri meidän kohdallemme. Poika haluaa vastata ja Rauha osoittaa tunteensa tilanteesta hymyilemällä. Vaikka puhetta asukkaiden ja lasten välillä ei syntyntykään paljon, tilanteet innostivat asukkaita puhumaan tilanteista ja osoittamaan ihastustaan lapsia kohtaan.

Tunteiden ilmaisu

Pelkästään asukkaiden katseista ja ilmeistä ei pystynyt välttämättä helposti arvioimaan tunnetiloja, joita tilanteet asukkaissa mahdollisesti herättivät, sillä monille kasvojen ilmeiden muodostaminen saattoi olla vaikeaa. Syynä ilmeettömyyteen voi olla etenevä muistisairaus (Erkinjuntti 2010b). Useimmiten on lähes mahdotonta arvioida sitä, joutuuko tunteiden ilmaisemattomuus juuri muistisairaudesta ja siitä, ettei asukas kykene niitä ilmaisemaan, vai yksinkertaisesti siitä, ettei niitä haluta ilmaista. Voihan olla, ettei niitä virinnyt kaikille samalla tavalla samassa tilanteessa olleille. Silti monet pystyivät ja myös halusivat ilmaista tunteitaan eri tavoin. Asukkaiden oma puhe oli apuna tunteiden tulkinnessa.

Jorma kiittelee koulun opettajia:

- Mielestäni vierailu on ollut mukava ja iloinen tapahtuma.

Jorma oli ilmeiltään usein totinen ja ilmeetön, mutta puheellaan hän usein halusi ja kykeni osoittamaan, että ilmeettömyyden takana oli silti useimmiten iloisia tunteita lasten näkemistä kohtaan. Tunteiden ilmaisussa voi käyttää eri tapoja, missä kehon kieli on tärkeässä roolissa. Hymyt, naurut ja kyyneleet olivat tapoja ilmaista tunteita.

Yksi takarivissä istuneista pojista kääntyi taaksepäin kohti asukkaita silmät tarkoituksella ympyriäisinä heitä tuijottaen. Suoma osoitti häntä ja nauroi kommentoiden jotain vieressä istuneelle hoitajalle, joka myös hymyili.

Tässä katkelmassa pojan toiminta herättää Suomessa tunnereaktion, jonka hän osoittaa naurulla. Siksi hän haluaa luoda tilanteesta vuorovaikutuksellisen osoittaen poikaa ja jakaa kokemuksen vieressään istuvan hoitajan kanssa. Tässä tilanteessa tulee esiin melkein koko toimijuuden erilaiset puolet: Suoma osasi, halusi, kykeni ja hänellä oli mahdollisuus kokea ja reagoida tilanteeseen. Kokemus herätti hänessä tunnereaktion, jonka hän pystyi ilmaisemaan ja jakamaan toisen ihmisen kanssa. Tilanteesta käy ilmi hyvin se, että toimijuus voi näkyä monella tavalla yhtä aikaa pienissä kohtaamisen tilanteissa. Näin voin todeta samaa kuin Virkola: Muistisairaiden osallistuminen voi olla hyvinkin pientä, mutta silti se on merkityksellistä osallistumista. Ryhmä – ja tässä tilanteessa ikäryhmien kohtaaminen – lisää kohtaamisten monipuolisuutta ja merkitystä. (Virkola 2007, 62–68.)

Ukkonen-Mikkola (2011, 125) huomasi omassa tutkimuksessaan saman ilmiön kuin mikä katkelmissa tulee ilmi: vanhusasukkaat voivat olla ilmeettömämpiä, mutta lähes aina kohdatessaan lapsia he hymyilivät ja Taavintalon yhteisissä tilaisuuksissa he saattoivat liikuttua kyyneliin saakka.

Martti on naureskellut pyrskähdellen ja nyt hänellä valuu kyyneleitä. Hän on liikuttunut. Hoitaja kuivaa hänen poskiaan ja puhelee empaattiseen sävyyn.

Jasmiinin hoivakodin haastatteluissa kävi ilmi, että lapset herättävät sekä asukkaissa että hoitajissa tunteita. Hoitajien tulkinnoista sain tukea omille havainnoilleni. Hoitajat tulkitsivat ainakin Martin itkun ilon osoitukseksi, vaikka itku voisi merkitä suruakin.

*- Ystävänpäivänä oli kyl hauskaa mun mielestä. Et mulki tuli kyyneleet silmiin että miten ihanaa että ne meidän vanhukset et ne oli niin iloiseita että (Martti) itki et hän oli kyl tosi ilonen
- Hän oli tosi ilonen ku hän itki (naurahtaen) joo siis se onkin, Martin itku onkin
- Ei siis se tuli kyllä onnellisuudesta (hk)*

Voi olla, että kyseisessä tilanteessa Martille heräsi muistoja lapsista tai omasta lapsuudesta tai ehkä sitä virittivät kuultu musiikki, laulun sanat tai lausutut runot. Muistojen heräämisen lähdettä on mahdotonta arvioida, mutta tunteen syntyminen ja sen ilmaisemisen voiminen ja kykeneminen on toimijuuden kannalta merkityksellistä. Kanssakäymisessä syntyvien ilon tunteiden kautta ikääntyneiden eristyneisyyden tunteita voidaan vähentää ja tunteet voivat säilyä pitkään lasten näkemisen jälkeenkin (Heyman & Gutheil 2008, 404). Lasten kohtaamiseen saattaa liittyä monenlaisia muistoja omasta lapsuudesta, lapsista tai lapsenlapsista, niin hyviä kuin vaikeitakin. Muistot voivat tuoda emotionaalista sisältöä ikääntyneiden elämään ja se voi vaikuttaa elämänlaatuun, hyvinvointiin ja mielialaan. (Dahlblom 2000, 103–104; Heyman & Gutheil 2008, 406.)

Reagoimattomuus ja passiivisuus

Ikäpolvien kanssakäymisen aikana havaitsin vanhusasukkaiden toiminta-alueina myös tilanteisiin reagoimattomuutta ja passiivisuutta sekä aktiivista vetäytymistä. Ne kuvaavat sellaisia tilanteita, joissa asukkaat eivät millään lailla osoittaneet mielenkiintoa lapsia tai toimintaa kohtaan tai pyrkivät hakeutumaan niistä pois. Tällaista käyttäytymistä on kuvattu DCM-menetelmässä tyypin 2 käyttäytymiseksi, jolla ei nähdä olevan yhtä suurta potentiaalia ihmisyyden ja hyvinvoinnin tukemisessa. Edellisten kappaleiden kaltaisia toiminnallisia luokkia korostetaan, koska niiden ajatellaan tuottavan ihmisille enemmän hyvinvointia kuin passiivisena olemisen. (Jarrott & Bruno 2003; Brooker 1995; ref. Sormunen ym. 2004; Topo ym. 2007, 78–81.)

Passiivisuuden ja aktiivisen vetäytymisen syistä ei voi saada varmaa tietoa. Tulkintani mukaan suuri osa selittyy dementian aiheuttamilla oireilla, jotka voivat olla hyvin yksilöllisiäkin. Siksi ei voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että lasten ja vanhusasukkaiden kohtaamisen tilanteet itsessään olisivat aiheuttaneet tällaisia, usein kielteisiksi luokiteltuja reaktioita, vaan taustalla on luultavasti erilaisia syitä. Tarkoitukseni ei ollutkaan osoittaa, mistä syystä kielteiset reaktiot kenenkin kohdalla johtuivat, vaan tuoda esiin, että myös tällaisia toiminta-alueita ikäpolvien kanssakäymisessä ilmeni.

Erottelin havainnointiaineistosta passiivisuutta kuvaavia tilanteita, joissa asukkaat katsoivat muualle tai ainakin näyttivät ulospäin olevan omassa maailmassaan eivätkä edes seuranneet tilanteita.

Kalle katselee, mutta katse harhailee usein muualle, Martti näytti nuokkuvan pyörätuolissaan.

Tilanteissa nukkuminen saattoi kertoa asukkaiden väsymyksestä enemmän kuin varsinaisesti tilanteen tylsyydestä tai halusta lähteä pois. Väsymys aiheutti helposti sen, että tilanteet eivät jaksaneet kiinnostaa. Nukkumista on luokiteltu usein erillisenä luokkaan ottamatta kantaa toiminnan positiivisuuteen tai negatiivisuuteen (Jarrott & Bruno 2003). Lisäksi passiivisuudeksi luokittelin tilanteita, joissa asukas ei esimerkiksi vastannut lasten esittämiin kysymyksiin tai ei taputtanut muiden taputtaessa esityksille. Tämä tosin saattoi johtua esimerkiksi huonosta kuulosta, mikä vaikeuttaa tilanteiden seuraamista ja kommunikointia.

Toimijuuden kannalta passiivisen vetäytymisen osoitukset saattoivat olla merkkejä siitä, että sillä hetkellä asukas ei halunnut tai kyennyt ottamaan osaa tilanteeseen demensioireiden, kipujen, tilan, ajan tai muiden syiden vuoksi. Toisaalta passiivisuutta voidaan tarkastella toimijuuden kautta. Asukkaat pystyivät ilmaisemaan tilanteen epämu-kavuuden passiivisuudella, jos tilanteeseen liittyi täytymistä eikä asukas päässyt siitä halutessaan pois. Herää kysymys siitä, olisiko tilanteissa voitu innostaa asukkaita toimimaan tukemalla heidän kykyjään ja osaamistaan kullekin sopivalla tavalla (ks. Epstein & Boisvert 2006, 106–107; Topo ym. 2007, 98–100). Millä tavalla heidän puhetaan, osallistumistaan ja tunteitaan olisi saatu paremmin esiin? Mitä se olisi vaatinut toiminnalta, ohjaajilta, paikalta ja ajalta? Näihin kysymyksiin palaan myöhemmin tulo-sissani.

Aktiivinen vetäytyminen

Aktiiviseksi vetäytymiseksi luokittelin tilanteita, joissa asukkaat pyrkivät selvästi pois yhteisistä tilanteista. Esimerkiksi jotkut pyörätuolissa istuvat saattoivat lähteä liikkumaan pois päin tilanteesta kuten tässä esimerkissä Kalle.

Hieman tämän jälkeen Kalle lähti rullailemaan pyörätuolillaan taas ovelle päin ja kommentoi itsekseen jotain. Hoitaja kuitenkin toi hänet takaisin ja tuli istumaan hänen viereensä. Kallen sanoista kuulin, että hän sanoi olevan vaikeaa. Hoitaja silitteli hänen olkaansa ja kuiskaili hänen korvaansa jotain ja vastasi nyökyttäen tai lyhyin sanoin hänen kommentointiinsa. En kuullut, mitä kommentit tai hoitajan sanat olivat. Sillä tavalla Kalle pysyi lauluhetken lopun paikallaan. Viimeisen piirissä käydyn nimileikin aikana hoitajat naureskelivat lapsille. Nyt Kallekin naurahti ja hymyili lopuksi hoitajan kanssa lasten työnnellessä toisiaan piirin keskelle.

Virkola (2007, 62–68; 2009, 153) toteaa, että muistisairaat ikääntyneet osallistuvat toimintaan kykyjensä mukaisesti, jos kokevat sen sillä hetkellä mielekkääksi itselleen. Toisinaan he voivat osoittaa tilanteista vetäytymistä, jos tilannetta ei koeta hyödylliseksi tai mielekkääksi, siihen ei yksinkertaisesti haluta osallistua, tai jos se on liian vaativa. Joskus taas voi olla tilanteita, että ikääntynyt haluaisi ja osaisi, mutta siinä tilanteessa ei vain kykene. (Virkola 2009, 153.)

Tulkintani mukaan edellisessä katkelmassa oli kyse siitä, että Kalle koki tilanteen häiritsevänä, koska ei kyennyt muistisairautensa vuoksi keskittymään suureen ryhmään meluavia lapsia ja muita ihmisiä. Tässä esimerkissä hoitaja pystyy omalla toimijuudellaan rohkaisemaan, tukemaan ja kannustamaan häntä. Rauhoittuminen auttaa tilanteen seuraamisessa. Lopputuloksena on positiivisen tunteen ilmaisu. Hoitajilla on mahdollisuus kompensoida heikkenevää toimijuutta huomioimalla ikääntyneen tarpeet ja tukemalla heidän kykyjään ja osaamistaan (Virkola 2009, 153–154).

Monille asukkaille oli tyypillistä liikkua tiloissa paljon, joten liikkuminen yhteisistä tilanteista pois ei ollut asukkaille normaalista poikkeavaa käytöstä. Aineistosta kävi ilmi, että tavallisesti paljon hoivakodissa liikkuvat asukkaat pyrkivät liikkumaan myös yhteistoiminnan aikana. Liikkumista on luokiteltu erillisenä toiminta-alueena, samoin kuin nukkumista, ottamatta kantaa toiminnan positiivisuuteen tai negatiivisuuteen (Jarrott & Bruno 2003). Toisaalta liikkumisen voi tulkita niin, että lasten näkeminen ei ollut asukkaista mitenkään erityistä normaaliin verrattuna, tai että asukas ei ainakaan halunnut kiinnittää erityistä huomiota lapsiin ja esitykseen jäämällä katsomaan sitä. Rauhattomia tilanteita oli pihatapahtumassa, jossa ainakin Emmalla ”oli vauhti päällä” eikä hän malttanut pysyä paikoillaan katselemassa lapsia pulkkamäessä.

Toisenlaista aktiivista vetäytymistä olivat tilanteet, joissa asukas haki huomiota itselleen äännelemällä ja puhumalla kovasti.

Kalle kuuluu sanovan, ettei osaa laulaa ja hänet kärrätään pois päin, sillä hän puhelee kovaan ääneen.

Ääntelyn taustalla oli usein asukkaiden ahdistunut olo tai kivut, tai kyse voi olla toistooireista (Topo ym. 2007, 79). Joillain oli tapana puhua paljon itsekseen ja hakea huomiota sillä tavalla, mikä joskus häiritsi muita osallistujia. Aktiivinen vetäytyminen ku-

vaa myös toimijuutta. Kun asukas ei halunnut osallistua tilanteeseen syystä tai toisesta, hän kykeni sen ilmaisemaan esimerkiksi puheella tai poislähtemisellä. Tällöin saattoi olla kyse täytymisestä. Kun asukkaalla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin seurata tilannetta, vaikka hän ei olisi halunnut, negatiiviset tunteet näkyivät aktiivisen vetäytymisen ilmauksina. Eräiden tutkimusten mukaan kuvatonlaiset kielteiset reaktiot voivat kertoa siitä, että toiminta on suunniteltu vain lapsiyleisö huomioiden (Salari 2002).

Ikääntyneiden välillä on paljon persoonallisia eroja siinä, miten he kokevat toiminnan ja lasten läsnäolon. Kaikkia ikääntyneitä yhteistoiminta ei syystä tai toisesta kiinnosta eikä se ole heille merkityksellistä. Sen vuoksi ikääntyneiden sitouttaminen siihen voi olla haasteellista. (Heyman & Gutheil 2008, 406; Ukkonen-Mikkola 2011, 95.) Hoitajien mukaan uusille asukkaille tehtävässä narratiivisessa haastattelussa on saattanut joskus käydä ilmi, että asukas ei omaisten mielestä juurikaan välitä lapsista. Toisaalta hoitajat pohtivat sitä, että toisenlaisessa ympäristössä ja sairauksien myötä aikaisemmat mielipiteet saattavat luonnollisesti muuttua. Huomattavaa on se, että suurin osa asukkaista on tullut Jasmiiniin kaupungin ohjaamina eikä vapautuneeseen asumispaikkaan ole voinut välttämättä itse vaikuttaa.

Ylipäättään terveyden ja toimintakyvyn heikkeneminen on yksi yleinen syy sille, etteivät ikääntyneet halua osallistua kanssakäymiseen lasten kanssa (Ukkonen-Mikkola 2011, 95) tai muuhunkaan aktivoivaan toimintaan (Topo ym. 2007, 59–63). Muiksi syiksi ikääntyneiden viihtymättömyyteen päiväkodeissa ja lasten parissa on arveltu lasten kovia ääniä, isoa lapsiryhmää sekä ikääntyneille tulevaa häiritsemisen pelkoa ja tiellä olemisen tunteita (Ukkonen-Mikkola 2011, 95–96; Dahlblom 2000, 97). On tavallista, että kaikki ikääntyneet eivät halua osallistua koko aikaa, vaan he tarvitsevat paikan, jonne välillä poistua melusta (Short-DeGraff & Diamond 1996, 478–479; Salari 2002, 328).

6.3 Lopputuloksena iloa ja haasteita

Jasmiinin hoivakoti ja päiväkotit ovat esimerkki Hagestadin ja Uhlenbergin (2006) määrittelemästä ikäsegregaation purkamisyrityksestä, jossa instituutiot on yhdistetty ja fyysisistä tilaa pyritään jakamaan ryhmien välillä. Tosin käytännössä täydellinen rajojen rikkominen ei ole onnistunut eikä täysin mahdollistakaan. Turvallisuussyistä esimerkiksi hoivakodin ja päiväkodin välillä on lukitut ovet, joista asukkaat ja lapset eivät pääse

kulkemaan valvomatta. Ylipäättään vanhusasukkaiden osallistuminen näytti olevan mahdotonta, ellei hoitajia ollut tarpeeksi sillä hetkellä saatavilla.

Hoitajat keskustelevat lauluhetkestä. Toinen heistä muistuttaa, että sinne pitäisi etukäteen ilmoittaa jos vanhuksia on tulossa. Toinen toteaa, että ei todellakaan mennä jos heitä on tänään vuorossa vain kaksi. Ensimmäinen myöntelee: niin, jonkun pitää olla myös siellä lauluhetken ajan. Päättelen, että tänään ei luultavasti olla menossa lauluhetkeen.

Kaiken kaikkiaan työntekijöiden mielestä vanhusasukkaiden ja lasten kohtaamiset olivat sujuneet pääosin hyvin. Vaikka asukkaiden vuorovaikutus- ja kommunikointitaidot olivat heikentyneet, he kykenivät ilmaisemaan toimijuuttaan ikäpolvien kanssakäymisen tilanteissa kehon eri eleillä, toiminnallaan, tunteilla, äänillä ja puheella. Erityisesti asukkaiden osallistumista kuvaava luokka ilmensi asukkaiden toimijuutta parhaimmillaan: he kykenivät ja halusivat osallistua aktiivisesti toimintaan, joka herätti heissä positiivisia tunteita. Tällöin ikäpolvien kanssakäymisen ympäristö määrittyi toiminnallisuutta tukevaksi, asukkaiden omien voimavarojen käyttöön kannustavaksi, stimuloivaksi ja edellytykset yhteiselle tekemiselle täyttyivät (ks. Topo ym. 2007, 98–100).

Vetäytymistä ja passiivisuutta kuvaavat toiminta-alueet toivat esiin ikäpolvien kanssakäymiseen liittyviä haasteita. Haasteet liittyivät erityisesti siihen, että kaikkien asukkaiden toimijuutta ei pystytty tukemaan niin vahvasti kuin ehkä olisi voinut. Kaikkien toiminnallisia voimavaroja ei saatu esiin, vaan tilanteet sisälsivät enimmäkseen katselemista ja seuraamista. Selkeitä vuorovaikutustilanteita lasten ja vanhusasukkaiden välillä syntyi havainnointijaksoni aikana vain muutamia kertoja. Tämä johtui nähdäkseni useimmiten tapahtuman luonteesta: asukkaat olivat katsojia ja lapset esiintyjiä. Tilanteet eivät mahdollistaneet vuorovaikutuksellisten suhteiden syntymistä, mikä liittyy tilajärjestelyihin ja paikkoihin. Myös Taavintalossa keskinäistä vuorovaikutusta lasten ja ikääntyneiden välillä oli Ukkonen-Mikkolan (2011, 109–110, 127) mukaan yllättävän vähän. Hänen mukaansa tilojen ohella toiminnan sisällöllä on merkitystä vuorovaikutuksen määrään ja laatuun.

Vaikka en keskittynyt havainnoissani juurikaan lasten kokemuksiin tai näkökulmaan, heidänkin reaktioitaan tuli väistämättä näkyviin aineistossani. Pienet kohtaamiset lasten ja ikääntyneiden välillä toivat esiin sekä lapsilla että vanhusasukkailla positiivisia tunteita, mutta myös pelkoa, hämmennystä ja ihmettelyä. Haasteena lasten kannalta näyttäytyi se, että vanhusasukkaat voivat olla pelottavia, koska he saattavat äänellä voi-

makkaasti, käyttäytyä ennalta arvaamattomasti ja käyttää erilaisia apuvälineitä, mitä kaikki lapset eivät ymmärrä.

*Lapset tuovat myös Emmalle kortin toivottaen hyvää joulua. Tämä päästää hie-
man epämääräistä naurahdusta muistuttavan äänen. Hän meinaa laittaa kortin
suuhun. Hoitaja kieltää. Kortin antanut lapsi näyttää kummastuneelta.*

Esimerkki lienee tyypillinen tapahtuma, mitä muistisairaiden hoivakodissa voi tapahtua ja liittyy dementoivien sairauksien etenemiseen. Työntekijöiden mukaan tällaisista tilanteista lapsilla ei välttämättä ole paljoa kokemuksia tai tietoa etukäteen, joten sellaiset tapahtumat voivat olla järkyttäviä varsinkin herkimmille lapsille. Lapset eivät kohtaa tällaisia tilanteita enää ikäsegregaation myötä tavallisessa arjessaan.

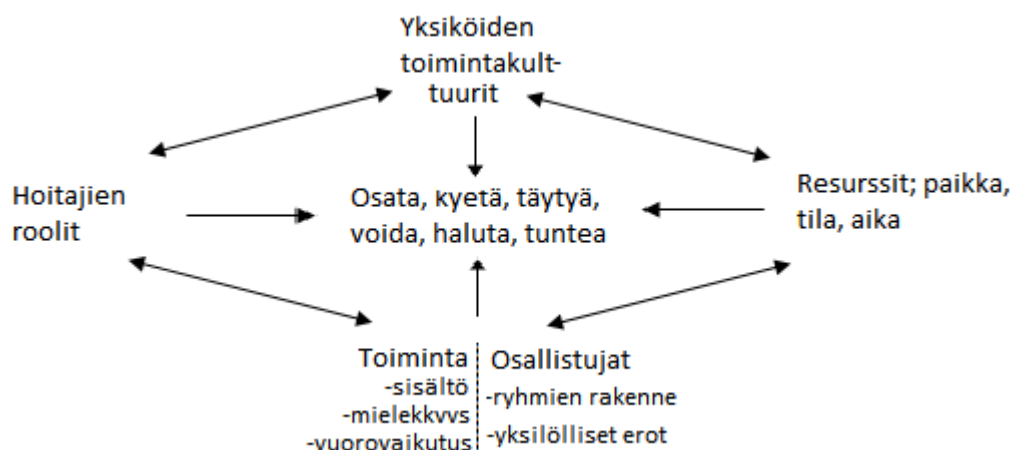
Suomen ulkopuolella ikäpolvien kanssakäymisestä saatujen kokemusten mukaan lapset eivät juuri välitä ikään liittyvistä rajoitteista, ikääntyneiden oudosta käytöksestä tai apuvälineistä. He näkevät ikääntyneissä ihmisen, eivätkä laita painoarvoa ulkoisille ominaisuuksille tai heikentyneille kognitiivisille kyvyille, joten heillä on ihanteellinen tapa suhtautua avoimesti muistisairauksia sairastaviin ikääntyneisiin. (Gaigl 2010, 366; Zinn 2002, 30; Hayes 2003, 124–125; Heyman & Gutheil 2008, 407.) Toisaalta korostetaan sitä, että lasten kanssa tulisi valmistautua erilailla käyttäytyvien ikääntyvien kohtaamiseen ja suunnitella tilanteet huolellisesti, koska tilanteet voivat olla jopa haitallisia lapsille (Griff ym. 1996, 611). Siten näkemykset vaihtelevat tutkijasta riippuen.

Yhteisten yksiköiden tutkimuskentällä on huomattu haasteita, joita ovat olleet esimerkiksi yksiköiden erilaiset rakenteet ja aikataulut, johdon tuen puute ja henkilökunnan negatiiviset asenteet, tiedon puute toisesta yksiköstä, osallistujien tarpeiden huomiomattomuus sekä yksiköiden yhteistyöhön liittyvät ongelmat (Jarrott ym. 2006, 84–87). Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin samansuuntaisia, Jasmiinissa ilmenneitä haasteita.

7 IKÄPOLVIEN KANSSAKÄYMINEN TOIMIJUUDEN KONTEKSTISSA

7.1 Toimijuuden kokonaisdynamiikka

Tähän mennessä olen analysoinut lasten ja vanhusasukkaiden kanssakäymistä toimijuuden modaaliteettien ja niitä ilmentävien toiminta-alueiden kautta yksilötasolla. Nyt näkökulma siirtyy siihen, miten yksiköiden työntekijät suhtautuvat yhteistoiminnassa ilmenneisiin haasteisiin. Tarkastelen sitä, millaista kanssakäymistä he haluaisivat luoda yhteisen toiminnan kehittämisen avulla vanhusasukkaille ja lapsille, ja mitä tämä vaatii rakenteiden osalta. Samalla vanhusasukkaiden toimijuus asettuu laajempaan kontekstiin. Erilaiset rakenteelliset tekijät luovat puitteet ja mahdollisuudet kanssakäymiselle ja sitä kautta ikääntyneiden toimijuudelle, mutta samalla ne rajaavat kehittämisen mahdollisuuksia. Olen muokannut tulosteni pohjalta luvussa 2.3.2 esittämäni Jyrkämän (2007, 207) kuviosta ikäpolvien kanssakäymistä toimijuuden kontekstissa kokonaisdynamiikkana havainnollistavan kuvion (kuvio 2).

Kuvio 2. Ikäpolvien kanssakäyminen toimijuuden kontekstissa (muokattu Jyrkämä 2007, 207).

Kuvio kokoaa toisen tutkimuskysymyksen hahmotettavaksi kokonaisuudeksi. Sitä voi lukea niin, että ikäpolvien kanssakäymiseen ja ikääntyneiden toimijuuteen siinä liittyvät toiminta, siihen osallistuvat yksilöt/ryhmät, resurssit ajan, paikan ja tilan suhteen, hoitajien roolit sekä yksiköiden toimintakulttuurit ja -käytännöt. Toimijuus rakentuu ti-

lannesidonnaisesti ja siihen vaikuttavat yksilölliset motivaatiot, kyvyt ja taidot sekä mahdollisuudet toimia ympäristössä (Virkola 2009, 154). Alkuperäiseen kuvioon verrattuna toimijuutta määrittävät kanssakäymisessä edelleen aika ja paikka, jotka olen yhdistänyt resurssien alle kuuluviksi. Jyrkämän kuviossa olleet ikä ja ikäryhmä -ulottuvuudet sisältyvät nyt osallistujien ja toiminnan yhteyteen: eri ikäryhmien ja ikäisten kohtaamisessa syntyy tilanteittain erilaista toimijuutta, missä iällä ja ikäryhmillä voi olla merkityksellinen rooli.

Toiminta ja osallistujat liittyvät läheisesti toisiinsa ja siksi niitä erottaa kuviossa ohut katkoviiva: toiminta vaikuttaa aina osallistujiin, mutta samalla osallistujien ominaisuudet vaikuttavat sen toteutumiseen ja suunnitteluun. Näin ne ovat jatkuvassa kosketuksessa toisiinsa. Toiminnassa oleellista on huomioida sen sisältö, mielekkyys osallistujille ja osallistujien välisen vuorovaikutuksen mahdollistuminen toimijuutta tukien. Hoitajat voivat omalla toimijuudellaan tukea osallistujien toimijuutta suoraan kanssakäymisessä tai sen suunnittelun kautta. Riittävät resurssit, otollinen paikka ja aika vaikuttavat toiminnan mahdollisuuksiin ja muotoutumiseen. Kaiken ”yllä” vaikuttavat toimintakulttuuri ja -käytännöt, jotka muodostavat kahden erilaisen hoivayksikön rakenteet, käytännöt, asenteet, normit ja niin edelleen. Ikäpolvien kanssakäyminen yhteisissä yksiköissä on liitoksissa siis vahvasti monenlaisiin konteksteihin: yksilöön, tilanteisiin, instituutioihin, ympäristöön ja lopulta yhteiskuntaan (ks. myös Kuehne & Kaplan 2001, 7–17).

Ulottuvuudet muodostavat toisiinsa liittyvän dynaamisen kokonaisuuden. Ne vaikuttavat toisiinsa muodostaen kussakin tilanteessa, kullekin ryhmälle ja niiden yksilöille erilaisen kokemuksen toimijuudesta. Jotta siitä voisi tulla ikääntyneiden (ja mikseipä lastenkin) kykenemistä ja osaamista tukevaa, pitäisi huomioida kokonaisuus kartoittamalla toimintaympäristön rakenteiden, osallistujien tarpeiden ja toimijoiden vahvuudet. Tällainen ”maaperän kartoitus” (*mapping the terrain*) on ensimmäinen askel, josta käsin yksiköiden yhteistoimintaa voidaan lähteä kehittämään (Jarrott ym. 2006, 77–87).

Seuraavissa alaluvuissa analysoin ulottuvuuksia ja niiden suhteita. Pohdin, mitä ulottuvuudet tarkoittavat ikäpolvien kanssakäymisen näkökulmasta ja millaisia haasteita niihin sisältyy. Kuvaan työntekijöiden esittämiä tavoitteita ja ratkaisuvaihtoehtoja kanssakäymisen toteuttamisen aikana ilmenneisiin haasteisiin, jolloin myös vahvuudet tulevat esiin. Jokaisen alaluvun alussa esittelen ulottuvuuden kokoavan taulukon. Käsittelen ensiksi toimintaa ja osallistujia.

7.2 Toiminta ja osallistujat

Haaste	Tavoite	Ratkaisut	Esimerkki
Mielekäs toiminta ja sopivat osallistujat	Iloa, oppimista ja vuorovaikutusta edistävää toimintaa	Selkeät ohjeet, rauhallinen ja mielekäs toiminta	<i>Ja et se ohjaus on semmos-ta selkeätä sit siihen toimintaan (hk)</i>
		Totuttelu, valmistautuminen tilanteisiin	<i>Silleen et ollaan yhdessä ja totutellaan sitä totutteluhan se on (pk)</i>
	Mahdollisimman moni voi osallistua	Luottamus hoitajien arvioon sopivista osallistujista	<i>Et he tietää minkälainen asukas tälle puolelle sopii (pk)</i>
		Osallistuminen muulla sopivalla tavalla	<i>Kaikki teki sitä korttia meillä mis puhuttiin et tää menee sinne vanhuksille (pk)</i>
	Järjestettyä toimintaa ja yhteisiä juhlia	Olemassa olevat jatkuvat, runsaat ideat	<i>Ihan törkeen hyviä ideoitahan on et niistä ei varmaan oo pulaa (hk)</i>
	Spontaani toiminta arkipäiväiseksi	Rutiinien tekeminen toisessa yksikössä	<i>Sen mitä he tekisivät siellä niin tekisivätkin täällä (hk)</i>
		Opiskelijat vierailujen edelläkävijöinä	<i>Miksei tuu vaikka aamukahville tänne et ottaa yhden mummon mukaan (pk)</i>
		Pienet ryhmät: yksilöiden erojen huomiointi ja piha	<i>Isoista porukoistahan ei voi olla kysymys (yht)</i>

Taulukko 2: Toiminnan ja osallistujien ulottuvuus.

Ikäpolvien kanssakäymisen määritelmän mukaan yhteinen toiminta on sellaista, josta sekä ikääntyneet että lapset voivat hyötyä, eli sillä on jokin tavoite. Tätä edesauttaa se, jos ikääntyneet voivat tuntea itsensä tärkeiksi ja kykeneviksi niin, että heille muodostuu merkityksellinen rooli. (Deutchman ym. 2003, 29; Hayes 2003, 124.) Kanssakäymisen tulisi olla molempia ryhmiä aktivoivaa ja osallistavaa sekä vuorovaikutusta edistävää. Näin kummankaan ryhmän jäsenet eivät jäisi vain sivustakatsojiksi. (Epstein & Boisvert 2006, 107.) Tämän voi nähdä toimijuuden kannalta niin, että ikäpolvien kanssakäymisen tulisi olla osallistujien osaamista, kykenemistä, täytymistä, voimista, haluamista ja tuntemista tukevaa, jolloin he pystyvät tuntemaan itsensä merkityksellisiksi lasten kanssa toimiessaan. Tämä ei välttämättä aina toteudu. Yhteiset hetket lasten ja asukkaiden

välillä voivat olla lapsista hieman pelottavia tai vanhusasukkaat haluavat tilanteista pois. Tästä syystä on tärkeää kartoittaa toiminnan sisältöön liittyviä seikkoja.

Iloa, oppimista ja vuorovaikutusta edistävää toimintaa

Päätoiveeksi haastattelemani työntekijät määrittivät sen, että yhteinen toiminta voisi jatkua. Työntekijöiden halu ja kokemus on, että kohtaamiset voivat olla vanhusasukkaille iloa tuottavaa ja piristävää vaihtelua arkeen.

- Et kylhän täällä niinku selvästi jotkut reagoi sillä lailla tyypillisesti niinku vanha ihminen näkee pienen lapsen ja semmosen aidon, kylhän se niinku iloo tuottaa (hk)

- Musiikkihetket on ollu kyllä ihania että pelkää se että vanhukset saa olla ja pääsee tulemaan ja varmasti heillekin niinku suuri elämys ja monille tärkeitä (pk)

Jo pelkkä lasten näkeminen ja paikalla oleminen voi työntekijöiden mukaan olla tärkeä asia vanhusasukkaiden elämässä ja tuottaa ilon elämyksiä, joten toimintaa kannattaa jatkaa.

Lasten kannalta työntekijät korostivat sitä, että monien lasten kontaktit vanhoihin ihmisiin saattavat olla hyvin vähäisiä, tai lasten isovanhemmat ovat nuorempaa ikäluokkaa ja ehkä vielä mukana työelämässä. Sen vuoksi toiveena oli, että ikääntyneiden ihmisten maailmaa voidaan tuoda tällä tavalla lähemmäksi lapsia ja sitä kautta vanhempien ihmisten arvostaminen voisi yhteiskunnassa lisääntyä. Ukkonen-Mikkolan (2011, 133–138) mukaan Taavintalossa pidettiin tärkeänä sitä, että lapset oppivat erilaisuuteen ja eri-ikäisiin ihmisiin sekä voivat saada tietoa esimerkiksi perinteistä, kulttuurista, tavoista ja elämäntavasta. Tottuminen ja kontaktin saaminen erilaisiin ihmisiin ja ikääntyneisiin voisi työntekijöiden mukaan olla myös Jasmiinissa tärkeä oppimisen paikka lapsille.

- Sehän siinä voi olla yks semmonen etu jos ajatellaan tätä niinku lapsia ja heidän tulevaisuuttaan et he oppis hyväksymään että kaikki isovanhemmat ei oo samanlaisia ja näkösiä ja kaikki mummut ja vaarit ei oo samanlaisia vaan ne on myöskin erilaisia ja se ei oo pelottavaa (yht)

Jotta kohtaamiset voisivat olla toiveiden mukaisia, niissä on työntekijöiden mukaan kiinnitettävä huomiota selkeisiin ohjeisiin ja keskittyä rauhalliseen toimintaan. Silloin mahdolliset käytösoireet vähenevät ja ilmapiiristä tulee turvallinen sekä lapsille että asukkaille. Sopiviksi aktiviteeteiksi muistisairauksia sairastaville ja lapsille on tutki-

muksissa ehdotettu yhteistä kokkausta, käsitöitä ja taiteisiin liittyviä, vähemmän strukturoituja aktiviteetteja (Hayes 2003, 124–128). Toisaalla sopivina on pidetty karkeamotorisia (musiikkiryhmä) ja pitkäkestoisia toimintoja sekä strukturoimattomia aktiviteetteja, kuten musiikin kuuntelua tai sähköjunien katselua (Griff ym. 1996, 609). Samoin tanssi, korttipelit ja lukeminen ovat olleet onnistuneita (Heyman & Gutheil 2008, 407).

Erityisen tarkka tulisi olla siinä, että toiminta on suunniteltu molempien ikäryhmien osallistujien tarpeet, kehitystaso ja kyvyt huomioiden (Hayes 2003, 124; Griff ym. 1996, 609). Toiminnan ei tulisi olla liian vaativaa tai tylsää lapsille, mutta ei myöskään liian helppoa tai lapsellista ikääntyneille, vaan sen tulisi edistää ikääntyneiden ajattelua ja kognitiivisia kykyjä (Epstein & Boisvert 2006, 105).

Toinen asia, jolla hämmentävien tilanteiden syntymistä voidaan lievittää, on tilanteisiin valmistautuminen. Lastenhoitajan mukaan ihmisiin, apuvälineisiin, outoihin paikkoihin ja hajuihin pitää vain totutella. Silloin ne eivät herkimmillekään lapsille näyttäydy enää niin pelottavina ja jännittävinä, vaan normaalina osana elämää eikä *sit enää hätkähäkään (pk)*. Yhtä lailla totuttelua voi olla hoivakodin puolella siinä, että arjessa voikin näkyä lapsia, mikä vaatii *enemmän pohjustusta sitte että minkälainen tilanne on molemmin puolin lapsista ja vanhuksista (yht)*. Samaa toteaa Pillemer (2002, 32), jonka mukaan tilanteisiin tulisi valmistautua huolellisesti, jotta ikääntyneet ja lapset osaavat varautua siihen, mitä tulisivat näkemään ja kokemaan. Tapahtuman lopuksi pitäisi varata tilaa kokemuksesta keskustelemiseen; millainen kokemus oli ja mitä siitä saattoi oppia. Varsinkin herkempien erityislasten huomiointi koettiin tärkeäksi asiaksi päiväkodin puolella.

-- et tarvii sen että jokaiselle kerrotaan mitä tapahtuu jos ei kerro niin sitte alkaa aikamoinen hulina -- et sit saatetaan jo viikon alusta alkaa puhumaan että muis-tattehan sillon perjantaina kun, ja sitten kaikki on joo joo, joojoo ja sitten ne yleensä menee ihan niinku hienosti (pk)

Asteittainen orientoiminen vaihe vaiheelta lasten ja ikääntyneiden välillä on todettu yhdeksi toimivaksi tavaksi valmistautua yhteisiin tilaisuuksiin (Mersereau & Glover 1990; ref. McCrea & Smith 1997c, 101–107).

Ikäpolvien kanssakäymisen yleisenä tavoitteena on Epsteinin ja Boisvertin (2006, 106) mukaan se, että sen tulisi edistää ikäryhmien välistä vuorovaikutusta. Tällöin tuloksen

sijasta tulisi korostaa prosessin tärkeyttä. Esimerkiksi pelin pelaaminen on vain väline vuorovaikutuksen synnyttämiseksi eikä itse tavoite. Hyvä toiminta on sellaista, jossa vaihdetaan katseita, keskustellaan ja nauretaan yhdessä. (Deutchman ym. 2003, 27–28.) Ehkä sillä tavalla myös pelot kaikkoavat mielestä.

Haasteena muistisairaiden ikääntyneiden kohdalla on heidän vuorovaikutustaitojensa heikentyminen. Miten silloin voi luoda vuorovaikutusta? Ratkaisu voi mielestäni löytyä toimijuuden tukemisen näkökulmasta: muistisairailta ikääntyneillä voi olla taitoja, jotka tulevat esiin erityisesti ryhmätilanteissa ja näiden taitojen esiintulo saattaa muuttaa asukkaan roolia, mikä hänellä tavallisesti on (Virkola 2009, 151). Kun toiminta sisältää asioita, joissa ikääntynyt voi tuoda esiin osaamistaan, kykyjään, halujaan ja tunteitaan, vuorovaikutusta voi tapahtua yhteisen tekemisen kautta. Kun esimerkiksi lapsi tai hoitaja voi tukea ikääntyneen heikompaan toimijuuden osa-alueeseen, merkitykselliseksi voivat nousta yhteiset onnistumiset, tekeminen ja ilon tunteiden osoittaminen puolin ja toisin. Tutkimusten mukaan hoitajien on mahdollista tukea ja järjestää sellaista yhteistoimintaa, jota osallistujat itse haluavat ja joissa ihmisen koko potentiaali ja kyvyt tulevat esiin. Näin molemmat ikäryhmät voivat olla kiinnostuneita siitä ja se voi parhaimmillaan tukea ikääntyneiden toimijuutta ja kykyä. (Epstein & Boisvert 2006, 107; Hayes 2003, 128–130; Topo ym. 2007, 73–77.)

Vuorovaikutussuhteiden luomiseen auttaa myös se, jos osallistujina on tuttuja ihmisiä niin usein kuin mahdollista ja toiminta on jatkuvaa ja säännöllistä (Deutchman ym. 2003, 27–31). Vasta vähintään kolmen yhteisen tapaamisen jälkeen on tutkimuksissa huomattu vuorovaikutuksen, läheisyyden ja empatian lisääntymistä lasten ja ikääntyneiden välillä (Hayes 2003, 127). Tässä yhteistyö yksiköiden välillä nousee tärkeäksi seikaksi: yhteinen ymmärrys osallistujien kyvyistä ja tarpeista sekä sopiva tapa toteuttaa ja ohjata toimintaa voivat muodostua vain yhteistyön kautta. Näin työntekijät saavat riittävästi osaamista ja tietoa sekä ikääntyneiden että lasten ominaisuuksista ja tarpeista, ja pystyvät näin ohjaamaan ja suunnittelemaan tilanteita osallistujat huomioiden.

Mahdollisimman moni voi osallistua

Haastatteleman työntekijät toivoivat, että mahdollisimman moni voisi osallistua kanssakäymiseen, vaikka toimintakyky olisi heikentynyt niin, että se vaikeuttaa vuorovaiku-

tusta tai liikkumista ja käytössä on apuvälineitä. Tämä voi vaatia ylimääräisiä hoitajia, sillä yleensä pyörätuolilla kulkevat tarvitsevat kukin oman saattajan. Lisäksi se voi vaatia lapsilta totuttelua oudoilta tuntuviin apuvälineisiin.

Työntekijät kokevat, että muistisairauksiin liittyvät käytösoireet tai erityislasten herkkyys voivat joskus olla perusteltuja syitä jättää osallistujia yhteisistä tilanteista pois. Muistisairauksiin voi liittyä vaihtelevia ja yksilöllisiä käytösoireita, esimerkiksi arvaamattomuutta ja aggressiivisuutta (Vataja 2010, 92–93). Työntekijöiden mukaan onnistumisen kannalta on oleellista, että tilanteisiin valitaan sopivia asukkaita toiminnan sisällöstä riippuen. Työntekijät eivät halua tilanteisiin asukkaita, jotka voivat olla häiritseviä.

-- että jos me suunnitellaan jotain semmosta olohuonetoimintaa ja mietitään niin onks siellä semmosia ihmisiä jotka siihen voi osallistua koska on se myös tosi juttu että ihan kun pitää miettiä näitä oman työn jaksamisenkin kannalta niin ehkä ei mekään haluta siihen sellasia jotka sitte just huutaa tai mesoaa tai sylkee tai kiroilee että meillä ei yksinkertaisesti siihen ole mahdollisuutta sitten (pk)

Ikäpolvien kanssakäyminen sopii pääasiassa kaikille muistisairaillekin ikääntyneille, mutta on tärkeää, että osallistuminen on vapaaehtoista ja että uhkaavasti käyttäytyviä osallistujia ei otettaisi mukaan. Lasten näkökulmasta tulee huomioida se, että yhteiseen toimintaan päiväkodin ulkopuolelle otettaisiin mukaan vain vanhempia lapsia, sillä vauvaikäisten kehityksen kannalta parasta on pitäytyä vain tutussa ”kotiympäristössä.” Sama voi toki koskea herkimpiä ikääntyneitäkin. (Deutchman ym. 2003, 31–34; Ward ym. 1996, 65.) Työntekijät toivovat voivansa luottaa toistensa arviointikykyyn siitä, ketkä pystyvät osallistumaan mielekkäästi ja ketkä eivät.

- Ei vaan se täytyis luottaa heidän arviointiin siinä siellä et he tietää minkälainen asukas tälle puolelle sopii (pk)

Arvion tekeminen vaatii sitä, että henkilökunta tuntee asukkaat ja lapset tarpeeksi hyvin, mikä on yksi tärkeimmistä asioista ikäpolvien kanssakäymisen toteuttamisessa (Hayes 2003, 125). Sitä kautta voidaan saada selville, haluavatko ikääntyneet ylipäättään olla lasten kanssa vai ei, ja tätä tahtoa tulisi kunnioittaa (Zinn 2002, 30). Osallistujien tunteminen auttaa arvioimaan sitä, millaisesta ryhmätoiminnasta kukin hyötyisi toimijuutensa kannalta parhaalla mahdollisella tavalla (Virkola 2009). Näin sekä asukkaat että lapset voivat saada elämyksellisiä onnistumisen kokemuksia (Hayes 2003, 128).

Persoonan ohella myös osallistujien aikaisemmat henkilökohtaiset kokemukset ikäpolvien kohtaamisesta vaikuttavat lasten ja ikääntyneiden sosiaalisten suhteiden kehittymiseen (Ukkonen-Mikkola 2011, 123). Näiden asioiden arviointi ja tuntemus vaatii hoitajilta panostusta työhön ja asukkaisiin (Hayes 2003, 125). Sisällön suunnittelu vaatii yksilötason lisäksi ryhmätason näkemystä sopivista osallistujista – ryhmätilanteissa kansakäymisen ja vuorovaikutuksen dynamiikka muuttuu ja monimutkaistuu osallistujien ja tilanteen mukaan. Hoitajien mukaan optimaaliset ryhmäkoostumukset vasta *kokeilemalla selviää sitten (pk)*.

Sopivien asukkaiden valinta sopiviin tilanteisiin vaatii luottamuksen ja keskustelun rakentamista yksiköiden ja työntekijöiden välillä. Sitä kautta voidaan muodostaa yhteinen näkemys toiminnasta ja siihen sopivista osallistujista.

- Et sen takia siihen pitää mun mielestä vähän rakentaa semmosta luottamusta ja keskustelua että tiedetään mitä sit on tulossa ja että molemmat puhutaan samasta asiasta (pk)

Toisin sanoen ymmärrän asian niin, että kaikilla toimijoilla pitäisi olla yhteisymmärrys siitä, millainen toiminta on sopivaa senhetkisille asukkaille ja millaiset asukkaat kulloinkin voivat siihen osallistua. Jollei toiminta vastaa osallistujien tarpeita, se ei voi olla onnistunutta ja jollei osallistujia tunneta, toimintaa ei voida muokata heille sopivaksi. Luottamuksen ja keskustelun luominen yksiköiden välillä taas liittyy yksiköiden erilaisen toimintakulttuurien ja -käytäntöjen yhteensovittamiseen, johon palaan myöhemmin tässä luvussa.

Vaikka osa asukkaista jäisikin pois varsinaisesta yhteisestä tilanteesta, vaihtoehtona on työntekijöiden mukaan osallistumisen kokemuksen ja toisen ikäryhmän tuominen asukkaan tai lapsen mieleen ja mielikuviin jollain muulla tavalla. Se voi toteutua hoitajien puheissa tai toimijuuden kautta. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta ratkaisusta on päiväkodilla tehdyt ystävänpäiväkortit, *kun kaikki ei mennyt sinne mut kaikki teki sitä korttia meillä mis puhuttiin et tää menee sinne vanhuksille, että kaikki pääsee osallistumaan omalla tavallaan (pk)*. Näin mahdollisimman moni voi osallistua ja saada kosketuksen toisen yksikön arkeen ja ihmisiin.

Järjestettyjä vai spontaaneja kohtaamisia?

Toiminnan sisällöstä työntekijät olivat molemmissa yksiköissä yhtä mieltä: sekä järjestettyjä tapahtumia että yhteisiä juhlapäiviä halutaan jatkaa kuten tähänkin asti, mutta niiden ohella kanssakäymisen toivottiin koostuvan spontaaneista arjen kohtaamisista. Järjestettynä toimintana lauluhetket, juhlapäivät ja vierailut nähtiin helppoina osallistua ja jo olemassa olevina, joita voisi yksikössä jatkaa. Työntekijöillä oli runsaasti ideoita siihen, mitä vanhusasukkaat ja lapset voisivat yhdessä tehdä. Ideat pursuivat leipomisesta elokuvailtoihin ja Aliaksen peluusta ulkotapahtumiin.

Ulkomaisesta kirjallisuudesta on saatu käytännön vinkkejä siihen, miten järjestettyä toimintaa tulisi suunnitella ja toteuttaa. Osallistujien määrä riippuu osallistujien iästä. Yhteisen aktiviteetin määrä ja kesto riippuvat ikääntyneiden henkisestä ja fyysisestä toimintakyvystä ja lasten kehitystarpeista. Hyväksi on havaittu 30–45 minuuttia. (Deutchman ym. 2003, 27–28.) Toiminnalle tulisi olla määritelty tavoite, jota ei voida saavuttaa muulla tavalla kuin ikäpolvien kanssakäymisellä. Sellainen tavoite voi olla esimerkiksi ikärajoja rikkovien suhteiden luominen tai lasten oppiminen ikääntymisestä. Suunnittelussa tulisi huomioida toimintaympäristö, materiaalit, toiminnan rakenne ja henkilökunnan roolit. Esimerkiksi istuminen pareittain on usein vuorovaikutusta edistävää. Toimiva rakenne on orientoiva, toistava ja perinteitä noudattava. (Deutchman ym. 2003, 27–33.)

Järjestettyjen tapahtumien lisäksi työntekijät toivoivat spontaaneja arjen kohtaamisia lasten ja ikääntyneiden välillä.

- Keinuhesoset ja leikkikalut tohon ja sit se olis niinku aivan ihanne kun se olis semmosta just spontaania ja tämmöstä arkipäivää on se että tässä käy lapset yhtäkkiä kääntymässä ja se ei tarttis olla mitään niin ihmeellistä suunniteltua toimintaa (hk)

Toisaalta Ukkonen-Mikkolan (2011, 95) tutkimuksessa tuli esiin, että ikääntyneet osallistuvat mielellään juuri tuttuihin, rutiininomaisiin toimintoihin. Tätä tukee Jarrottin ja kumppaneiden (2006, 84) tutkimus, jossa todettiin ikääntyneiden kaipaavan suunniteltua ja tavoitteellista toimintaa. Siksi spontaanien kohtaamisten miettimisessä tulisi olla varovainen ja huomioida ikääntyneiden oma halu ja tahto. Silti liiallinen suunnittelukin on nähty haitallisena ja vuorovaikutussuhteiden syntyä heikentävänä (Heyman & Gutheil 2008, 407). Miten spontaanit kohtaamiset voivat onnistua erilaisten aikataulujen ja

yllätyksistä häiriintyvien osallistujien kohdalla? Ratkaisuiksi työntekijät näkivät rutiinin siirtämisen toiseen yksikköön, opiskelijoiden hyödyntämisen, pienet ryhmät sekä pihan hyödyntämisen.

Spontaanit kohtaamiset voisivat onnistua työntekijöiden mukaan helposti esimerkiksi niin, että ryhmä asukkaita tai lapsia menisi tekemään normaalia arkeensa kuuluvaa askareita toiseen yksikköön, jolloin se ei vaadi niin suurta venymistä kummankaan yksikön henkilökunnalta tai aikatauluilta

- *Niin sen ei tarvis olla sen kummempaa kun että he nappaisivat vaikka Junior aliaksen kainaloon ja tulisivat tänne meidän pöydän ääreen pelaan sitä*
- *Nii tekeen sen mitä he tekisivät siellä niin tekisivätkin täällä (hk)*

Juuri spontaani toiminta nähtiin yhtenä ratkaisuna erilaisiin aikataulujen ristiin menemiselle. Kun yhteistä aikaa ei tahdo löytyä järjestetyille toiminnalle, johon hoitajia voisi irrottaa perustyöstä, molemmat yksiköt toivottivat toisensa tervetulleiksi pienen ryhmän kanssa vierailulle hoitajansa kanssa silloin, kun heille parhaiten sopii.

- *Mut sillä lailla just se kello kymmenen niin jos se on heille hyvä aika niin jos se olis just semmosta spontaania et siinä ei välttämättä tarvisi meidän henkilökuntaa et he tulis tänne vähäks aikaa oman ohjaajan kans ja ne asukkaat ketkä on jo tossa valmiina ja oleskelemassa niin miksei heidän kans voi höpötellä ja vaikka laulaakin niille ja näin et se vaan että meidän kannalta se on hankala siihen aikaan irrottaa (hk)*

Toisena ratkaisuna ehdotettiin opiskelijoiden hyödyntämistä. Työharjoittelua toisessa tai molemmissa yksiköissä tekevät opiskelijat voivat toimia yksiköiden kulttuurien välissä edelläkävijöinä. Heillä on usein kokemusta toisesta yksiköstä: tilat, rutiinit ja jopa asukkaat ja lapset voivat olla jo tuttuja. Spontaanisiin toimintaan ryhtyminen esimerkiksi vain yhden asukkaan kanssa voisi olla luontevaakin, kun sillä aikaa muut voivat keskittyä perustyöhön.

- *aikuisopiskelija joka nyt on sillä puolella opiskelijana nii kyl me sanottiin et jos siel vaan ku hän kattoo tilanteen et kuka on semmonen et miksei tuu vaikka aamukahville tänne et ottaa yhden mummon mukaan ja se vois olla ehkä enemmän semmone pienten päähän sopiva juttu et tulee ihan vaan istumaan sinne ilman et on mitään selkeätä ohjelmaa (pk)*

Tässä tulee esiin jälleen toiminnan linkittyvä suhde resursseihin ja hoitajiin. Ellei käytössä ole riittävästi hoitajia tai opiskelijoita ja aikaa, toimintaa ei välttämättä tule järjestetyksi. Hoitajien toimijuus määrittää sitä, haluavatko, osaavatko ja kykenevätkö he

järjestämään kanssakäymistä tai spontaaneja arkipäivän kohtaamisia lasten ja vanhusasukkaiden välillä.

Työntekijöiden mukaan erityisesti herkkien asukkaiden tai lasten kohdalla spontaani toiminta voisi kohdistua vain pieneen ryhmään kerrallaan, jolloin se pysyy mielekkäänä, kuten edellisessä katkelmassa tuli esiin.

- Et isoista porukoistahan nyt ei voi olla meidän asukkaiden kannalta myöskään kysymys koska nää on aika herkkiä nää vanhukset reagoimaan ja menettämään jotenki sen niinku semmosen tasapainotilan myöski että et se olis niinku semmonen aika kiva juttu semmonen spontaani yhteistyö (yht)

Virkolan (2009, 151) mukaan pienet ryhmät mahdollistavat parhaiten asukkaiden yksilöllisten tarpeiden huomiointia, millä on suuri merkitys toimijuuden tukemisessa.

Yhteisen pihan mahdollisuudet nähtiin oleellisina juuri spontaanin toiminnan hyödyntämisen paikkana. Piha on avoin eikä vaadi erityistä järjestämistä. Siellä kohtaamiset voivat työntekijöiden mukaan tulla luonteviksi.

*- Tietenki nyt ku säät lämpenee nii voisin kuvitella et tää tämmönen spontaani
- Nii vähä helpottuu
- Nii että pärähdetään sinne pihalle leikkien sekaan ku he on ulkoilemassa. (hk)*

Tällä tavalla toiminta liittyy paikkaan ja tilaan. Erilaiset paikat ja tilat määrittävät sen mahdollisuuksia. Ne voivat avata uusia mahdollisuuksia erilaiselle toiminnalle, mutta myös rajoittaa. Luminen talvi kinoksineen ja liukkaine jäineen voi olla hankala apuvälineitä tarvitseville ikääntyneille, kuten laskiaisena huomasimme. Paikkoja ja tiloja käsitelen lisää alaluvussa 7.4.

Joiltain osin spontaaniin toimintaan ryhtyminen koettiin Jasmiinissa jopa helpommaksi kuin suunnittelua vaativan toiminnan järjestäminen, koska koko talo ja yksiköt olivat vielä nuoria. Omienkin yksiköiden perusrakenteet olivat muutoksessa ja yhteistyö niiden ehdoilla. Näin toiminnan suhde ylätasolla vaikuttavaan toimintakulttuuriin ja käytäntöihin tulee näkyväksi. Vaikka spontaaneihin tilanteisiin liittyy paljon haasteita ja se saattaa vaatia henkilökunnalta paljon alussa, ne nähtiin toivottuna ja hyvänä tutustumismuotona, helppoina osallistujille ja työtä rikastuttavana silloin, kun ne voivat olla luonnollisena osana yksiköiden arkipäivässä.

Ikäpolvien kanssakäymisen järjestämiseen ei tutkimuksen teon aikaan ollut vielä ehditty syventyä perusteellisesti, joten toiminta ei vielä voinutkaan olla jäsentynyttä, vaan työntekijöiden mukaan se vaatii aikaa ja eri asioiden kokeilua. Näin ollen toiminta ja osallistujat limittyvät tiiviisti ja osin monimutkaisestikin toisiinsa ja muihin ulottuvuuksiin. Ne tulee mielestäni nähdä aina yhtenä kokonaisuutena ikäpolvien kanssakäymisen dynamiikassa. Toimiva kokonaisuus voi olla parhaimmillaan osallistujien toimijuutta tukevaa.

7.3 Hoitajien roolit

Alkuperäinen tarkoitukseni ei ollut havainnoida hoitajien työtä eikä analysoida heidän toimintaansa, minkä kerroin heille tutkielmani alussa. En analysoinutkaan perushoitotyötä, mutta hoitajat ovat lähes jatkuvasti mukana asukkaiden arjessa ja siten asukkaiden kanssa ikäpolvien kanssakäymisessä. Havainnoinnin edetessä kävi ilmi, että hoitajilla on suuri merkitys siinä, millä tavalla asukkaat osallistuvat ja millä tavalla kanssakäymistä ylipäätään toteutetaan. Hoitajien toimijuus vaikuttaa väistämättä asukkaiden toimijuuteen yhteisissä tilanteissa. En kuitenkaan analysoi tai arvioi sitä, onko hoitajien toiminta hyvää tai oikein tai huonoa, vaan kuvaan sitä, millä tavalla heidän roolinsa vaikuttavat asukkaiden kokemukseen ja osallistumiseen kanssakäymisessä. Analysoin tilanteita ja hoitajien rooleja asukkaiden näkökulmasta seuraavan taulukon mukaisesti (taulukko 3).

Teema	Tavoite	Luokka	Esimerkki
Hoitajien roolit	Rajoja rikkova ja ennakoluuloton asennoituminen yhteiseen toimintaan osallistujia tukien	Osallistumisen mahdollistaja	<i>Jotkut lapset vois tulla hoitajan kanssa vaikka oma peli kainalossa sinne meidän puolelle (yht).</i>
		Kannustaja, innostaja ja tukija	<i>Hoitajat naureskelivat lapsille. Kallekin naurahti ja hymyili lopuksi hoitajan kanssa.</i>
		Muistojen ylläpitäjä	<i>Hoitaja vei Martin saamat kortit hänen huoneeseensa. Hän kertoi teippaavansa ne huoneen oveen.</i>
		Vetäytymisen sallija	<i>Kalle puhelee kovaan ääneen. Hän kuuluu sanovan, ettei osaa laulaa ja hänet kärrätään pois päin.</i>

Taulukko 3. Hoitajien roolien ulottuvuus.

Osallistumisen mahdollistaja

Havainnointini perusteella hoitajien ensimmäinen ja näkyvin rooli oli se, että he valitsivat tilanteisiin osallistuvat asukkaat ja auttoivat heitä siihen osallistumisessa, eli mahdollistivat osallistumisen. Asukkaiden valintakriteereinä käytettiin yleensä asukkaiden päivän kuntoa ja mielialaa sekä hoitajien työn kautta syntynyttä kokemusta siitä, ketkä saattaisivat pitää lapsista ja heidän katselustaan. Osallistujia ei havaintojeni perusteella ollut mietitty juuri etukäteen, vaan hoitajat saattoivat alkaa keskustella asiasta ja kysellä asukkaiden kiinnostusta juuri ennen lauluhetken alkua.

Takaisin hoivakodilla hoitaja kysäisi kollegaltaan, ketä hän oli ajatellut seuraavaan lauluhetkeen, joka alkaisi muutaman minuutin päästä. Hän vastasi, ettei ollut vielä ajatellut, mutta heitti pari nimeä kysyvästi, ja pohti mahtaisiko Aili tänään jaksaa.

Suunnitelmallisuutta on korostettu ikäpolvien kanssakäymisen määritelmässä (Newman & Smith 1997, 4). Aineistoni osoitti sen, että päivittäinen asukkaiden kunto ja vointi vaihtelevat usein ja nopeasti, joten hoitajien on mahdotonta yrittää miettiä osallistujia suunnitelmallisesti pitkälti etukäteen. Jos asukas on väsynyt, ei tilanteisiin kannata osallistua. Toisaalta yhteistoimintaa oli järjestetty vielä vähän eikä kokemuksia asukkaiden reaktioista ollut vielä saatu. Haastatteluiden perusteella hoitajien olisikin hyvä ensin vain kokeilla, ketkä ovat sopivia osallistujia.

- Kun ei oo aikasemmin käyny tommosilla lauluhetkillä nii sithän hekin näkee et kuka sopii ja kuka jaksaa olla ja istua ja kuunnella, et tietää et aha tää ei ollukaan ehkä ihan sopiva tähän ni ottaa tilalle jonkun muun ja kokeilemalla selvii sitten (pk)

Kun sopivat asukkaat oli päätetty ja heiltä varmistettu halu osallistua, hoitajista tai opiskelijoista joku tai muutama lähtivät heitä saattamaan päiväkodin puolelle. Jos tapahtuma oli hoivakodilla (esimerkiksi ystävänpäivävierailu), hoitajat kehottivat asukkaita tulemaan paikalle tai toivat heidät pyörätuoleillaan oikeaan tilaan. Heidän tehtävänä oli myös varmistaa, että kaikki näkisivät tuoleiltaan esityksen. Jollei työntekijöitä ollut riittävästi paikalla, toimintaan ei ehkä pystytty osallistumaan. Ratkaiseva voimavara näytti piilevän hoitajaopiskelijoissa. Usein he olivat ne henkilöt, jotka pystyivät lähtemään asukkaiden kanssa esimerkiksi lauluhetkeen. Helmikuun lauluhetkien aikaan opiskelijoita ei ollut saatavilla, joten niihin ei viety asukkaita. Näin toiminnan onnistuminen on osittain riippuvaista siihen osoitetuista resursseista, mitkä taas usein ovat yhteydessä toimintakulttuuriin ja -käytäntöihin.

Kannustaja, innostaja ja tukija

Työntekijöiden tehtäväksi ikäpolvien kanssakäymisessä on määritelty toiminnan mahdollistaminen ja siinä avustaminen sekä ryhmien vuorovaikutuksen tukeminen (Deutchman ym. 2003, 27–33; Epstein & Boisvert 2006, 105). Jasmiinin asukkaiden oma aloitekyky oli monelta muistisairauden vuoksi selvästi heikentynyt, mikä on tyypillistä dementoivissa sairauksissa (Erkinjuntti & Huovinen 2003, 53). Virkolan (2009, 149) mukaan on tavallista, että asukkaat eivät tule itsenäisesti mukaan dementiakodin ryhmätoimintaan, vaan he tarvitsevat erillisen omakohtaisen kutsun sekä yksilöllistä kannustusta osallistumiseen. Jasmiinin työntekijät näkevät sen myös itse tärkeänä tehtävänä.

- Mut siis et myös ne saatas jollain tapaa mukaan ketkä ei sillee aktiivisesti ite ota kontaktia tai pysty silleen et he jää helposti kyllä pois siitä et jollain tapaa pitäis saaha kehitettyä semmosta että kaikki vois siihen osallistua (hk)

Hoitajilla on oleellinen ja merkittävä rooli osallistumisen ja asukkaiden toimijuuden tukemisessa. Hoitajien näyttämä esimerkki tapahtumissa osoittautui yhdeksi tärkeäksi tekijäksi asukkaiden osallistumisen kannalta. Kun hoitajat osallistuivat ja olivat mukana

tilanteessa, uskalsivat asukkaatkin taputtaa, nauraa tai leikkiä mukana. Näin kävi esimerkiksi yleensä rauhattomalle Kallelle.

Kalle näytti ja kuulosti hieman itkuiselta ja näytti haluavan lähteä hetkestä pois. Hoitaja kuiskaili hänelle jotain ja kuului sanovan, että kohta mennään. Myöhemmin piirissä käydyn nimileikin aikana hoitajat naureskelivat lapsille ja Kallekin naurahhti ja hymyili lopuksi hoitajan kanssa lasten työnnellessä toisiaan piirin keskelle.

Katkelma on hyvä esimerkki siitä, että vaikka asukkaat osoittaisivat vetäytymistä tilanteesta, hoitajat pystyvät toiminnallaan ja kannustuksellaan edesauttamaan sitä, että asukas voi lopulta tuntea iloa tilanteessa. Hoitajan läheisyys ja tuttuus lisää tilanteen rauhallisuutta ja Kalle kykenee keskittymään. Virkola (2009, 154) kuvailee ryhmätoiminnassa tapahtuvaa hoitajan ja muistisairaana ihmisen välistä vuorovaikutusta tilanteena, jossa heidän toimijuutensa kohtaavat ja limittyvät toisiinsa tilanteen ja ympäristön rajoissa. Näin hoitajilla on mahdollisuus tukea ja rohkaista osallistujia käyttämään jäljellä olevia kykyjään ja osaamisiaan.

*Hoitaja kysyy haluaisiko Hillevi lähteä ulos katsomaan lapsia. Hillevi vastaa:
- Jäätty ulkona. Hoitaja toppuuttelee:
- Siellähän on lämmintä, plusasteita!
Hillevi myöntelee ja lähtee pukemaan.*

Virkola (2007, 62–68; 2009, 153–154) toteaa, että virikeryhmään osallistuvien ikääntyneiden toimijuus vaihtelee tilanteittain ja hoitajilla voi olla suuri vaikutus osallistujien voimiseen. Hän korostaa, että asukkaiden tunteminen ja taustatietoihin tutustuminen auttaa hoitajia toimijuuden tukemisessa, kun asukkaiden kiinnostuksen kohteet, elämänhistoria ja -tavat sekä kyvyt tiedostetaan ja niitä pystytään hyödyntämään. Ikäpolvien kanssakäyminen vaatii tutkimusten mukaan hyvin valmistautuneita, empaattisia työntekijöitä, jotka ymmärtävät molempien osallistujaryhmien tarpeet, odotukset ja ongelmat (Newman & Ward 1993, 332). Tällaiset hoitajien ominaisuudet edistävät asukkaiden hyvinvointia (Topo ym. 2007, 114–116).

Muistojen ylläpitäjä

Hoitajilla oli merkittävä rooli ylläpitää toiminnallaan ja puheillaan asukkaiden mielissä muistoja yhteisistä tapahtumista ja lapsista. Hoitajat kyselivät ja keskustelivat asukkaiden kanssa tilanteista heti niiden päätyttyä, jolloin ne eivät ehkä unohtuneet niin nopeasti.

Martti oli pitänyt ja liikuttunut lasten esityksestä kovasti. Hän pyrskähteli ja näytti liikuttuneelta ja nauravalta edelleen, vaikka lapset olivat jo lähteneet. Hoitaja kysyy hänen selkäänsä taputtaen:

- Oliko hieno esitys, voi liikutuitko ihan? Martti nauraa ja pyrskähtelee vastaukseksi.

Hoitajat toivat päiväkotia ja esimerkiksi lasten kortteja näkyville hoivakodin puolella asukkaiden arkeen. Näin esimerkiksi Rauha pääsi osalliseksi hoivakodin koristeluun.

Hoitaja vei Martin ja Kallen saamat kortit huoneisiin. Hän kertoi teippaavansa ne huoneiden oviin.

Toinen hoitaja kysyy Rauhalta, onko hänellä ideoita minne kortit voisi laittaa. Rauha vastaa hetken pohdittuaan:

- En tiedä, mutta ehkä tuohon seinälle voisi, osoittaen viereistä seinää. Hoitaja alkaa kohta kiinnittää kortteja seinään.

Ukkonen-Mikkolan (2011, 146–148) mukaan tällainen yhteisten kohtaamisten muistelu, jakaminen ja esiintuonti voi vahvistaa lasten ja ikääntyneiden yhteenkuuluvuuden tunnetta, mistä voi ajan kuluessa syntyä yhteisöllisyyttä. Taavintalossa muistelua tehtiin lasten ja asukkaiden välillä suoraan, Jasmiinissa tätä tehtävää välittivät hoitajat. Muistot ja yhteisöllisyyden kokemukset ovat merkittävässä roolissa tunteiden syntymisessä, mikä taas liittyy toimijuuteen. Voihan olla, että muistisairaalle ikääntyneelle esimerkiksi kortin näkeminen palauttaa mieliin tunteen, joka korttiin liittyy, vaikka itse tapahtumaa ei enää pystyisikään palauttamaan mieleen.

Vetäytymisen sallija

Muutamia havaintoja aineistossa oli siitä, että hoitajat antoivat asukkaiden halutessaan vetäytyä eikä ketään pakotettu osallistumaan. Se on yksi tärkeä kanssakäymisen peruslähtökohta: osallistumisen tulisi aina olla vapaaehtoista (Zinn 2002, 30). Toisaalta toimintaan kannustaminen ja asioiden kokeileminen asukkaiden kanssa on tärkeää, kuten edellä esitin. Muistisairauksia sairastavien tahdon selvittämisen, sopivien asukkaiden valinnan ja kannustamisen rajapinnat ovatkin usein hyvin hienojakoisia. Virkolan (2009, 154) mukaan hoitajien tulisi yhtäältä tukea asukkaan autonomiaa, mutta samalla kannustaa ryhmätoimintaan osallistumista, vaikka hän ei itse siihen hakeutuisikaan.

Rajanvetoja Jasmiinissa tehtiin, kun hoitajat arvioivat, ettei joku asukkaista sillä hetkellä ole sopiva osallistumaan tilanteeseen. Silloin asukasta ei välttämättä tuotu tilanteeseen.

seen tai ohjattiin hienovaraisesti pois. Siten tässä on osittain kyse osallistumisen mahdollistajan roolista, jossa aika ajoin tulee uskaltaa myös olla vetäytymisen sallija.

Kalle kuuluu toistavan, ettei osaa laulaa. Hänet työnnetään pois päin, sillä hän puhelee kovaan ääneen häiriten muita.

Kallen häiritsevä käytös voidaan nähdä hänen toimijuutensa ilmaisuna. Hän ei halunnut sillä kertaa olla mukana ja ilmaisee sen selkeästi puheellaan. Hoitajat reagoivat tähän ja vievät hänet pois tilanteesta. Tällaisia havaintoja aineistossa oli kuitenkin hyvin vähän, mikä kertoo työntekijöillä olevasta ideaalista, jossa mahdollisimman moni voisi osallistua jollain tavalla ja sitä pyritään tukemaan.

Työntekijöiden haastatteluja apuna käyttäen tein yhteenvedon hoitajien tehtävän tavoitteesta, johon erilaisten roolien avulla voi päästä. Hoitajien tärkeä osuus kanssakäymisessä on mahdollistaa asukkaiden osallistuminen yhteiseen toimintaan heidän toimijuutensa tukien ja sitä kompensoiden yhteistyössä toisen yksikön kanssa. Kuten aikaisemmin olen todennut, tämä vaatii syventymistä asiakkaiden persoonaan ja ominaisuuksiin, mutta myös avointa ja ennakkoluulotonta suhtautumista yhteistoimintaan ”ylimääräisenä” työnä.

- Ehkä ne on jääny vähän sen perushoivan jalkoihin mut musta se pitäs ottaa sel-lasena rikkautena et se värittää myös meidän työnkuvaa sitte (hk)

Toimintakulttuuri ja -käytännöt sanelevat hoitajille pitkälti sen, mitä arkityöhön oletetaan kuuluvan, mihin panostetaan ja mitkä käytössä olevat resurssit ovat. Virkolan (2009, 154) mukaan hoitajilla tulee olla sisäinen motivaation lisäksi tilanteen ja ympäristön mahdollistama tilaisuus, voimisen ulottuvuus, jotta hoitaja voi tukea muistisairaana ihmisen osallisuutta. Siten hoitajien ikäpolvien kanssakäymiseen liittyvä työ on paljolti tasapainoilua asukkaiden toimijuuden, toiminnan ja vaativien toimintakulttuurien ja -käytäntöjen rajapinnoilla.

On myös ehdotettu, että ikäpolvia yhdistävään työhön tulisi saada erityistä koulutusta. Koulutuksen avulla työntekijät oppivat kannustamaan osallistujia suhteiden luomiseen sekä suunnittelemaan ja arvioimaan toteutettua toimintaa. Sitä kautta he pystyvät hyödyntämään paremmin käytössä olevia tiloja ja järjestämään aikatauluja kanssakäymiseen soveltuviksi. (Epstein & Boisvert 2006, 94–103.) Työntekijöillä on näin ollen mahdollisuus vaikuttaa käytössä olevien resurssien hyödyntämiseen.

7.4 Resurssit; paikka, tila ja aika

Haaste	Tavoite	Ratkaisu	Esimerkki
Resurssit; sopiva paikka, tila ja aika	Ajan ja työvoiman järkevä käyttö	Työvuorojen suunnittelu ja opiskelijoiden hyödyntäminen	<i>Sit se työvuorosisällön suunnittelu et miten sen saa toteutumaan (hk)</i>
		Kokemuksen ja taitojen hyödyntäminen	<i>Et monella on kokemusta myös vanhusten kanssa tehtävästä työstä (pk)</i>
		Toiminnan valmistelu etukäteen	<i>Pitäs ehkä ennakoida et tehdä mahdollisimman valmiiksi asukkaille niitä komponentteja siihen (hk)</i>
	Paikat, tilat ja aika kanssakäymisen kenttänä	Kaikille avaimet välioviin	<i>Me pääsemme sinne mut emme pois sieltä (hk)</i>
		Yhteisen tilan muodostaminen ja hyödyntäminen	<i>Miksei alkais kehittää meidän aulasta ikään kun olohuonetta (pk)</i>
		Toiminta pihassa	<i>Pärähdetään sinne pihalle leikkien sekaan ku he on ulkoilemassa. (hk)</i>
		Toiminnan ajankohta asukkaalle	<i>Matkalla Aili toteaa, että onhan se kivaa vaihtelua, mutta nyt hän haluaisi vain lepäämään.</i>

Taulukko 4. Resurssien eli ajan, paikan ja tilan ulottuvuus.

Yhteistyötä ja kehittämistä, ja ylipäätään sosiaalista toimintaa voivat rajoittaa resurssit ja tilat. Jasmiinissakin ne nähtiin osittain haasteina, vaikka tilat siellä ovat lähekkäin ja siinä mielessä otolliset yhteistoiminnalle. Ukkonen-Mikkolan (2011, 96) mukaan aikatilaa rakennetaan päiväkodin ja hoivakodin päiväohjelmassa ja niihin liittyvissä aikatauluissa, joista osaa ei voida asettaa kyseenalaiseksi, kuten lasten haut ja ruoka-ajat. Yhteisen ajan löytymisen haastetta käsittelemme uudelleen toimintakulttuurien yhteydessä, mutta tässä näkökulma aikaan kohdistuu siihen resurssina.

Ajan ja tilan järkevä käyttö

Ajanpuutetta yleensä ei erityisesti korostettu työntekijöiden haastatteluissa, vaan tuotiin heti samassa yhteydessä esiin, että vähäinen aika tulisi vain käyttää tehokkaasti ja suunnitelmallisesti. Käytännössä toiminnan toteutuksen aikana vuorossa tulisi olla riittävästi hoitajia, minkä voi työntekijöiden mukaan varmistaa onnistuneilla työvuorosisällöillä. Varsinkin hoivakodilla hoitajien määrä liittyi paljolti siihen, voivatko asukkaat osallistua. Tässä erityisesti opiskelijoiden hyödyntäminen ylimääräisinä silmä- ja käsipareina

näytti nousevan merkitykselliseksi, kuten aikaisemmin kuvasin. Toiseksi vähäistä aikaa voi kompensoida hyödyntämällä jo olemassa olevia muita rakenteita ja resursseja. Ulkoilu ja piha nähtiin yhtenä aika- ja tilahaasteita helpottavana asiana.

- Sen takii toi pihahomma on yks semmonen olemassa oleva mihin voi osallistua melkein joka päivä (pk)

Näin aika näyttäytyy sekä rajaavana, mutta järjestettävänä asiana, joka liittyy tiloihin ja paikkoihin. Sopivassa paikassa toteutettu toiminta voi yhdistyä ajallisesti sopivaksi yksiköiden arkeen. Ulkoilu kuuluu periaatteessa molempien yksiköiden arkeen ja aikatauluihin, joten miksipä sitä ei voisi yhdistää ikäpolvien kanssakäymiseksi.

Muiksi jo nyt helposti hyödynnettäviksi resursseiksi työntekijät mainitsivat hoitajien työkokemuksen tai muun kokemustiedon, jota monilla oli heille vieraammasta yksiköstä ja toimintakulttuurista. Työntekijöiden aikaisempi tuntemus toisesta yksiköstä nopeuttaa ja lisää yhteistyön mahdollisuuksia.

- Mitä teki kaks sanoitte teiän omasta kokemuksesta että on jo vähän semmosta tuttua työmaata tää toinen puoli ja mä uskon että sitte taas suurimmalla osalla meiän työntekijöistä on kokemusta siitä et mitä on ku lapsi on päiväkodissa et omien lasten kautta tiedetään vähän (yht)

Kuten aiemmin totesin, työntekijöiden ja hoitajien tieto ja osaaminen toisen yksikön kulttuurista ja osallistujista voi lisätä yhteistä ymmärrystä mielekkäästä toiminnasta ja auttaa sopivien osallistujien valinnassa. Sitä kautta voi avautua helpommin mahdollisuuksia spontaanin toiminnan käynnistämiseen, kun kynnys astua toiseen yksikköön madaltuu. Se voi olla tärkeä voimavara ja resurssi yhteistyön kehittämisen kannalta.

Ajan kannalta oleellista on, että tilanteita valmistellaan etukäteen ajan säästämiseksi, jotta kaikki on valmiina esimerkiksi askartelua varten.

-- ja sit pitäs ehkä ennakoida et tehdä mahdollisimman valmiiks meiän asukkaille niit komponentteja siihen (hk)

Ennakointiin on kiinnitetty huomiota myös muussa kirjallisuudessa. On hyvä, että toiminnan suunnittelussa mietitään paikka, tilan järjestys, tarvittavat materiaalit, ohjaus ja rakenne etukäteen (Deutchman ym. 2003, 27–28). Tämä vaatii työntekijöiltä sekä aikaa ja mahdollisuuksia että halua ja kiinnostusta työn kehittämiseen.

Paikat, tilat ja aika kanssakäymisen kenttänä

Osallistujille sopivat aika ja paikka sekä turvallisen toimintaympäristön luominen ovat kanssakäymisen perusta (Heyman & Gutheil 2008, 408; Hayes 2003, 125; Epstein & Boisvert 2006, 104–105). Hoivakodin ja päiväkodin suunnitteluvaiheessa yksiköiden välinen yhteistyö on pyritty ottamaan huomioon tilaratkaisuissa. Kuitenkin työntekijät toivat esiin niihin liittyviä haasteita. Päiväkotia ja hoivakotia erottaa kaksi lukittua ovea, joista yksiköiden työntekijätkään eivät avainten sopimattomuuden vuoksi päässeet vapaasti kulkemaan. Henkilökunnan mukaan käytännön yhteistyötä helpottaisi se, että molempien yksiköiden henkilökunnalla olisi avaimet molempiin oviin.

Toisena käytännön ongelmana tiloissa nähtiin sellaisen yhteisen tilan puuttuminen, johon molemmista yksiköistä pääsisi suoraan, ikään kuin olohuone, joka voisi olla yhdistävä silta yksiköiden ja niiden kulttuurienkin välillä.

- Tässä ois pitäny olla semmonen olohuone välissä missä on molemmilla puolilla lasit et tavallaan nähdään päivittäin täältä sisältä eikä nii et he näkee vaan meiät tonne pihalle koska tällä hetkellähän se on niin päin et me ei välttämättä heitä nähä ollenkaan ja he näkee meiät joka päivä niin tota sillon se ovi olis ollu helpompi avata ja kokoontuu et jos ois ollu yks yhteinen tila (pk)

Liitteenä olevista pohjapiirroksista huomaa, että yksiköt ovat erillisinä eikä yhteistä tilaa juurikaan ole (liitteet 5 ja 6). Hoivakodin tilat voivat olla yleensäkin ryhmätoimintaa rajoittava tai mahdollistava tekijä (Virkola 2009, 149). Epsteinin ja Boisvertin (2006) tutkimuksessa saatiin tulokseksi, että ikääntyneiden oli hankala jakaa lasten kanssa omaa tilaansa, jossa oli vain vähän mahdollisuuksia lasten leikkeihin. Kyseisen projektin aikana siinä yksikössä yhteisestä aulatilasta rakennettiin tällainen molempien yksiköiden yhteinen kohtaamispaikka, jollaista Jasmiinissakin mietittiin.

Yhtenä mahdollisena ratkaisuna sekä tilan ja aikataulujen ongelmiin, resurssien vähyyteen että spontaanien tilanteiden luomisen vaikeuteen nähtiin tuleva kevät ja kesä, jolloin ulkoilu molemmista yksiköistä yhteiselle pihalle helpottuisi apuvälineiden kanssa. Ulkotila nähtiin ratkaisuna monenlaisiin haasteisiin, sillä ulkoilu on molemmille yksiköille helppo toteuttaa, eikä vaadi sen kummempaa järjestämistä tai erityisresursseja.

Kaiken kaikkiaan tilat ja aika vaikuttavat myös asukkaiden kokemukseen tilanteista. Tilan tulisi olla rauhallinen ja vain osallistujien käyttöön varattu. Tilojen kodinomaisuus voi olla hyödyksi ja sitä voi luoda monin eri keinoin (Filatoff-Rajaniemi 2008). Ajan-

kohta vaikuttaa siihen, millaista toimijuutta se asukkaissa virittää. Jos asukas on esimerkiksi väsynyt, sillä hetkellä tilanteisiin ei välttämättä kannata osallistua.

Aili kommentoi kovaan ääneen:

- Loppus jo tämä! kun me hoitajan kanssa taputamme lapsille. Vihdoin esitys loppuu ja ryhmät lähtevät pois. Viimeinen ryhmä heiluttaa meillekin päin ja Aili heiluttaa takaisin. Matkalla hoivakodille hän toteaa:

- Onhan se kivaa vaihtelua, mutta nyt minä haluan vain lepäämään omaan huoneeseen.

Ajankohta vaikuttaa siis sekä toiminnan suunnitteluun että sopivien osallistujien valintaan ja sitä kautta asukkaiden kokemukseen kanssakäymisestä. Samalla se kietoutuu paikkoihin. Aika-tila-ulottuvuutta määritellään paljolti yksiköiden toimintakulttuurien kautta, mitä analysoin seuraavaksi.

7.5 Yksiköiden toimintakulttuurit ja -käytännöt

Haaste	Tavoite	Ratkaisu	Esimerkki
Yksiköiden toimintakulttuurit/toimintakäytännöt	Toimintakäytännöt nivoutuvat yhteen	Yhteinen suunnitelmallisuus	<i>Jos mietittäis jotain yhteistä niin sitte sen voi laittaa sinne kalenteriin (yht)</i>
	Toisen yksikön parempi tunteminen ja luottamuksen rakentuminen	Sitoutuminen ja asenne	<i>Semmone sitoutuminen tähän että me kaikki otettas tää yhdeks kehittämisalueeks(yht)</i>
		Tiedon jakaminen	<i>Et te saisitte tietoa siitä minkälaisii muistihäiriöiset vanhukset on (yht)</i>
		Työntekijöiden tutustuminen	<i>Jos me tutustumme kaikkien kanssa et kyllä se alkaa toimia pitäs vaan olla rohkea (yht)</i>
		Suunnitteluryhmä ja toiminnan arviointi	<i>Arvioidaan sitten tätä mitä me ollaan tänä keväänä koettu yhdessä näissä ryhmissä (yht)</i>
	Kanssakäyminen voimavara työntekijöille	Ajan antaminen yhteistoiminnan muotoutumiselle	<i>Et vie aikaa ennenku hitsautuu tää juttu ettei aleta vielä kurottelemaan tähtiä taivaalta vaan pikku hiljaa se toiminta tulee (pk)</i>
		Oman yksikön rakenteiden selkeys ja tasapainottuminen	<i>Voimavaroja on varmaan täl hetkel menny siihen että on saanu ne omat tiimit ja aikataulut kehitettyä ja pyörimään (yht)</i>

Taulukko 5. Yksiköiden toimintakulttuurien ulottuvuus.

Hoivakoti voidaan nähdä sosiaalisena järjestelmänä, jonka arki koostuu erilaisista sosiaalisista toimintakäytännöistä (Virkola 2009, 147; Jyrkämä 2007). Yhtä lailla päiväkodissa vallitsevat tietynlaiset toimintakulttuurit ja -käytänteet (Brotherus 2004). Ikäpolviensa kanssakäymisen ”ylätason” ulottuvuustekijän muodostavat siten Jasmiinin päiväkotija hoivakotiyksiköiden erilaiset toimintakulttuurit, jotka näyttäytyvät arjen erilaisina toimintakäytäntöinä. Erilaisuutta lisää se, että toinen yksikkö on keskittynyt lasten varhaiskasvatukseen kaupungin luomien tavoitteiden mukaisesti ja toinen yksityiseen hoivaan ikääntyneille. Arjen toimintakäytännöt perustuvat erilaisille tavoitteille, joiden takana voi olla erilaisia arvoja, normeja, säännöksiä ja jopa lakivelvoitteita (ks. myös Jyrkämä 2007; Virkola 2009, 147).

Yhteisten yksiköiden tutkimuksessa on löydetty onnistuneen yhteistyön avaimiksi yhteisten tavoitteiden määrittäminen, työntekijöiden avoin ja säännöllinen vuorovaikutus, toisen yksikön asukkaiden ja tilojen tutuus, sekä yhteinen vastuu toiminnan aloitteista,

suunnittelusta ja toteuttamisesta (Jarrott ym. 2006, 86–87). Haastattelemani työntekijät toivat esiin osittain samoja asioita.

Toimintakäytäntöjen yhteen nivoutuminen

Toimintakäytäntöihin liittyvinä haasteina nähtiin yksiköiden erilaiset aikataulut. Kun aikaa ”ylimääräisen” toiminnan järjestämiseen ei tunnu olevan, kanssakäymistä on entistä haastavampaa järjestää molempien yksiköiden aikatauluihin sopivaksi, vaikka sitä molemmat yksiköt toivovatkin. Molemmissa yksiköissä vallitsevat pysyvät ja jossain mielessä joustamattomat rakenteet ja rutiinit, joita ei voida rakenteellisesti muuttaa.

- Meillähän meni aikataulut vähän silleen et heillä on lepoaika tavallaan sillon ku meillä on se aika et ois toiminnan aika ja päinvastoin (pk)

Samankaltaisia päivärytmien eroja oli Ukkonen-Mikkolan (2011, 98–99) tutkimassa Taavintalossa ja niiden kautta muodostuvat tutut rutiinit ovatkin tärkeitä. Normaaliin päivärytmiin tulisi silti varata aikaa ikääntyneiden ja lasten kanssakäymiselle (Epstein & Boisvert 2006, 106). Ratkaisuna haastatteluissani aikataulurakenteiden yhdistämiseen ehdotettiin jo useammassa kohdassa korostettua suunnitelmallisuutta yhteistyössä. Kun osataan ennakoida tietyt tapahtumat, voidaan aikatauluihin järjestää aikaa ja suunnitella esimerkiksi hoitajien työvuorot sopiviksi.

- Sit taas pidemmällä tähtäimellä jos tekee jotain palaverija ja sielä kattoo vähä eteenpäin että mites ois tolla viikolla jos mietittäis jotain yhteistä niin sitte sen voi laittaa sinne kalenteriin että se toiminta on jotain semmosta sitte että se ei häiritse meidän sitä että ei se nyt haittaa jos ei se nyt viikolleen onnistu et sielt tekee sit tilaa semmoselle (yht)

Taavintalon kokemusten mukaan yhteiselle toiminnalle löytyi aamupäivällä vain yksi molemmille ryhmille sopiva aika, mutta sitä toteutettiin muinakin aikoina joustavasti. Muutama poikkeuksellinen päivä ei saanut lasten päivärytmiä pois raiteiltaan. Ikääntyneet osallistuivat itse suunnitteluun ja toteuttamiseen, mikä on nähty hyvänä keinona saada siitä mielekästä ja toimijuutta tukevaa. (Ukkonen-Mikkola 2011, 92–98, 139–140.)

Toisen yksikön parempi tunteminen ja luottamuksen rakentuminen

Ongelmallisena Jasmiinissa koettiin se, että kaikilla työntekijöillä ei välttämättä ollut juurikaan tietoa toisesta yksiköstä, sen arjesta, henkilökunnasta tai asukkaista. Siksi yhteistyö ja rakentamisen alla oleva yhteinen kulttuuri oli molemmille yksiköille vierasta ja jopa jännittävää. Tiedon puute ja epävarmuus voi helposti tuottaa epäilystä, ennakkoluuloja, negatiivisia asenteita ja vastahakoisuutta yhteistyöhön.

- Ja varmaan on myöskin meidän työntekijöiden omista ennakkoluuloista kans kysymys ja siitä mitä me ajatellaan sen tilanteen tuovan mukanaan et se ei oo pelkästään se että lapset pelkää vaan se voi olla myöskin että hoitaja pelkää et mitä täst tulee ja hanskaaks mä tän homman (yht)

Kirjallisuudessa on osoitettu, että erityisesti johdon asenteet ovat ratkaisevia siinä, osallistuuko yksikkö ikäpolvien kanssakäymiseen ylipäätään. Osallistumista ennustivat työntekijöiden merkitykselliset suhteet ikääntyneisiin sekä aikaisemmat onnistuneet kokemukset siitä. (Travis & Stremmel 1999.) Jasmiinin työntekijöiden näkemysten mukaan ennakkoluuloja voidaan pyrkiä poistamaan rakentamalla luottamusta ja yhteistä keskustelua oikealla asenteella ja sitoutuneisuudella.

- No olisko sitte semmone sitoutuminen niinku tähän että että me kaikki otettas tää semmoseks yhdeks kehittämisalueeks ja tehtäväks että tää ei oo vaan harvojen juttu vaan et me voidaan kukin jollain pienellä asenteella tai asialla ni vai kuttaa siihen että täst tuliski enemmän kokonaisuus ku kaks semmosta ihan hirveen pilkottuu (yht)

Työntekijöiden mukaan sitoutuminen ja ikäpolvien kanssakäymisen rakentaminen vaatii heiltä oma-aloitteisuutta ja halua lähteä mukaan instituutioiden rajoja rikkovaan yhteistoimintaan. Yhteisen luottamuksen ja kulttuurin rakentaminen yksiköiden välillä tapahtuu pitkälti tiedon välittämisen kautta. Tätä Jasmiinissa pyrittiin lisäämään konkreettisesti järjestämällä yhteinen infotilaisuus, mitä ideoitiin haastatteluissa.

- Mut sit se että miten tää meidän työskentely tai se arkitodellisuus miten se tulee tutuks niin se on sit semmonen ehkä mitä voitais miettiä sehän sitten koskee henkilökuntaa et te saisitte tietoa siitä minkälaisii muistihäiriöiset vanhukset on ja miten sitten meidän työntekijät hoitajat sais käsityksen siitä et mitä päiväkodin arki on ettei odoteta toisiltamme liikoja tai liian vähän (yht)

Tiedon välittäminen ja saaminen toimii apuna yhteisen ymmärryksen luomisessa siitä, millaista kanssakäymistä voidaan ylipäätään miettiä, mitä toisen yksikön työntekijöiltä

voi odottaa ja millaisia tavoitteita yhteistyölle ja ikäpolvien kanssakäymiselle voidaan asettaa.

Kolmantena tärkeänä yhteistyön rakentamisen keinona nähtiin henkilökunnan tutustuminen toisiinsa esimerkiksi yhteisissä tapahtumissa tai spontaanisti työn lomassa.

- Mä olen sitä mieltä et kyl me jos me tutustumme kaikkien kanssa et kyllä se alkaa toimia, pitäis vaan olla rohkea ja tulla tälle puolelle (yht)

Työntekijöiden mukaan tutut työtoverit madaltavat kynnystä ideoinnissa ja erilaisten asioiden kokeilussa. Kun riittävä luottamus ja yhteistyö työntekijöiden välillä on saavutettu, yhteinen suunnitelmallisuus voi toteutua. Selkeä työnjako ja vastuualueiden jakaminen työntekijöiden kesken voi auttaa työntekijöiden välisten suhteiden parantamisessa (Zinn 2002, 30).

Lopulta neljänneksi yhteistyön suunnittelussa ja rakentamisessa tärkeään rooliin asetettiin toiminnan suunnitteluryhmä sekä ylipäätään yhteinen arviointi.

- Mä luulen että sillä meidän suunnitteluporukalla on nyt aika paljon avaimia tähän että me otetaa niinku vakavissamme tää yhteistyö ja lähetään niinku pienin askelin toteuttamaan näitä tämmösiä pieniä ideoita joista saattaa tulla sitte isoja juttuja (yht)

Taavintalossa juuri suunnitteluun toivottiin lisää voimavaroja, koska se on aikaa ja osaamista vaativa tehtävä (Ukkonen-Mikkola 2011, 92). Näin myös kulttuurierojen kaivaminen ja luottamuksen saavuttaminen vaativat resursseja ja motivaatiota.

Kanssakäyminen voimavarana työntekijöille

Viimeisenä kulttuureihin liittyvänä työntekijöiden toiveena ja tavoitteena oli se, että kanssakäyminen olisi molempien yksiköiden työntekijöitä helpottavaa ja ennemmin voimavara kuin haaste ja rasite.

- Useinhan tämmösisistä asioista tulee semmosia niinkun energiaa vieviä juttuja vaikka loppukädessä vois ajatella et se on energiaa tuovaa että se helpottais meidän kaikkien ehkä jotain työpainetta, antas uutta (yht)

Tämän saavuttamisen keinona nähtiin se, että oman yksikön rakenteet selkenevät ja tasapainottuvat, jolloin voimavaroja jää toiseen yksikköön tutustumiseen.

- Ihmisten tavallaan voimavaroja on varmaan täl hetkel menny siihen että on saanu ne omat tiimit ja aikataulut niinku kehitettyä ja pyörimään -- ja nyt on sil-

mäys jo vähän sinne seuraavaan syksyyn et nyt taas väki alkaa miettiä et missähän tiimissä mä oon ens syksynä ja minkä ikäisillä lapsilla (yht)

Kun omat rutiinit etsivät vielä muotoaan ja rakenteissa on käynnissä monia muutoksia, toiseen toimintakulttuuriin tutustuminen ja syventyminen voi tuntua mahdottomalta. Kehittäminen vie väistämättä aikaa, mutta ajan kuluessa asiat alkavat selkiytyä. Kaiken kaikkiaan pitää olla armollinen eikä vaatia liian paljon liian nopeasti ja alkaa *kurottelemaan tähtiä taivaalta vaan niinku pikku hiljaa se toiminta tulee (yht)*. Näin tavoitteet pyritään pitämään aluksi sopivan matalalla ja sitä kautta voidaan kehittää toimintaa haluttuun suuntaan. Työntekijät näkivät lohdullisena sen, että tähän mennessä oli jo saatu paljon asioita eteenpäin.

Kun ikäpolvien kanssakäymistä tarkastelee kokonaisuutena toimijuuden viitekehyksestä, voidaan huomata, että ikääntyneiden toimijuuteen ja sitä kautta hyvinvointiin ovat monimuotoisella tavalla yhteydessä niin rakenteelliset seikat, jotka ovat giddensiläisittäin ajateltuna sekä rajoittavia (esimerkiksi aika, hoitajien vähäisyys), mutta myös mahdollistavia (esimerkiksi piha, hoitajien toimijuus). Toisaalta tutkimustuloksia voi tarkastella toimijoiden modaalisuuden lajien eli haluamisen, osaamisen, kykenemisen, voimisen, tuntemisen ja täytymisen kautta (Sulkunen & Törrönen 1997a; Jyrkämä 2007). Tällöin selkeästi näyttäytyy se, kuinka vanhusasukkaiden toimijuus vaihtelee paikan, toiminnan ja ajan suhteen. Siihen on vahvasti yhteydessä hoitajien toimijuus ja heitä ympäröivät toimintakulttuurit. Näin hoitajien ja vanhusasukkaiden väliset suhteet kietoutuvat tilanteittain eri tavoin yhteen tuoden esiin erilaista toimijuutta.

8 LOPUKSI

Yhteenveto

Tutkimukseni lähti liikkeelle kuultuani Jasmiinissa järjestettävistä lasten ja vanhusasukkaiden yhteisistä lauluhetkistä. Kohta huomasin istuvani mukana yhdessä lauluhetkessä mielessäni monenlaisia kysymyksiä. Tärkein kysymyksistä kuului: mitä lapset ja hoivakodissa asuvat ikääntyneet voisivat antaa toisilleen?

Aikaisemmista tutkimuksista minulle selvisi, että ikäpolvien kanssakäymisen tärkeimpänä tavoitteena on lieventää ikäsegregaatiosta seuraavia ongelmia. Muuttuneet perhesuhteet eivät enää takaa, että eri sukupolvet kohtaisivat toisiaan. Erityisesti muistisairauksia sairastavat jäävät hoivakodeissa helposti eristyksiin muusta yhteiskunnasta. Muistisairauksia sairastavien ihmisten määrä on lisääntymässä tulevaisuudessa, ja on alettu kiinnittää huomiota siihen, miten heidän koteinaan olevista hoivakodeista saataisiin entistä parempia. Näkökulmani kaventui ikääntyneiden toimijuuteen ja sen tukemiseen hoivaympäristöissä.

Toimijuutta voi tarkastella ikääntyneiden erilaisina osaamisina, voimisine, haluamisina, kykenemisinä, tuntemisina ja täytymisinä. Ne liittyvät toinen toisiinsa ja vaihtelevat ajan, paikan, iän ja ikäryhmän mukaan muodostaen dynaamisen kokonaisuuden. Lisäksi olin saanut selville, että muualla maailmassa ikäpolvien kanssakäymisestä on saatu pääasiassa positiivisia tuloksia ja se voi osaltaan lisätä muistisairaidenkin ikääntyneiden hyvinvointia hoivakotiympäristössä. Toiminnassa pitää huomioida monenlaisia seikkoja, jotka liittyvät aikaan, paikkaan, työntekijöihin, sisältöön ja niin edelleen. Näistä tiedonpalasista oppineena tarkensin ensimmäisen tutkimuskysymykseni seuraavaan muotoon: *millaista kanssakäymistä hoivakodissa on ja miten vanhusasukkaiden toimijuus siinä ilmenee?*

Lasten ja vanhusasukkaiden yhteisiä hetkiä Jasmiinissa olivat lauluhetket, yhteiset juhlat ja koululaisten vierailut. Suurelle osalle vanhusasukkaista osallistuminen tarkoitti lasten leikkien ja laulujen katselua. Asukkaiden toimijuus ilmenee monipuolisina toiminta-alueina katselemisen lisäksi: puheena, toimintaan osallistumisena, tunteina ja kehon kielenä. Pääasiassa yhteistoiminta voi tuoda vanhusasukkaille ilon tunteita, jotka näkyvät liikuttumisena, nauruna ja hymynä. Passiivisuus ja aktiivinen vetäytyminen

tilanteista ilmaisevat asukkaiden epämukavuutta. Silloin hoitajien on vaikea tukea asukkaiden heikkenevää toimijuutta. Yhteistilanteet saattavat siinä hetkessä olla merkityksettä vanhusasukkaille, tai paikka ja aika voivat olla epäsuotuisia, jolloin he eivät kykene osallistumaan toimintaan heille mielekkäällä tavalla.

Muistisairauksien myötä ikääntyneiden käytös saattaa muuttua sellaiseksi, jota lapset eivät voi vielä ymmärtää. Vuorovaikutustilanteet saattavat olla myös hämmentäviä tai pelottavia. Vaikka molempien yksiköiden henkilökunta suhtautui myönteisesti yhteistoimintaan, sen toteuttamisessa ilmeni paljon haasteita. Haasteet liittyivät ikäpolvien kanssakäymisen toimijuuden laajempaan kontekstiin, jonka ulottuvuuksia ovat toiminta ja osallistujat, hoitajien roolit, resurssit, eli paikka ja aika sekä yksiköiden toimintakulttuurit ja -käytännöt. Nämä haasteet ja kontekstin hahmottaminen suuntasivat minua muodostamaan toisen tutkimuskysymyksen seuraavanlaiseksi: *millaisena kokonaisuutena ikäpolvien kanssakäyminen näyttäytyy toimijuuden kontekstissa?*

Kanssakäymisessä haasteena on erityisesti sopivan ja mielekkään toiminnan järjestäminen sopiville osallistujille. Kirjallisuuden perusteella sen tulisi olla vuorovaikutussuhteita edistävää ja osallistavaa, vaikka vain pelkkä lasten touhujen katseleminenkin voi olla merkityksellistä. Yksi ratkaisu mielekkäiden aktiviteettien miettimiseen voi löytyä toimijuuden näkökulmista; kun hoitajat tuntevat osallistujien tarpeet, kiinnostuksen kohteet ja jäljellä olevat kyvyt, toimintaa voidaan suunnitella osallistujien toimijuutta tukevaksi. Toiveena oli, että mahdollisimman moni voisi osallistua, mutta välillä tulee tehdä rajanvetoja. Rauhallinen toiminta pienissä ryhmissä voi osoittautua toimivimmaksi muodoksi.

Hoitajat voivat omalla panoksellaan edistää vuorovaikutusta ja kompensoida heikkeneviä toimijuuden osa-alueita omilla rooleillaan, joita ovat osallistumisen mahdollistaja, kannustaja, innostaja ja tukija, muistojen ylläpitäjä ja vetäytymisen sallija. Näiden roolien avulla he voivat olla vaikuttamassa siihen, ketkä vanhusasukkaista kykenevät kanssakäymiseen kulloinkin osallistumaan, ja millä tavoin. Näin hoitajat voivat vaikuttaa siihen, millainen kokemus asukkaille ikäpolvien välisistä tilanteista syntyy, ja millaista toimijuutta heille siinä muodostuu. Ideaaliksi muodostui yksiköiden rajoja rikkova kanssakäyminen: järjestetyn toiminnan ohella spontaaneja, arkipäivän kohtaamisia lasten ja vanhusasukkaiden välillä. Hoitajat joutuvat tasapainoilemaan tiukkojen resurssien

ja yksiköiden toimintakulttuurien rajapinnoilla, jotka osaltaan määrittelevät heidän työtään.

Resursseista erityisesti paikka, tila, aika ja henkilöstöresurssit korostuvat. Jollei yhteistä aikaa löydy, tai jos hoitajia ei ole saatavilla tarpeeksi asukkaiden saattajiksi, kanssakäymistä ei voi syntyä. Hoitajaopiskelijoiden panos nousee merkittävään rooliin. He pystyvät useimmiten irrottautumaan perustyöstä kanssakäymisen mahdollistajiksi ja toimimaan sillanrakentajina yksiköiden välillä. Aikataulu- ja tilaongelmien ratkaisuna korostuu yhteinen suunnittelu, resurssien järkevä käyttö ja jo olemassa olevien rakenteiden hyödyntäminen. Aika ja tila vaikuttavat siihen, millaista kanssakäymistä syntyy ja millaista toimijuutta asukkaat ilmentävät. Väsyneenä osallistuminen ei ole mielekästä ja rauhaton tila voidaan kokea häiritsevänä, jolloin tilanteista halutaan lähteä pois. Yhteisen sisätilan puuttuminen jäi työntekijöitä harmittamaan, mutta piha nähtiin ratkaisuna spontaanien tilanteiden järjestämiseen ja yleensä helposti hyödynnettävänä tilaresurssina.

Yksiköiden erilaiset toimintakulttuurit ja -käytännöt näyttäytyvät erityisesti yksiköiden erilaisina päivärytmeinä, mikä vaikeuttaa yhteisen ajan ja paikan löytämistä kanssakäymiselle. Yksiköiden kulttuurierot nostivat esiin tiedon saamisen ja luottamuksen syntymisen tärkeyden yksiköiden välisessä kehittämistoiminnassa. Yhteinen suunnittelu ja työntekijöiden toisiinsa tutustuminen ovat tärkeitä kehitettäviä asioita yhteisellä matkalla. Ajan antaminen yhteistoiminnan muotoutumiselle ja yksiköiden omien rakenteiden selkiytymiselle on ratkaiseva tekijä toimintakäytäntöjen yhteen nivomisen onnistumisessa. Näin päästään takaisin alkuun; Mielekkään toiminnan rakentaminen ja siihen sopivien osallistujien valinta edellyttää yksiköiden välistä luottamusta, selkeitä rakenteita ja toimivaa vuorovaikutusta ja yhteistyötä niiden välillä.

Tällä tavalla kanssakäymisen ulottuvuudet muodostavat toisiinsa liittyvän, moniulotteisen, dynaamisen kokonaisuuden, joka vaikuttaa osallistujien toimijuuteen ja sen ilmeneeseen yhteisissä tilanteissa. Kokonaiskuvan hahmottaminen toivoakseni auttaa yksiköitä heidän kehittämistehtävässään ja vie eteenpäin aiheen teoretisointia. Se voi edesauttaa sitä, että ikäpolvet voivat vastaisuudessa kohdata mielekkäällä tavalla ja ikäsegregaatiosta aiheutuvat ongelmat lieventyä.

Tutkielman luotettavuus ja jatkotutkimuksen tarve

Tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta voidaan lisätä refleктоimalla tutkimusprosessin vaiheita sekä kuvaamalla aineiston syntymisessä, purkamisessa ja analysoimisessa käytettyjä periaatteita mahdollisimman hyvin. Olisi tarkasteltava tutkijan tutkimusretkeä kokonaisuudessaan vaihe vaiheelta ja refleктоitava, onko reitti ollut sopiva halutun päämäärän tavoittamiseksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Reflektiolla eli "heijastamisella" tarkoitetaan oman toiminnan kriittistä analysoimista ja sen rooli korostuu erityisesti etnografisessa tutkimuksessa, jossa aineiston keruu ja tuottaminen perustuvat omiin havaintoihin ja kirjoittamiseen. Reflektionia tulisi tehdä koko ajan, ei vain projektin päätteeksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusmetodejani ja aineistoani mahdollisimman tarkasti, mutta tutkimusprosessi on vaikea tehdä täysin läpinäkyväksi.

Eryityisesti se, että itse tuotan osan tutkimusaineistostani, oli usein omien pohdintojeni kohteena. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) näkevät asian niin, että tutkimusta arvioitaessa on vain hyväksyttävä se, että kaikki tutkimus on tutkijan tekemää tulkintaa tietyistä osasista ja tietyillä rakennusaineilla – joku toinen voisi tehdä samoista palasista hieman toisen näköisen tuotoksen. Etnografisten tekstien kautta ei voida tavoittaa todellisuutta, vaan vain tulkinta siitä (Atkinson 1990, 40). Toisaalta Wardin (1999, 13) mukaan tutkijan oma osallistuminen voidaan nähdä rikkautena. Tutkijan pitkäkestoinen ja kokonaisvaltainen osallistuminen tutkittavien elämään tuottaa usein syvällistä analyysiä.

Metodit vaikuttavat paljon siihen, millaista tietoa voidaan saada. Omaksi menetelmäkseen valikoitui etnografinen havainnointi ja haastattelut. Koen erityisesti etnografian metodologiana sopineen oivallisesti tutkimusasetelmaani. Havainnointi tuotti monipuolista aineistoa, joskin sen rajaaminen oli osittain hankalaa. Havainnoidessani huomioni ovat saattaneet kiinnittyä juuri tietynlaisiin asioihin jättäen toiset huomiotta. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä toistamalla tutkimus uusissa olosuhteissa sekä triangulaation eli tutkimusmenetelmien yhdistämisen avulla (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tätä olen toteuttanut tekemällä havainnointien ohella haastatteluita.

Haastattelut tukivat havainnointiaineistoa erinomaisesti ja pääsin analyysissäni syvemmälle tasolle. Tiedostan, että haastatteluihin on saattanut valikoitua tietynlaisia ihmisiä, aiheesta kiinnostuneita ja ehkä aiheeseen positiivisimmin suhtautuvia haastateltavia. Siten aineistossa korostuvat juuri näiden ihmisten mielipiteet ja monta mielipidettä on

saattanut jäädä kuulematta. Luotettavuuden parantamiseksi halusin ottaa haastatteluita omien havaintojeni peiliksi: ovatko haastateltavat nähneet yhtään samoja asioita kuin minä. Ilokseni huomasin haastatteluissa tulevan ilmi havaintoja tukevia asioita, mutta myös sellaisia näkökulmia, joita en huomannut tai ajatellutkaan havainnointini aikana. Ryhmähaastatteluissa on se vaara, että arkoja asioita ei välttämättä uskalleta tuoda esiin. Jäin esimerkiksi pohtimaan sitä, olisiko henkilökunta voinut tuoda esiin kriittisiä näkökulmia ja mielipiteitä paremmin esiin vaikkapa anonymillä lomakekyselyllä. Toisaalta ryhmähaastattelut tuottavat usein luovia ratkaisuja ja antavat vapautta pohtia asioita laajemmasta näkökulmasta. Tutkielman eri vaiheissa tehdyt mahdolliset toisenlaiset valinnat olisivat saattaneet tuottaa hyvin erilaisia tuloksia.

Analyysimenetelmäksi valikoitui toimijuuden viitekehys. Analyysin heikkoutena näen sen, että aineistoa kertyi paljon, jolloin sen syvälinen ja järjestelmällinen analyysi jäi hieman ohueksi. Toimijuuden näkökulman liittäminen tuloksiin osoittautui osin hankalaksi sen vuoksi, että modaliteetteja voisi analysoida monesta näkökulmasta ja hyvin pikkutarkasti arjen tilanteissa. Lisäksi halusin ottaa mukaan laajemman, kokonaisuutta hahmottavan silmäyksen kanssakäymisen kontekstiin ja sen ulottuvuuksiin. Tällöin mahdollisuus syventyä yhteen ulottuvuuteen kattavasti jäi vähäiseksi. Esimerkiksi yhteen ulottuvuuteen keskittyminen riittäisi helposti yhden tutkielman aiheeksi.

Näen oleellisimpana tutkielmani luotettavuuteen vaikuttavana tekijänä sen, että tutkielmani päähenkilöt, eli dementiaa sairastavat vanhusasukkaat, elävät osittain sairauksien rikkomassa maailmassa. Se maailma ei perustu selkeisiin ajatuskulkuihin tai malleihin, jolloin siitä on lähes mahdotonta muodostaa tutkimuksessakaan sellaista. (Ks. Kitwood 1997.) Olen voinut kerätä palasia sieltä täältä ja pyrkinyt niiden avulla tekemään tulkin-toja ja johtopäätöksiä havainnoistani. Siksi tutkielmani kontekstisidonnaisuus korostuu. Olen tutkinut yhdessä hoivakodissa olevia tiettyjä asukkaita tiettyinä aikoina. On hyvin epävarmaa, voidaanko tuloksia sellaisenaan yleistää laajemmin muihin yksiköihin.

Toisaalta toimijuuden laajempaan kontekstiin sidottuna tulokset voi nähdä yleisluontoisena mallina, mikä oli yksi syy näkökulmani valinnalle – tulokset saivat kuin raamin ympärilleen toimijuuden viitekehystä. Huomioitava on kuitenkin se, että tutkielma kohdistuu vielä kehityksen alla oleviin yksiköihin. Se voi antaa siis vain katsauksen Jasmiinissa toteutettavaan ikäpolvien kanssakäymiseen, joka varmasti jo tätä kirjoittaessani on monella tavalla muuttunut. Toivoakseni tämän tutkielman avulla kanssakäymi-

sen konteksti hahmottuu helpommin ja seuraava tutkija voi valita jäsennetystä kokonaisuudesta vaikkapa yhden ulottuvuuden tutkimuskohteeseen.

Ikäpolvien kanssakäymistä on toteutettu ilman teoreettista keskustelua, vaikka tutkijoiden mukaan se olisi erittäin tärkeää. Kattavaa teoriaa en tässä tutkielmassa aikonutkaan hahmotella, mutta pystyin hahmottelemaan kokonaiskuvaa siihen liitoksissa olevista ulottuvuuksista ikääntyneiden toimijuuden näkökulmasta. Näin toin esiin senhetkisiä yhteistyön ja -toiminnan haasteita ja niiden mahdollisia ratkaisuja työntekijöiden näkökulmasta.

Olen korostanut osittain tietoisesti kanssakäymiseen liittyneitä haasteita tuodakseni esiin kriittisen näkökulman. Muistisairauksia sairastavia ikääntyneitä ei ole otettu niin innostuneesti mukaan toimintaan lasten kanssa eikä tästä ole paljoa tutkimustietoa. Toimintakyvyn heiketessä kaikki ikääntyneet eivät välttämättä enää täytä kiiltokuvaista ideaalia herttaisesta mummosta, joka leikkii lasten kanssa ja jota lapset ihannoivat. Tutkielmani ei huomionnut juuri ollenkaan lasten näkökulmaa ja toimijuutta, mikä olisi myös erittäin tärkeä tutkimuksen aihe. Onhan kanssakäymisessä kyse vuorovaikutuksellisista tilanteista, jolloin näkökulma tulisi kohdistaa molempiin ikäryhmiin ja osallistujiin yhtä aikaa.

Halusin tutkielmani kautta avata myös uusia kysymyksiä ja näkökulmia kanssakäymisen hyödyntämisen mahdollisuuksista laajempaa yhteiskuntaa ja palveluverkostoa ajatellen. Sitä hyödynnetään Suomessa vielä vähän pitkäaikaishoidossa, mutta vielä vähemmän esimerkiksi kotihoidossa, päivätoiminnassa ja muissa ikääntyneiden palveluissa. Voisiko eri-ikäisten yhteistoiminnan lisääminen tuoda jotain uutta niihin? Millaisia vaikutuksia sillä voi olla pitkällä aikavälillä? Olisi mielenkiintoista saada tutkimustietoa siitä, millaisia mahdollisuuksia ikäpolvien kanssakäymisellä voisi olla esimerkiksi ikääntyvien kotona asumisen tukemisessa, jossa uusia innovaatioita ja palveluita tarvitaan. Ikäpolvien kanssakäyminen ja toimijuus voisivat tuoda uudenlaista, ihmisläheistä näkökulmaa palveluihin. Erilaisia aktiviteetteja voi keksiä lähes rajattomasti, kunhan ne sovelletaan sopivalla tavalla.

Entäpä yhteiskunnallisella tasolla: miten kanssakäymisellä voidaan lievittää eri ikäryhmien sosiaalisia ongelmia? Ja mitä se ylipäätään voisi tarkoittaa suomalaisessa yhteiskunnassa? Tiedetään vain vähän niistä mekanismeista, joilla ikäpolvia yhdistävät hank-

keet voivat lievittää sosiaalisia ongelmia ja lisätä erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden yhteistoimintaa (Ward 1999, 17). Mitä voi tuoda tullessaan eri sektoreiden laajempi yhteistyö kanssakäymisen järjestäjätahoina, jollaista Jasmiinissa on kokeiltu? Tutkielma herättää paljon uusia kysymyksiä, joihin toivoakseni myöhemmin voidaan saada vastauksia uusissa tutkimuksissa.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Abbott, Stephen & Fisk, Malcolm & Forward, Louise 2000. Social and democratic participation in residential settings for older people: realities and aspirations. *Ageing and Society* 20, 327–340.

Abrams, Jessica & Giles, Howard 1999. Intergenerational Contact as Intergroup Communication. Teoksessa Valerie S. Kuehne (toim.): *Intergenerational Programs: Understanding What We Have Created*. New York, London & Oxford: The Haworth Press, 203–217.

Alanen, Leena 2001a. Polvesta polveen – sukupolvi sosiologisena käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 97–115.

Alanen, Leena 2001b. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 161–186.

Assmuth, Laura 1997. Women's Work, Women's Worth. Changing Lifecourses in Highland Sardinia. Suomen antropologisen seuran toimituksia 39. Helsinki: Suomen antropologinen seura.

Atkinson, Paul 1990. *The Ethnographic Imagination. Textual constructions of reality*. London & New York: Routledge.

Backman, Iina 2009. Varamummot lasten ja perheiden tukena. Sosiaalialan opinnäytetyö. Hyvinkää: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Brotherus, Annu 2004. Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 251.

Bytheway, Bill 1995. *Ageism*. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.

Calhoun, Gary & Kingson, Eric & Newman, Sally 1997. Intergenerational Programs and Public Policy: A Context for Growth and Change. Teoksessa Sally Newman, Christopher R. Ward, Thomas B. Smith, Janet O. Wilson & James M. McCrea (toim.): *Intergenerational Programs: Past, Present and Future*. Washington, Bristol & London: Taylor & Francis, 143–159.

Dahlblom, Tuula 2000. Sukupolvet kohtaavat – Tapaustutkimus lasten ja vanhusten yhteisestä palvelutalosta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos.

Deutchman, Donna & Bruno, Kelly & Jarrott, Shannon 2003. Young at heart: Intergenerational activities involving persons with dementia. *Activities Director's Quarterly for Alzheimer's & other Dementia Patients*. Volume 4, Number 2, 27–35.

Elder, Glen H. & Kirkpatrick Johnson, Monica 2003. *The Life Course and Aging: Challenges, Lessons, and New Directions*. Teoksessa Richard A. Settersten, jr. (toim.): *Invitation to the Life Course. Toward a New Understanding of Later Life*. Amityville, New York: Baywood Publishing Company, 49–81.

Elschenbroich, Donata 2009. ”Die Alten richten sich auf, wenn sie die Kinder sehen”. *Die Zeit* 62 (30), 62–65.

Epstein, Ann S. & Boisvert, Christine 2006. *Let’s Do Something Together: Identifying the Effective Component of Intergenerational Programs*. *Journal of Intergenerational Relationships*, Vol. 4(3), 87–109.

Erikson, Erik H. 1980. *Identity and the Life Cycle*. New York & London: W. W. Norton & Company.

Erkinjuntti, Timo 2010a. *Dementian käsite*. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Juha Rinne & Hilka Soininen (toim.): *Muistisairaudet*. Porvoo: WS Bookwell, 86–90.

Erkinjuntti, Timo & Huovinen, Maarit 2003. *Kun muisti pettää. Muistihäiriöt ja dementia*. Helsinki: WSOY.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010. *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 28–44.

Featherstone, Mike & Hepworth, Mike 1989. *Ageing and Old Age: Reflections on the Postmodern Life Course*. Teoksessa Bill Bytheway, Teresa Keil, Patricia Allatt & Alan Bryman (toim.): *Becoming and Being Old. Sociological Approaches to Later Life*. London, Newbury Park & New Delhi: Sage Publications, 143–157.

Filatoff-Rajaniemi, Sanna 2008. *Tutkimus dementiakodista kotina*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.

Gaigl, Katharina 2010. *Beziehungen zwischen den Generationen im Wandel: Intergenerative Pflege – ein Zukunftsmodell?* *Pflege Zeitschrift* 6, 364–367.

Gaskell, George 2000. *Individual and Group Interviewing*. Teoksessa Martin W. Bauer & George Gaskell (toim.): *Qualitative Researching With Text, Image and Sound. A Practical Handbook*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications, 38–56.

Giddens, Anthony 1984. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.

Gigliotti, Christina & Morris, Matt & Smock, Sara & Jarrott, Shannon E. & Graham, Bonnie 2005. *An Intergenerational Summer Program Involving Persons with Dementia and Preschool Children*. *Educational Gerontology*, 31, 425–441.

Griff, Merle 1999. *Intergenerational Play Therapy: The Influence of Grandparents in Family Systems*. Teoksessa Valerie S. Kuehne (toim.): *Intergenerational Programs: Understanding What We Have Created*. New York, London & Oxford: The Haworth Press, 63–76.

Griff, Merle & Lambert, Donna & Dellman-Jenkins, Mary & Fruit, Dorothy 1996. Intergenerational Activity Analysis with three groups of older adults: Frail, Community-living, and Alzheimer's. *Educational Gerontology* 22: (6), 601–612.

Grönfors, Martti 2010. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I – Metodien valinta ja aineistonkeruu*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 154–170.

Gävert, Leena 2008. ”Niin kauan kun mä vaan jaksan!” Ikääntyneiden palvelutaloasukkaiden autonominen toimijuus ja mahdollisuudet vaikuttaa toimintaympäristöönsä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos.

Hagestad, Gunhild O. & Uhlenberg, Peter 2005. The Social Separation of Old and Young: A Root of Ageism. *Journal of Social Issues*, Vol. 61, No. 2, 343–360.

Hagestad, Gunhild O. & Uhlenberg, Peter 2006. Should We Be Concerned About Age Segregation? *Research on Aging* 28 (6), 638–653.

Hakala, Katja 2008. Läheissuhteisiin sitoutuminen postmodernissa yhteiskunnassa – Esimerkkinä Pienperheyhdistys ry:n kummi-mummitoiminta. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.

Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul 2007. *Ethnography. Principles in Practice*. London and New York: Routledge.

Hartikainen, Anne 2009. Vapaaehtoiset vuodeosastolla. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Hayes, Christopher L. 2003. An Observational Study in Developing an Intergenerational Shared Site Program: Challenges and Insights. *Journal of Intergenerational Relationships*, Vol 1(1), 113–132.

Heikkilä, Niina & Nybom, Isto 2010. Perunapiirakoita ja käpylampaita. Sukupolvia ylittävä yhteisöllisyshanke Suomenjoen seurakunnassa. Sosiaalialan opinnäytetyö. Pieksämäki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Heikkinen, Eino 2002. Sairauksista toimintakykyyn. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.): *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 13–33.

Helin, Satu 2002. Palvelujärjestelmä iäkkään ihmisen voimavarojen tukijana. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.): *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 35–67.

Henderson, J. Neil 1994. Ethnic and Racial Issues. Teoksessa Jaber F. Gubrium & Andrea Sankar (toim.): *Qualitative Methods in Aging Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, 33–50.

Heyman, Janna C. & Gutheil, Irene A. 2008. “They Touch Our Hearts”: The Experiences of Shared Site Intergenerational Program Participants. *Journal of Intergenerational Relationships*, Vol. 6(4), 397–411.

Huikkonen, Tiina & Sipura, Anna & Örn, Tiina 2010. Kylämummi ja -vaari lapsen tukena päiväkodissa. Sosiaalialan opinnäytetyö. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.

Jarrott, Shannon E & Bruno, Kelly 2003. Intergenerational activities involving persons with dementia: an observational assessment. *American Journal of Alzheimer's disease and Other Dementias*, Volume 18, Number 1, January/February, 30–37.

Jarrott, Shannon E. & Gigliotti, Christina M. & Smock, Sara A. 2006. Where Do We Stand? Testing the Foundation of a Shared Site Intergenerational Program. *Journal of Intergenerational Relationships*, Vol. 4 (2), 73–92.

Jarrot, Shannon E. & Smith, Cynthia L. 2010. Practice Concepts and Policy Analysis. The Complement of Research and Theory in Practice: Contact Theory at Work in Non-familial Intergenerational Programs. *The Gerontologist Advance Access July 25*, 1–10.

Juva, Kati & Voutilainen, Kati & Huusko, Tiina & Eloniemi-Sulkava, Ulla 2010. Pitkäaikaishoitoon joutumisen vaaratekijät ja hyvä ympärivuorokautinen hoito. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Juha Rinne & Hilikka Soininen (toim.): *Muistisairaudet*. Porvoo: WS Bookwell, 514–528.

Jyrkämä, Jyrki 2006. Vanhukset toimijoina – vanhusten läsnäolo ja osallisuus tutkimuksessa. Teoksessa Päivi Topo (toim.): *Eettiset kysymykset vanhustenhoidon tutkimuksessa*. Seminaari 26.1.2006. Stakesin työpapereita 21/2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimuskeskus, 14–19.

Jyrkämä, Jyrki 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.): *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Jyrkämä, Jyrki 2008. Vanheneva yksilö, toimijuus ja toimintatilanteet. Teoksessa Eino Heikkinen & Taina Rantanen (toim.): *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim, 273–278.

Katz, Stephen & Laliberte-Rudman, Debbie 2004. Exemplars of Retirement: Identity and Agency Between Lifestyle and Social Movement. Teoksessa Emmanuelle Tulle (toim.): *Old Age and Agency*. New York: Nova Science Publishers, 45–65.

Kayser-Jones, Jeanie & Koenig, Barbara A. 1994. Ethical Issues. Teoksessa Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F. Gubrium & David Silverman (toim.): *Qualitative Research Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 15–32.

Kitwood, Tom 1997. *Dementia Reconsidered – the person comes first*. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.

Klemola, Annukka 2006. Omasta kodista hoitokotiin. Etnografia keskipohjalaisten vanhusten siirtymävaiheesta. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja. E, yhteiskuntatieteet, no 138.

Koponen, Hannu & Saarela, Tuula 2010. Käyttösoireiden hoito. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Juha Rinne & Hilikka Soininen (toim.): *Muistisairaudet*. Porvoo: WS Bookwell, 485–497.

Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja 1997. Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 54–71.

Laakkonen, Terhi 2005. Metsätähden päiväkodin lasten ja vanhusten välisen vuorovai-
kutuksen merkitys palvelutalon asukkaalle. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
Käytännöllisen teologian laitos.

Lappalainen, Sirpa 2007a. Johdanto - Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappa-
lainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.):
Etnografia metodologiana. Tampere: Vastapaino, 9–14.

Lappalainen, Sirpa 2007b. Havainnoinnista kirjoitukseksi. Teoksessa Sirpa Lappalainen,
Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.): *Etnografia
metodologiana*. Tampere: Vastapaino, 113–133.

Lappalainen, Sirpa 2007c. Rajamaalla. Etnografinen tarina kenttätyöstä lasten parissa.
Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja
Tolonen (toim.): *Etnografia metodologiana*. Tampere: Vastapaino, 65–88.

Lehtilä, Mervi 2009. ”Iso ja pieni on yhdessä kaksi, kaksi voi yhdessä leikkiä.” - Lasten
ja vanhusten yhteistyö luovilla menetelmillä. Sosiaalialan opinnäytetyö. Vantaa: Lau-
rea-ammattikorkeakoulu.

Lubinski, Rosemary 1991. Environmental considerations for elderly patients. Teoksessa
Rosemary Lubinski (toim.): *Dementia and Communication*. Philadelphia: BC Decker,
257–278.

Luttinen, Anna 2010. Aikamatkaajat, lapset ja vanhukset nukketatterin tekijöinä. Muo-
toilun koulutusohjelma, opinnäytetyö. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Lyman, Karen A. 1994. Fieldwork in Groups and Institutions. Teoksessa Jaber F. Gu-
brium & Andrea Sankar (toim.): *Qualitative Methods in Aging Research*. Thousand
Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, 155–170.

Mannheim, Karl 1952. *Essays on the Sociology of Knowledge* by Karl Mannheim
(toim. Paul Kecskemeti). New York: Routledge & Kegan Paul.

Marin, Marjatta 2002. Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän van-
henemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin
(toim.): *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 89–117.

Marin, Marjatta 2008. Perheet, sukupolvet ja sosiaaliset verkostot. Teoksessa Eino
Heikkinen & Taina Rantanen (toim.). *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim, 64–75.

Martikainen, Janne & Viramo, Petteri & Frey, Harry 2010. Muistisairauksien terveysta-
loudellinen merkitys. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Juha Rinne & Hilikka Soininen
(toim.): *Muistisairaudet*. Porvoo: WS Bookwell, 37–49.

McCrea, James M. & Smith, Thomas B. 1997a. Social Issues Addressed by Intergenera-
tional Programs. Teoksessa Sally Newman, Christopher R. Ward, Thomas B. Smith,
Janet O. Wilson & James M. McCrea (toim.): *Intergenerational Programs: Past, Present
and Future*. Washington, Bristol & London: Taylor & Francis, 37–51.

McCrea, James M. & Smith, Thomas B. 1997b. Types and Models of Intergenerational Programs. Teoksessa Sally Newman, Christopher R. Ward, Thomas B. Smith, Janet O. Wilson & James M. McCrea (toim.): *Intergenerational Programs: Past, Present and Future*. Washington, Bristol & London: Taylor & Francis, 81–93.

McCrea, James M. & Smith, Thomas B. 1997c. Program Profiles. Teoksessa Sally Newman, Christopher R. Ward, Thomas B. Smith, Janet O. Wilson & James M. McCrea (toim.): *Intergenerational Programs: Past, Present and Future*. Washington, Bristol & London: Taylor & Francis, 95–114.

Mietola, Reetta 2007. Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.): *Etnografia metodologiana*. Tampere: Vastapaino, 151–176.

Moilanen, Johanna 2005. Lapset ja aikuiset kumppaneina – sukupolvet verkoksi -hanke. Loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Newman, Sally 1997. History and Evolution of Intergenerational Programs. Teoksessa Sally Newman, Christopher R. Ward, Thomas B. Smith, Janet O. Wilson & James M. McCrea (toim.): *Intergenerational Programs: Past, Present and Future*. Washington, Bristol & London: Taylor & Francis, 55–80.

Newman, Sally & Smith, Thomas B. 1997. Developmental Theories as the Basis for Intergenerational Programs. Teoksessa Sally Newman, Christopher R. Ward, Thomas B. Smith, Janet O. Wilson & James M. McCrea (toim.): *Intergenerational Programs: Past, Present and Future*. Washington, Bristol & London: Taylor & Francis, 3–19.

Newman, Sally & Ward, Christopher 1993. An Observational Study of Intergenerational Activities and Behavior Change in Dementing Elders at Adult Day Care Centers. *International Journal of Aging and Human Development*, Vol. 36(4), 321–333.

Paloniemi, Susanna & Collin, Kaija 2010. Mitä ihmettä on kollektiivinen etnografia? Kokemuksia organisaatiotutkimuksesta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 204–221.

Pillemer, Kart A. 2002. Expert Advice on Intergenerational Programming. *Nursing Homes: Long Term Care Management*, Vol. 51(1), 32–33.

Pirttilä, Tuula & Erkinjuntti, Timo 2010. Alzheimerin taudin kliininen kuva ja diagnoosi. Teoksessa Timo Erkinjuntti & Juha Rinne & Hilikka Soininen (toim.): *Muistisairaudet*. Porvoo: WS Bookwell, 121–141.

Polivka, Larry & Longino, Jr., Charles F. 2004. Postmodern Aging and the Future of Public Policy. Teoksessa Emmanuelle Tulle (toim.): *Old age and agency*. New York: Nova Science Publishers, 3–15.

Purhonen, Semi 2007. Sukupolvien ongelma. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251.

Rajasvuo, Iisa & Salmenmaa, Saara 2009. Kohti kolmen sukupolven hyvinvointia – Opas kummi-isovanhempitoiminnasta. Sosiaalialan opinnäytetyö. Helsinki: Metropolia-ammattikorkeakoulu.

- Rubinstein, Robert L. 1994. Proposal Writing. Teoksessa Jaber F. Gubrium & Andrea Sankar (toim.): *Qualitative Methods in Aging Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, 67–81.
- Salari, Sonia Miner 2002. Intergenerational Partnerships in Adult Day Centers: Importance of Age-Appropriate Environments and Behaviors. *The Gerontologist* Vol. 42, No 3, 321–333.
- Short-DeGraff, Margaret & Diamond, Karen 1996. Intergenerational Program Effects on Social Responses of Elderly Adult Day Care Members. *Educational Gerontology* Jul/Aug96, Vol. 22, Issue 5, 467–482.
- Settersten, Jr., Richard A. (toim.) 2003. *Invitation to the Life Course. Toward New Understanding of Later Life*. Amityville, New York: Baywood Publishing Company.
- Sormunen, Saila & Topo, Päivi & Eloniemi-Sulkava, Ulla 2004. Dementoituneiden asiakkaiden hoidon laadun havainnointi – pilottitutkimus dementia care mapping -menetelmällä. *Gerontologia* 3, 207–218.
- Springate, Iain & Atkinson, Mary & Martin, Kerry 2008. *Intergenerational Practice: a Review of the Literature (LGA Research Report F/SR262)*. Slough: NFER.
- Sulkunen, Pekka 1997. Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 13–53.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) 1997a. *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka 1997b. Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 72–95.
- Taylor, Andrea S. & LoSciuto, Leonard & Fox, Margaretta & Hilbert, Susan M. & Sonkowsky, Michael 1999. *The Mentoring Factor: Evaluation of the Across Ages' Intergenerational Approach to Drug Prevention*. Teoksessa Valerie S. Kuehne (toim.): *Intergenerational Programs: Understanding What We Have Created*. New York, London & Oxford: The Haworth Press, 77–99.
- Tedre, Silva 1999. Minä vanhusten kotipalvelun kentillä. Teoksessa Silva Tedre: *Hoiavan sanattomat sopimukset*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 113–122.
- Tenkanen, Raija 2007. Sosiaalityö ja kotona asuvien vanhusten ongelmat. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.): *Vanhuus ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 181–192.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010. *Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2009. Tilastoraportti 25/2010*.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja 2007. Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.): *Etnografia metodologiana*. Tampere: Vastapaino, 89–112.

Topo, Päivi 2006. Dementiaoireisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden tutkimus ja tutkijan ammattitaito. Teoksessa Päivi Topo (toim.): Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Seminaari 26.1.2006. Stakesin työpapereita 21/2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 24–29.

Topo, Päivi & Sormunen, Saila & Saarikalle, Kristiina & Räikkönen, Outi & Eloniemi-Sulkava, Ulla 2007. Kohtaamisia dementiahoidon arjessa. Havainnointitutkimus hoidon laadusta asiakkaan näkökulmasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 162.

Travis, Shirley S. & Stremmel, Andrew J. 1999. Predictors of the Likelihood to Provide Intergenerational Activities in Child and Adult Day Care Centers. Teoksessa Valerie S. Kuehne (toim.): Intergenerational Programs: Understanding What We Have Created. New York, London & Oxford: The Haworth Press, 101–114.

Törrönen, Maritta 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

Uhlenberg, Peter & de Jong Gierveld, Jenny 2004. Age-segregation in later life: an examination of personal networks. *Ageing & Society* 24, 5–28.

Ukkonen-Mikkola, Tuulikki 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö.

VanderVen, Karen 1999. Intergenerational Theory: The Missing Element in Today's Intergenerational Programs. Teoksessa Valerie S. Kuehne (toim.): Intergenerational Programs: Understanding What We Have Created. New York, London & Oxford: The Haworth Press, 33–47.

Vataja, Risto 2010. Muistisairauteen liittyvät käytösoireet. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Juha Rinne & Hilikka Soininen (toim.): Muistisairaudet. Porvoo: WS Bookwell, 91–99.

Veijola, Soile 1997. Modaalaisia suhteita pelissä ja keskustelussa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki: Gaudamus, 129–152.

Viramo, Petteri & Sulkava, Raimo 2010. Muistioireiden ja dementian epidemiologia. Teoksessa Timo Erkinjuntti, Juha Rinne & Hilikka Soininen (toim.): Muistisairaudet. Porvoo: WS Bookwell, 28–36.

Virkola, Elisa 2007. Dementiakodin asukkaiden toimijuus ryhmätoimintatilanteissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.

Virkola, Elisa 2009. Dementiakodin asukkaiden toimijuus ryhmätoimintatilanteissa. *Gerontologia* 3, 146–156.

Walker, Alan (toim.) 1996. The new generational contract. London: UCL Press.

Walker, Alan 2002. A Strategy for Active Ageing. *International Social Security Review*, vol 55, 1/2002, 121–139.

Ward, Christopher R. 1999. The Intergenerational Field Needs More Ethnographic Research. Teoksessa Valerie S. Kuehne (toim.): Intergenerational Programs: Understanding What We Have Created. New York, London & Oxford: The Haworth Press, 7–23.

Ward, Christopher R. & Kamp, Lenore Los & Newman, Sally 1996. The Effects of Participation in an Intergenerational Program on the Behavior of Residents with Dementia. *Activities, Adaptation & Aging*, 20: 4, 61–76.

Xaverius, Pamela K. & Mathews, R. Mark 2003. Evaluating the Impact of Intergenerational Activities on Elders' Engagement and Expressiveness Levels in Two Settings. *Journal of Intergenerational Relationships*, Vol. 1(4), 53–69.

Zinn, Linda 2002. What generation gap? *Nursing Homes: Long Term Care Management*. 51(1), 26–33.

Sähköiset lähteet

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend 2011. Was ist ein Mehrgenerationenhaus? <http://www.mehrgenerationenhaeuser.de/coremedia/mgh/de/01_Mehrgenerationenhaus_C3_A4user/01_Was_20ist_20ein_20Mehrgenerationenhaus_3F/00_Was_20ist_20ein_20Mehrgenerationenhaus_3F.html>. Viitattu 21.4.2011.

Erkinjuntti, Timo 2010b. Alzheimerin taudin kulku. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/.../nix00516#s1>>. Haettu 12.11.2011.

Kuehne, Valerie S. & Kaplan, Matthew S. 2001. Evaluation and Research on Intergenerational Shared Site Facilities and Programs: What We Know and What We Need to Learn. *Generations United Background Paper: Project SHARE*, 1–20. <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.80.1228&rep=rep1&type=pdf>>. Haettu 6.3.2012.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo [yläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Haettu 6.4.2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2008. Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3. <<http://pre20090115.stm.fi/ka1202801063405/passthru.pdf>>. Haettu 11.3.2012.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2011. Asumispalvelut ja asunnon muutostyöt. <http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/asumispalvelut>. Haettu 7.2.2012.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki.

<http://www.tenk.fi/eettinen_ennakkoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf>. Haettu 23.4.2012.

Vanhustyön keskusliitto 2011. Elämäntilanne ja ikäpolvet.

<<http://www.ikapolvet.fi/ikaepolvien-vaelinen-toiminta/toimintaa>>. Haettu 10.9.2011.

Muut lähteet

Jasmiinin hoivakotia koskevat lehtiartikkelit

Jasmiinin Internetsivut

Kaupungin Internetsivut ja kuvaus tehostetusta asumispalvelusta.

Hoivakodin henkilökunta/ Teemat ryhmähaastatteluun 4.3.2011 klo 13.

Lyhyt esittäytyminen:

Etunimi, Ammattinimike/Työtehtävä

Kuinka kauan ollut työssä Jasmiinissa?

Maininta, jos ollut tai on mukana toiminnan järjestämisessä tai suunnitteluryhmässä

1. Teema

Vanhusasukkaiden ja lasten kohtaamiset tähän mennessä (myös koululaisvierailijat)

- Jos et ole ollut mukana lasten ja asukkaiden yhteisissä tilaisuuksissa, voi pohtia miten yhteiset tapahtumat sujuisivat tai esittää lisäkysymyksiä hoitajille, jotka ovat olleet mukana yhteisissä tilaisuuksissa.

- Miten toimintaa on suunniteltu, kuka järjestänyt?
- Millaista toimintaa on ollut? Muistelkaa!
- Miksi asukkaat eivät ole aina päässeet yhteisiin, järjestettyihin tilaisuuksiin?
- Mitä vanhusasukkaat tekivät yhteisessä tilaisuudessa?
- Mikä teki asukkaiden osallistumisesta vaikeaa? Miksi?
- Mikä oli asukkaista hauskaa? Mistä sen huomasi?
- Onko ollut ongelmatilanteita lasten ja vanhusasukkaiden välillä?
- Miten kohtaamisia käytiin läpi, mitä asukkaat ovat kommentoineet?

2. Teema

Toiminnan mahdollisuudet ja haasteet asukkaiden kannalta

- Millaiset yhteiset hetket lasten ja vanhusasukkaiden välillä ovat tai voisivat olla onnistuneita, millainen olisi ideaalimalli?
- Mistä tietää, että asukkaat tykkäävät tai eivät tykkää toiminnasta?
- Millaiset asiat asukkaita pelottavat/jännittävät/kyllästyttävät/ärsyttävät? Miten he silloin reagoivat? Mikä voisi vähentää negatiivisia tunteita?
- Mitä asukkaat voivat hyötyä lasten kanssa toimimisesta?
- Mitkä asiat vaikeuttavat yhteisen toiminnan järjestämistä?
- Millaisiin asukkaiden arkisiin toimintoihin lapset voisivat helposti tulla mukaan?
- Tarvitaanko/halutaanko yhteistä toimintaa, miksi/miksi ei?
- Mitä on huomioitava erityisesti dementoituneiden kanssa toimiessa?

3. Teema

Henkilökunnan näkökulma toiminnan kehittämisestä

- Millaista tietoa tarvittaisiin toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa?
- Mitä toiveita yhteistyölle on: omia toiveita, perheiden, asukkaiden tai johtotason toiveita?
- Mitä toiminnan järjestämisen käynnistämiseksi tai ideaalimallin toteuttamiseksi vaaditaan henkilökunnalta/organisaatiolta?
- Millaisia resursseja on nyt käytössä, mitä puuttuu? (esim. tarvitaanko erityisosaamista, materiaalit, tilat, aika...)?
- Millaiselta näyttää Jasmiinin yhteistoiminta 5 vuoden päästä?

Antoisaa keskustelua ja kiitokset osallistumisesta!

Päiväkodin henkilökunta

Teemat ryhmähaastatteluun 11.3.2011 klo 12.15 / päiväkodin neuvotteluhuone

Lyhyt esittäytyminen:

Etunimi

Ammattinimike/Työtehtävä

Kuinka kauan ollut työssä Jasmiinissa

Maininta, jos ollut tai on mukana toiminnan järjestämisessä tai suunnitteluryhmässä

1. Teema

Vanhusasukkaiden ja lasten kohtaamiset tähän mennessä

- Miten toimintaa on suunniteltu, kuka järjestänyt?
- Millaista toimintaa on ollut?
- Mitä lapset tekivät, mitä vanhusasukkaat tekivät?
- Miten lapsia ”preparattiin” ja valmistettiin toimintaan?
- Mikä lapsia jännitti, vai jännittikö? Miksi? Mistä sen huomasi?
- Mikä oli lapsista hauskaa? Mistä sen huomasi?
- Onko ollut ongelmatilanteita lasten ja vanhusasukkaiden välillä?
- Miten kohtaamisia käytiin läpi lapsiryhmässä, mitä lapset ovat kommentoineet?

2. Teema

Toiminnan mahdollisuudet ja haasteet lasten kannalta

- Millaiset yhteiset hetket lasten ja vanhusasukkaiden välillä ovat tai voisivat olla onnistuneita, ideaalimalli?
- Mistä tietää, että lapset tykkäävät tai eivät tykkää toiminnasta?
- Millaiset asiat lapsia pelottavat/jännittävät/kyllästyttävät/ärsyttävät? Miten niitä voi vähentää?
- Mitä lapset voisivat oppia kohdatessaan vanhusasukkaita?
- Mitkä asiat vaikeuttavat yhteisen toiminnan järjestämistä?
- Millaisiin päiväkodin ja lasten toimintoihin vanhusasukkaat voisivat helposti tulla mukaan?
- Mitä erityistä on huomioitava lasten kanssa toimiessa?

3. Teema

Lastenhoitajien näkökulma toiminnan kehittämisestä

- Tarvitaanko/halutaanko yhteistä toimintaa jatkossa, miksi/miksi ei?
- Ollaanko tästä yhtä mieltä päiväkodilla?
- Jos toimintaa halutaan:
- Millaista tietoa tarvittaisiin toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa?
- Mitä toiveita yhteistyölle on: omia toiveita, perheiden, lasten tai johtotason toiveita?
- Mitä toiminnan järjestämisen käynnistämiseksi tai ideaalimallin toteuttamiseksi vaaditaan henkilökunnalta/organisaatiolta?
- Millaisia resursseja on nyt käytössä, mitä puuttuu? (esim. tarvitaanko erityisosaamista, materiaalit, tilat, aika...)?
- Millaiselta näyttää Jasmiinin yhteistoiminta 5 vuoden päästä?

Antoisaa keskustelua ja kiitokset osallistumisesta!

Ryhmähaastattelu
Jasmiinin päiväkotiki ja hoivakoti
12.3.2011 klo 12.45-13.30 päiväkodin neuvotteluhuone

Lyhyt esittäytyminen:

Etunimi

Ammattinimike/Työtehtävä

Kuinka kauan ollut työssä Jasmiinissa

Maininta, jos ollut tai on mukana toiminnan järjestämisessä/suunnitteluryhmässä

Teema 1

Osaksi arkea?

Halutaanko toimintaa jatkaa ja kehittää? Miksi tai miksi ei?

Voivatko spontaanit kohtaamiset onnistua ja miten?

Miten mahdollistetaan molemminpuolinen vastuun jako?

Voidaanko ja miten yksiköiden erilaiset aikataulut sovittaa paremmin yhteen?

Mistä löytyisi sopiva aika yhteistoiminnalle?

Teema 2

Tiedon jakaminen ja muodostaminen

Millaista tietoa tarvitaan Lystilässä hoivakodista ja toisin päin?

Miten tietoa voidaan antaa yksiköiden välillä yhteistoiminnasta helposti?

Henkilökunnan tutustuminen toisiinsa paremmin?

Asukkaiden ja lasten kokemusten ja mielipiteiden hyödyntäminen toiminnan suunnittelussa?

Suunnittelutyöryhmän rooli?

Teema 3

Pelottavat, stressaavat asiat

Miten lapsia voitaisiin valmistaa tilanteisiin? Entä vanhusasukkaita?

Miten pelottavia asioita tulisi käsitellä lasten kanssa?

Miten erilaiset, vaativat persoonallisuudet (esim. erityislapset, haasteelliset van-
hukset) voitaisiin ottaa mukaan silti, vai otetaanko?

Teema 4

Avaimet onnistuneeseen yhteistyöhön?

Mitä käytettävissä olevia rakenteita, tietoa, taitoa jo on olemassa mitä voisi hyö-
dyntää?

Rakenteelliset haasteet, resurssit, käytännön haasteet? Miten ne ylitetään?

Mitä yksiköiden henkilökunnalta vaaditaan?

Muodostakaa paperille 5 Jasmiinin yhteistä onnistumisen avainta seinätauluksi!

Miksi juuri ne? Mitä ne tarkoittavat käytännössä?

Antoisaa keskustelua ja kiitokset osallistumisesta!

”Avaimet onnistumiseen” -huoneentaulu

